Baharlık Kitap Dizisi 17

PSİKANALİZ YAZILARI

aktarım ve karşı aktarım

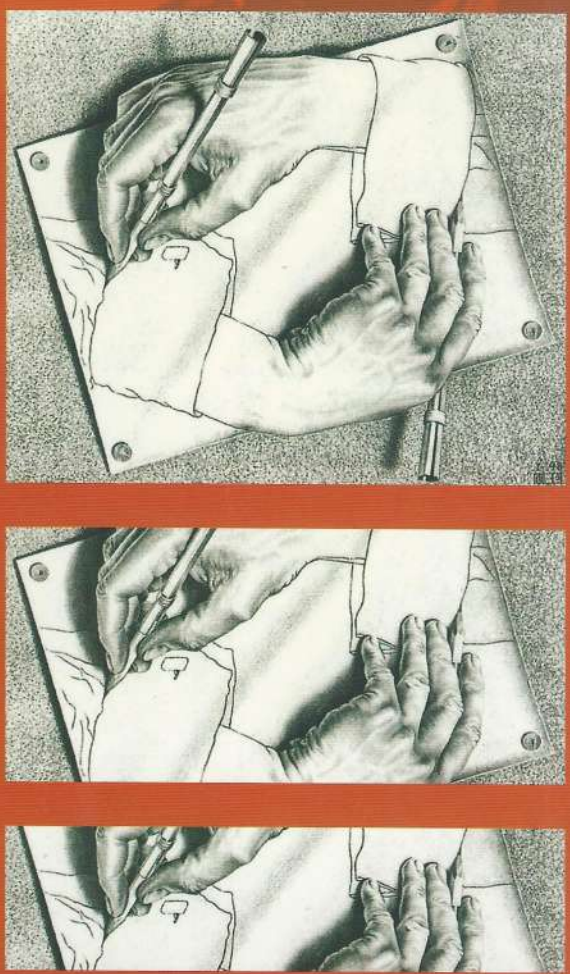

Sonbahar 2008

BAĞLAM

Baharlık Kitap Dizisi 17

PSİKANALİZ YAZILARI

aktarım ve karşı aktarım

transference and counter transference

Sonbahar 2008

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 312
Psikanaliz Yazıları
Baharlık Kitap Dizisi 17
Aktarım ve Karşı Aktarım
Sonbahar 2008

ISBN 975-6947-36-5 (TK No)
978-605-5809-07-2 (17. Cilt)

Psikanaliz Yazıları
Yayın Yönetmeni: Talat Parman
Yayına Hazırlayanlar: Ayça Gürdal Küey, Tevfika Tunaboylu-İkiz
M. Levent Kayaalp, Raşit Tükel, Elda Abrevaya

Birinci Basım: Kasım 2008
Kitap Tasarımı: Canan Suner

Kapak Resmi: Maurits Cornelis Escher, *Drawing Hands*
Lithograph, 1948
Baskı: Önsöz Basım Yayıncılık
Litros Yolu II. Matbaacılar Sitesi / Topkapı

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

sunuş

Psikanalizin gelişimini psikanaliz yayınlarının gelişiminden ayrı tutamayız. Sigmund Freud bunun farkında olduğundan, psikanalizin daha kuruluş yıllarından başlayarak psikanalitik kitap ve dergilerin düzenli yayınlanmasına özel önem vermiştir. Dahası onun yalnızca psikanaliz kitaplarını yayınlayacak yayınevlerinin oluşumunu da cesaretlendirdiğini biliyoruz. Bunu psikanalizin tanıtılması ve yaygınlaşması için bir araç olduğu kadar kurumlaşmasını da sağlayan bir unsur olarak gördüğüne de kuşku yok.

Yüzyıl sonra bu öngörüsünde haklı olduğunu ve bugün psikanalizi ayakta tutan en önemli dayanaklardan birinin psikanaliz yayıncılığı olduğunu görüyoruz. Günümüzde birçok ülkede psikanaliz kitapları yayınlayan uzmanlaşmış yayınevlerinin bulunduğu da önemli bir gerçek. Bu yayınevlerinin çoğunun yalnızca psikanaliz kitapları yayınlamasalar da psikanaliz alanında uzmanlaşmış olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunlar arasında Fransa'dan Presse Universitaire de France ve Gallimard, İngiltere'den Karnac Books ilk akla gelenlerdir.

Türkiye'de psikanalitik kuramın ve uygulamanın tanıtılması, yaygınlaşması ve daha önemlisi kurumsallaşması için ilk adımları attığımızda yayıncılık alanında da etkin bir çaba içinde olmak gerektiğini biliyorduk. Öte yandan ülkemizde psikanaliz kitaplarının yayınlanmasının birçok yayınevi tarafından hevesle üstlenildiğinin de farkındaydık. Yayınlanan psikanaliz kitaplarının çoğu geniş bir kesimin ilgisini çekmekte ve yayınevleri için hem maddi hem de manevi açıdan katkılar sağlamaktaydı. Ancak bu iyi niyetli çabalara karşın yayınların çoğunun arzu edilen düzeyde olmadığı da açıktı. Bunun bir nedeni çeviri kalitesinin düşüklüğü, bir başkası yayınlanan kitapların rastgele seçilmiş olmasıydı. Ama asıl önemlisi bütün bu yayınlar çoğu zaman

sürekli ve düzenli olmak niteliğine sahip değildiler. Oysa psikanaliz her şeyden önce düzenlilik ve süreklilik demektir.

Psikanaliz yayıncılığından psikanalizin sahip olduğu özellikleri beklemek abartılı bir beklenti sayılmamalıdır. Çünkü tüm yayın alanlarında olduğu gibi psikanaliz alanında da belli bir uzmanlığın gerektiği açıktır. Bu da o alanda uzun süreli bir uğraşı göze almak demektir. Bu uzun süreli uğraşın yanı sıra, geri dönüşü geç olacak bir yatırımı yapma cesareti, bir beklenti ve bir umut işidir. Bütün bunları uyumlu bir ekip çalışması ile desteklemenin zorunluluğu ise ortadadır.

Ancak, psikanaliz öncelikle bir dil işidir. Analitik uygulamanın sözlü dili, yayınlarda yazı diline dönüşür. Sözlü dilden yazılı dile bu çeviriyi yapmak çoğu kez aşılması çok güç engeller çıkarır yazarın ve yayıncının karşısına. Sesin tınısını kâğıdın dokusuna aktarmak gerekir. Analist ve analizan arasındaki buluşmanın çok boyutluluğunu yazının tek boyutluluğuna indirgemek bazen beklenmedik buluşlara iter yayıncıyı.

Öte yandan psikanaliz, çağrışımların alabildiğine serbest olduğu ama o denli de yorumun hedefi haline geldiği bir ortam yarattığına göre, yayıncı kapaktan sayfa düzenine, puntodan kâğıdın gramajına kadar birçok ayrıntının doğuracağı çağrışım ve yorumları göze almak zorundadır. Üstelik bunları zaman, ekonomik kriz, teknik olanaklar vb. gibi dış gerçekliğin koşullarında göğüslemek gerekecektir. Dış gerçekliğin zorladığı koşuşturmada, kimi kez "buluşmalar" "buluşlar"a sürçecek ama hepsi psikanalitik bir uğraş içinde olunduğunun kanıtları olacaktır.

Tiyatrocular "oyun her zaman oynanmalıdır" derler. Buna psikanalistlerin yanıtı "seans her zaman gerçekleşmelidir" olacaktır. Aynı önermeye yayıncıların söyleyeceğini tahmin etmek ise hiç de güç değildir: "rotatifler (bugün artık kullanılmasalar da) her zaman dönmelidir".

Düzen ve sürekliliğin, yaşamın kökenindeki ilişkilerin oluşumunda var olan en önemli nitelikler olduğunu unutmamalıyız. Bu nitelikler Freud'un analizin hedefi olarak gösterdiklerinin, yani sevmek ve çalışmak kapasitesini yeniden kazanmanın temelini oluştururlar.

Sevmek ve çalışmak kapasitesini kazanmak ise psikanalistlere ve analizanlarına, yayıncılara ve okurlarına özgür, yaratıcı ve mutlu iliş-

kiler kurabilmenin ütopyasını müjdeleyecektir. Ancak hepsi, psikanalistler, analizanlar, yayıncılar ve okurlar bu müjdeyi, utopia'nın "olmayan yer" anlamına geldiğini bilecek kadar da gerçekçi olarak algılayacak ve kabulleneceklerdir. Çünkü hepsinin hem olan hem olmayan bir yere gereksinimi vardır.

Üstelik buluşmaların kimi kez buluşlara dönmesi hiç de fena değildir.

***

2009 ilkbaharında yayınlanacak *Psikanaliz Yazıları 18*'nin dosya konusu "Psikanaliz ve Sanat", dosya sorumlusu Talat Parman olacaktır. Yazılarınızı, önerilerinizi ve eleştirilerinizi lütfen baglam@baglam.com adresine iletiniz.

TALAT PARMAN

İçindekiler / Contents

sunuş
presentation | 5
TALAT PARMAN

önsöz | 11
preface
AYÇA GÜRDAL KÜEY

aktarım ve dinamikleri | 13
transference and its dynamics
RAŞİT TÜKEL

karşı aktarım kavramının gelişimi | 27
evolution of the concept of counter transference
AYÇA GÜRDAL KÜEY

iki kişilik alan | 35
the space for two people
VEHBİ KESER

ayna aynı zamanı gösterir mi?
karşı aktarım ve zaman | 47
does the mirror reflect the time?
the counter transference and the time
TALAT PARMAN

aktarı-yorum öyleyse var-ım | 57
I transfer there for I am
ÖZGE ERŞEN SOYSAL

olumsuz aktarımlar ve aktarımda nefret | 65
negative transferences and hate in the transference
THIERRY BOKANOWSKI / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ELDA ABREVAYA

dosya ötesi / other topics

çocukluk çağı psikozlarında kurumsal tedavi | 87
institutional treatment of psychotic children
JACQUES HOCHMANN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY CEYLİN ÖZCAN

68 mayısının fransa'daki açılımı: duvarların yıkılması ve anlamın sorgulanması
the emoncipation of may 68 in france: the opening of a breach and the question of the sense | 103
DOMINIQUE J. ARNOUX / ÇEVİREN / TRANSLATED BY CEYLİN ÖZCAN

ergenlik, başkaldırı ve değişimler | 123
adolescence, revolts and variations
DIDIER DRIEU / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEREN OKÇUOĞLU

özetler | 137
summaries

haberler - duyurular | 141
news

önsöz

Psikanalizin kuramsal alanda birçok temel keşfi vardır ama psikanalizi bir tedavi tekniği kılan en önemli keşfi "Aktarım ve karşı aktarım" kavramlarıdır. İki öznenin karşılaşmasında ortaya çıkan bu bilinçdışı karşılıklı etkileşim; ancak analitik bir çerçeve içinde ele alındığında ve analiz edildiğinde terapötik bir değer kazanır.

Psikanalitik kuramın gelişimini gözden geçirdiğimizde, aktarım ve karşı aktarım kavramlarının tanımında; temelde görüş birliği olmakla birlikte Freud'dan sonra bu tanımlara, farklı yorumlar getirildiğini görmekteyiz. Bu iki bilinçdışı hareket; analitik süreçte önceleri sorun alanı olarak görülmüş, ancak giderek önce aktarım daha sonra da karşı aktarım terapötik araçlar olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Hastanın analistine karşı hissettiği bilinçdışı duygular, arzular ve analistin bunların karşısında hissettiği bilinçdışı duyguların toplamı; yani aktarım ve karşı aktarım. Escher'in desenindeki gibi, iki ayrı kişinin, birbirine karışan sesleri ile ve kendi sesini ötekinin sesinde işiterek, ortak bir senaryoyu yazması: işte psikanalitik çalışmanın en özgün devinimi.

Bu sayıda çeşitli yönleri ile ele aldığımız psikanalizin bu iki temel kavramı; dergimizin ileriki bahar sayılarında da tartışılmaya ve katkılarınızı beklemeye devam edecektir.

AYÇA GÜRDAL KÜEY

aktarım ve dinamikleri

RAŞİT TÜKEL

Kişinin analistine yönelttiği, en erken nesne ilişkilerinden kaynaklanan ve analitik ortamın yineleme zorunluluğunun etkisiyle yeniden canlanmış olan duyguların tümüne 'aktarım' denilir. Çocukluğun önemli kişileriyle özgün bir ilişkisi olan ve o kişilerle bilinçdışı olarak ilişkisini sürdüren çocuksu arzular, analiz sürecinde analiste aktarılır. Böylece, arzular, korkular, savunmalar, suçluluk duyguları ve uzlaşma oluşumları biçimindeki erken çocukluğun temel çatışmaları, analizanın analist ile ilişkisinde yeniden ortaya çıkar.

Psikanalitik anlamda aktarımdan, ilk kez Histeri Üzerine Çalışmalar'da söz edilmiştir. Hasta rahatsız edici düşüncelerini hekim figürü üzerine aktarmakta ve bu, bir 'yanlış bağlantı' (false connection) yoluyla gerçekleşmektedir.[1] Aktarımdan daha sonraları Dora olgusunda söz edilir. Freud, bu yapıtında, psikanalitik tedavi sırasında yeni semptomların oluşumunun durdurulduğunu, ancak nevrozun üretici gücünün ortadan kaybolmadığını, bunun, aktarım denilen ve çoğu bilinçdışında olan özel bir zihinsel yapının yaratılmasında yer aldığını belirtir.[2] Bu ifade daha sonra tanımlanacak olan 'aktarım nevrozu' kavramının habercisidir. Burada, yeni semptomların oluşumunun durdurulması, hastanın aktarım nevrozu içindeyken dış dünyaya ait sorunlarının yatıştığı şeklindeki klinik gözleme karşılık gelir. Freud, aktarımı patolojik zihinsel ürünün yeni bir türü olarak görmektedir.

Aktarımın Dinamikleri yapıtında, Freud, aktarımın analizle sınırlı olmadığını belirtir. Freud'a göre, aktarımın, analizdeki nevrotik kişilerde, analizde olmayanlara göre, çok daha yoğun olarak ortaya çık-

[1] J. Breuer, S. Freud (1893-1895) *Studies on Hysteria, Standart Edition*, Volume II, Hogarth Press, London, 1986, s.302.

[2] S. Freud (1905) *Fragment of an Analysis of a Case of Hysteria*, Standart Edition, Volume VII. Hogarth Press, London, 1986, s.116.

ması, psikanalize değil, nevrozun kendisine atfedilir.[3] Dora olgusunda vurgu analizin etkisi üzerine iken, burada daha çok nevrozun aktarıma katkısı üzerinde durulur. Freud'a göre, aktarımda, bilinçdışı duygular tanınmaktan çok yeniden üretim ve boşalım arayışı içindedir.

Freud, sonraki yapıtında, hastanın nevrozunun yerini, terapötik çalışmayla iyileştirilebilen aktarım nevrozunun aldığını söyler.[4] Aktarım böylece hastalık ile gerçek yaşam arasında, birinden diğerine geçişin olduğu ara bölge yaratır. Bu yeni durum, hastalığın tüm özelliklerini üzerine alırken, her noktada müdahale edilebilir olan yapay bir hastalığı temsil etmektedir.

Freud, otobiyografisinde, aktarımın (gerçekte aktarım nevrozunun), aşırı tutkulu olduğunda ya da düşmanlığa dönüştüğünde direncin temel araçlarından biri haline geldiğinden; hastanın çağrışım gücünü felç ederek tedavinin başarısını tehlikeye düşürdüğünden söz eder.[5] Ancak, Freud'a göre, aktarımdan kurtulmaya çalışmanın bir anlamı yoktur; aktarım olmadan analiz mümkün değildir.

Böylece, Freud'un yazılarında, aktarım nevrozunun, sağlıklı bir yaşama geçiş kadar, analiz çalışmasına karşı bir direnç olabildiğini de görürüz. Freud, son dönem yapıtlarında 'aktarım nevrozu' terimini kullanmaz. Yine bu döneminde, aktarımda hastanın tüm çatışmalarının ortaya konması ve çözülmesinin mümkün olmadığını belirtir.[6]

Aktarım ve Aşk

Freud, aktarımın, insan aklının evrensel bir görüngüsü olduğuna ve aslında, insanın çevresi ile ilişkisinin bütününü belirlediğine işaret eder.[7] Kişinin çocukluğun dürtüsel arzularından köken alan ruhsal çatışmaları, erişkin yaşamındaki ilişkilerinde yer aldığı gibi, aynı nedenle, analist ile olan ilişkisinde de yer alacaktır. Analizan, çatışmalarının doğası nedeniyle, analisti hakkında hiçbir duygu ya da dü-

[3] S. Freud (1912) *The Dynamics of Transference, Standart Edition*, Volume XII. Hogarth Press, London, 1986, s.101.

[4] S. Freud (1914) *Remembering, Repeating and Working Through*, Standart Edition, Volume XII. Hogarth Press, London, 1986, s.154.

[5] S. Freud (1925) [1924] *An Autobiographical Study, Standart Edition*, Volume XX. Hogarth Press, London, 1986, s.42.

[6] S. Freud (1937) *Analysis. Terminable and Interminable*, Standart Edition, Volume XXIII. Hogarth Press, London, 1986, s.233.

[7] S. Freud (1925) [1924], *a.g.y.*, s.42.

şünceye sahip değilmiş gibi görünebilir; analistine yönelik duygu ya da düşüncelerini inkar edebilir, görmezden gelebilir ya da bunlara karşı kendini savunabilir. Ancak, tüm bunlar aldatıcıdır. Analist ile ilişkide ortaya çıkan ilgisizlik, bilinç düzeyinde duygunun yokluğu, şüphecilik, zıtlaşma, kendini çekme aktarımın birer görünümü olarak alınır. Her erişkin nesne ilişkisinde görülen ve her birinin doğasını belirleyen bilinçdışının dürtüsel türevleri ve bunlara eşlik eden duyguların, diğer bir ifadeyle çocukluktan köken alan bilinçdışı çatışmaların, psikanaliz ortamında diğer bir duruma kıyasla daha farklı oluştuğu söylenemez. Hatta çocukluk kökenli ruhsal çatışmaların öneminin, analizan ile analist arasındaki ilişkide, diğer ilişkilerdekinden daha büyük olduğunu söylemek de mümkün değildir. Freud'un ifade ettiği gibi, aktarım aşkı ile sıradan bir aşk arasında temel bir psikolojik fark yoktur.[8] Çocukluğa ait etmenlerin etkisindeki dinamikler, her ikisinde de aynıdır. Analitik bir ilişkiyi bir başkasından ayıran aktarımın dinamikleri değil, onun ilişkideki yeri; analistin aktarıma karşı tutumu ve onu nasıl kullandığıdır. Kişinin cesaretlendirilme, öneri veya cezalandırılma gibi istemlerini dikkate alan akraba veya arkadaş ilişkilerinden farklı olarak, analist, analizanın bu türden yaklaşımlara neden gereksinim duyduğunu bilmek ister ve bu şekilde de, ona, istemlerinin arkasında yatan güdüleyicileri keşfetmesi konusunda yardımcı olur.

Analist İle Analizan Arasındaki Özel İlişki ve Analitik Tutum

Analist ile analizan arasındaki ilişki, özel bir ilişkidir. Analistle ilişkide, geçmişte bağımlılık ilişkisi içinde olunan kişilerle yaşanan duygu ve düşünceler canlanır. Eğer kişi, geçmişinde bu ilişkileri kendisini besleyen, eğiten, kendisine önerilerde bulunan bir tarzda olumlu yaşamışsa, analist ile de öyle yaşayacaktır. Yine de tüm bireylerde, genellikle sevginin, nefretin ve çiftedeğerlilikli (ambivalent) duyguların karışımı olan bir tortu vardır ve her analist tüm bu duygulardan payını alır.

[8] S. Freud (1915) *Observations on Transference-Love (Further Recommendations on the Technique of Psycho-Analysis III*, Standart Edition, Volume XII, 1986, s.168.

Analist, aktarımın, analizanın bütün ilişkilerinde kendisini gösterdiğini bildiğinde, sonuçlarına daha nesnel bir biçimde bakabilir. Eğer kişi, analistini, bağlanabileceği bir ebeveyn gibi yaşamak isterse, daha özerk bir kişi olmasını amaçlayan müdahalelerine karşı savaş açacak; analistini, rakip kardeşi yapmak isterse, analistin müdahalelerini kardeş savaşlarını sürdürmek için bir araç olarak görecektir.

Analistin 'gerçek kişiliği', analizan ile kurulan terapötik ilişkide ne ölçüde önemlidir? Bu sorunun yanıtı; analistin kişiliğinden çok, analizanın onu nasıl algıladığı ve ona ne şekilde tepki verdiğiyle ilgilidir. Analist bu yönden, analizanın zihinsel etkinliği için bir uyaran olarak görülebilir. Analizanın bu kişiliğe olan tepkisi, ona gerçek olanın ne olduğunu söylemek yerine, çözümlenmelidir. Bu, analistin görünüşü, tutumu, konuşma biçiminin önemsiz olduğu anlamına gelmez. Bunlar önemlidir; ancak bunların etkilerinin, her hangi iki kişide ya da farklı zamanlarda aynı kişide benzer olmayacağı unutulmamalıdır.[9]

Analizdeki bir kişiye 'doğal davranmak', herhangi bir toplumsal durumda ya da farklı bir tedavi ortamında doğal davranmakla aynı şey değildir. Tedavinin etkinliği, analistin analitik tutumunu sürdürmesine bağlıdır. Cesaretlendirme, ikna, öğüt verme, onaylamama ya da azarlama gibi yaklaşımlar, analiz sürecini hızlandırıyor gibi görülebilir. Bazen, semptom düzeyinde bir iyileşme de söz konusu olabilir. Ancak, bu tür yollarla analizanın 'kötü' analitik davranışını denetim altına almasına çalışılması, istenmeyen bir durumdur. Analistin analitik olmayan bu tarz tutum ve davranışları, aktarımı karmaşık bir hale getirir. Bunlar çok sayıda olduğunda ise, aktarım çözümlenemez bir düzeye gelebilir. Analizanın 'iyi' analitik davranıştan her sapması, diğer semptomlar için olduğu gibi, ruhsal çatışmanın bir sonucudur; çatışmanın etkin olduğunu gösterir ve en azından çatışmanın ne olduğu konusunda önemli ipuçları verir. Analizanın belirli bir konudan ya da hayatının belirli bir dönemi üzerine konuşmaktan kaçınma arzusu ya da belirli düşüncelerini belirtmekte başarısız kalması, üzerinde düşünmek ve konuşmak için analizanın dikkatine sunulması gereken şeylerdir; denetim altına alınması, bastırılması ya da üstesinden ge-

[9] C. Brenner, *Psychoanalytic Technique and Psychic Conflict*, International Universities Press, New York, 1976, s.126.

linmesi değil, çözümlenmesi gerekir.[10]

Olumlu ve Olumsuz Aktarımlar

Freud, aktarımın analiz sırasında kaçınılmaz olarak geliştiğini ve iki yolla analitik çalışmaya yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bu yollardan ilki, aktarımın, analizan için, bilinçdışını, çocuksu arzularını ve çatışmalarını gözlemlemek ve onları duygu düzeyinde şimdide yaşamak için bir araç ve fırsat olmasıdır.[11] Diğeri ise, analistin, analizanın çocuksu çatışmalarının yeniden yapılandırılmasına karşı direncini yenmek için, olumlu aktarımı kullanmasıdır.[12]

Olumlu aktarım, olumsuz aktarımdan ayırılmalı ve bu iki çeşit aktarıma farklı yaklaşılmalıdır. Olumlu aktarım kendi içinde ikiye ayrılır; bilince girebilen dostluk ve sevgi içeren duyguların aktarımı ve bu duyguların bilinçdışı uzantılarının aktarımı. Analiz, ikincilerin erotik kaynaklara kadar gittiğini gösterir. Sempati, güven duyma, hoşlanma gibi duygular cinsellikle bağlantılıdır; cinsel amaçlarının azaltılması yoluyla, cinsel arzulardan gelişir. Psikanaliz, gerçek yaşamda hayran olduğumuz ve saygı duyduğumuz kişilerin, bilinçdışımızın cinsel nesneleri olabildiğini gösterir.[13]

'Olumsuz aktarım', daha ayrıntılı incelenmeyi hak etmektedir. Psikonevrozlarda, sevgi yüklü aktarımlar, düşmanca olanlar ile yan yana bulunmakta ve sıklıkla eşzamanlı olarak aynı kişiye yöneltilmektedir. Bu olguya 'çiftedeğerlilik' denmiştir. Çiftedeğerlilik, bir noktaya kadar normal görülebilir; ancak yüksek dereceleri nevrotik kişilere özgüdür.[14]

Analizanın sitem ve suçlamaları, kendini analistten ayırmak yönünde bir çaba olarak da görülebilir. Bu durum, kendini ebeveyninden ayırmak ve farklı kılmak için onları eleştiren bir ergenin tutumuna benzetilebilir. Freud bir makalesinde, analizden sonra, analistinin olumsuz aktarımın önemini anlamadığı, onu ortaya çıkarmakta başarısız kaldığından yakınan bir hastasından söz eder.[15] Söz konusu ana-

[10] *A.g.y.*, s.121.
[11] S. Freud, (1912) *a.g.y.*, s.108.
[12] S. Freud, (1916-1917) *Introductory Lectures on Psychoanalysis* (Lecture XXVII Transference), Standart Edition, Volume XVI., Hogarth Press, London, 1986, s.445.
[13] S. Freud (1912) *a.g.y.*, s.105.
[14] S. Freud (1912) *a.g.y.*, s.106.
[15] S. Freud (1937) *a.g.y.*, s.378.

liz, Ferenczi'nin analizidir. Freud, hastasının, analizin seyri sırasında olumsuz aktarımını ortaya koymadığını ve bu nedenle de tedavi olmadığını söyleyerek, kendini savunur. Freud sıklıkla, olumlu aktarımın analizin motoru olduğunu düşünmüştür. Bununla birlikte, olumsuz aktarım da, aktarımın bir parçası olan telkine son verdiğinden, bireyin yapılanmasında önemli bir yer tutar.[16]

Bir Direnç Olarak Aktarım

Freud aktarımın dinamiklerine iki yönden yaklaşır: İlkinde aktarım ve nedenleri genel bir çerçevede ele alınır. İkincisi ise, psikanalitik tedavide aktarım ve taşıdığı özel yoğunluğun nedenleri üzerinde durulur.[17] Freud, genelde aktarımın iki nedeninden söz eder: Herkes çocukluğunda, yaşamı boyunca düzenli olarak yineleyen örüntüler olarak ortaya çıkan 'aşkını yaşama'nın belirli yollarını edinir. Bilinçdışı saplantıların neden olduğu libidinal doyum yokluğu, kişinin karşısındakine yönelttiği libidinal gereksinim ve beklentiyi yaratır. Freud'a göre, psikanalitik tedavide aktarımın oynadığı özel rol, dirençle ilişkisi içinde açıklanır.

Freud, analizde aktarımın oynadığı rol konusunda iki önemli gözlemde bulunur: Bunlardan ilki, yüceltilmiş olumlu aktarımın direnci yenmek açısından en önemli güdüleyici güç olduğudur. Aktarım olumsuz ya da cinsel olduğunda dirence dönüşmektedir; çalışma devam edecekse, analiz edilme ve çözülme gerekliliği doğar. Aktarım, bir yandan analiz için bir tehlike, bir direnç olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda da, analizanın, çocukluk nevrozunun yeniden canlandırılması yoluyla çocukluğun bastırılmış yaşantılarını hatırlayabilmesinin en önemli aracı konumundadır. İkinci önemli gözlem, aktarımın, daha iyi koşullar altında çocukluğun yeniden yaşanmasına, daha önce patolojik olarak reddedilenin, şimdi bilince girebilmesine olanak sağlaması üzerinedir. Bunu mümkün kılan da, erişkin benliğinin artık daha fazla olan gücü ve analistin anlayışlı ve nesnel yaklaşımıdır.[18]

---

[16] F. Roustang, *Transference: Terminable, Interminable*, The Psychoanalytic Review, 76:140-147, 1989.

[17] S. Freud, (1912) *a.g.y.*, s.97-108.

[18] H. Racker, *Notes on the Theory of Transference*, Psychoanalytic Quarterly, 23:78-86, 1954.

Bu iki gözlemde, Freud, analizin temel işlevinin bilinçdışını bilinçli kılmak ya da direnci yenmek olduğunu vurgular. Ancak, burada temel bir ayrım ortaya çıkmaktadır; ilkinde, bastırılmış, reddedilmiş geçmiş, geçmişe ait bir şey gibi bilinçli olurken; ikincisinde bastırılmış olan, analist ile ilişkiye, yani şimdiye ait olarak ortaya çıkar. Bu farkın pratik bir sonucu, ilkinde aktarımın (olumsuz ve cinsel) hatırlama işlemine karşı bir direnç olarak değerlendirilmesi ve yorumlanması ve de hatırlamanın bir aracı gibi kullanılması; ikincisinde ise aktarımın, çalışmanın tamamlandığı bir alan olarak görülmesidir. İlkinde ana amaç hatırlamak iken, ikincisinde yeniden yaşamaktır.[19]

Analizde olan bir kişide aktarıma karşı direnç, onun analistine yönelik cinsel ve saldırgan arzularıyla ilişkili hoşnutsuzluğa bağlı olan çatışmalarının bir sonucudur. Çatışmanın yoğunluğu ve hoşnutsuzluk derecesi, birbirine yakın olgulardır. Altta yatan çatışma ne kadar yoğunsa, onunla ilişkili hoşnutsuzluk o kadar fazla, analize karşı direnç de o kadar büyük olacaktır.

Olumlu ya da olumsuz nitelikte olsun, aktarımın gelişimine sadece çeşitli biçimlerdeki dirençlerle karşı konulmaz; aynı zamanda aktarımın kendisi de bir direnç olarak görülebilir.[20] Freud, başlangıçta aktarımı, bastırılmış materyali hatırlamaya bir engel olarak almıştır. Analizde olan kişiler, analisti geçmişteki bir figür gibi algılayarak, hoşlarına gitmeyen duygu ve anılarla karşılaşmayı savuşturmuş olurlar. Bu şekilde, ebeveynleri ve diğer aile üyeleriyle bir kavgayı sürdürme arzularını farkına varıp onları tanımaktan çok, ebeveynlerine ait nitelikleri analistlerine atfeder ve sonra da analistlerini kışkırtıcı, reddedici veya yönlendirici olarak görürler. Aktarım böylece, bir yanda sözel hatırlamayla ilişkili olarak bir direnç, diğer yanda çocuksu çatışmaların öğelerinin kavranması için eşsiz bir yoldur.

Telkin İle Aktarım İlişkisi

'Yanlış bağlantılar', histerideki bir fikir ile bir fiziksel semptom arasındaki yanlış ilişkinin, fikrin fikir ile olan ilişkisindeki karşılığı olarak ilk kez Savunmanın Psikonevrozu'nda kullanılmış,[21] daha son-

[19] *A.g.y.*

[20] H. Thoma, H. Kachele, *Psychoanalytic Practice*, Springer-Verlag, Berlin, 1985, s.52.

[21] S. Freud (1894) *The Neuro-Psychoses of Defence*, Standart Edition, Volume III, Hogarth Press, London, 1986, s.52.

ra Histeri Üzerine Çalışmalar'da obsesyonlar, fobiler ve yeni bir kavram olarak aktarım açıklanırken geliştirilmiştir.[22] Oto-telkin ise, Freud'un 'yanlış bağlantılar' kavramı gibi, bir çağrışımın bilinçten uzaklaştırılmasına bağlı olan ve yanlış bir yeni çağrışım içinde sonlanan endo-psişik bir süreçtir.[23] Ototelkin, özneyi telkin edilebilir kılan, başka bir ifadeyle, yanlış fikirleri/dış telkinleri kabul etmeye yatkınlaştıran ruhsal disosiasyon süreci olarak görülebilir. Bu özelliği nedeniyle de Freud, dış telkinlerin, gerçekte, sadece öncesinde bir iç oto-telkin varsa ortaya çıktığı üzerinde durur. Freud, Bir Otobiyografik Çalışma'da, aktarımın, hipnoz yapanların 'telkin edilebilirlik' olarak isimlendirdikleriyle aynı dinamikteki bir etken olarak görülebileceğini belirtmiştir.[24] Freud'un erken dönemlerinde bir 'yanlış bağlantı' olarak tanımladığı aktarımın kökeni, eskil oto-telkin kavramına kadar gitmektedir.

Freud, aktarım konusunda telkinin muhtemel etkisine büyük önem verir.[25] Aktarım ile telkin ilişkisi iki yanlıdır: Bir yandan, telkin aktarımdan çıkar. Freud, aktarımın etkisiyle telkin altına girme olgusunu gelişimsel ilkörneklerine doğru izlemiş ve bu durumu, çocuğun ebeveynine bağımlılığı olarak açıklamıştır. Buna göre, kişi, terapistin telkinini ebeveyn telkininin bir türevi olarak algılar. Telkin altında kalma, edilgin bağımlılığa bir 'gerileme' olarak da alınabilir. Bu bağımlılığın anlamı, kişinin, dışarıdan birisine kuvvetle ya da tümüyle bağımlı olması ve onun aşıladıklarını ya da telkinlerini özümlemesidir. Diğer yandan, telkin, aktarıma yön vermek için kullanılan bağımsız bir araçtır. Analistin, aktarımı bir araç olarak kullanabilmesi için, aktarımın dışında bir konuma gereksinimi vardır. Telkin, bu yönüyle, aktarım üzerinde bir etki oluşturan ve onu biçimlendiren bir araç özelliğindedir.[26]

Analitik tedavi, çatışmaların semptomlara neden olduğu yere, köklere doğru giderek etkisini gösterir ve telkini bu çatışmaların sonuçla-

[22] J. Breuer, S. Freud, (1893-1895) a.g.y., s.302.
[23] G.J. Makari, *A History of Freud's First Concept of Transference, International Review of Psychoanalysis*, 19: 415-432, 1992.
[24] S. Freud (1925) [1924] *a.g.y.*, s.42.
[25] S. Freud (1916-1917) *a.g.y.*, s.446.
[26] H. Thoma, H. Kachele, *a.g.y.*, s.55.

rını değiştirmek için kullanır.[27] Analitik tedavi, hem analistten hem de analizandan, iç dirençlerin kaldırılması için uygulanan bir dizi çalışmanın gerçekleştirilmesini talep eder. Bu dirençlerin yenilmesiyle, kişinin zihinsel yaşamı sürekli olarak değişir. Dirençlerin yenilmesi çalışması, analitik tedavinin ana işlevidir.

Diğer telkine dayalı terapilerde, aktarım, dikkatlice korunur ve dokunulmadan bırakılırken, analizde ise enine boyuna kesilip biçilen bir durumdadır. Analitik tedavinin sonunda, aktarımın ortadan kaldırılması gerekir. Eğer başarılırsa, bu, telkine değil, iç dirençlerin yenilmesinin telkin yoluyla başarılmasına ve kişide iç değişikliğin oluşturulmasına bağlıdır.

Aktarım Arzuları Tarafından Güdülenen Davranış ve Eyleme Vurma

Aktarım arzuları tarafından güdülenen davranış, her analizde sıkça görülür. Kişinin analiz seansı dışındaki eylemlerini bildirmesi ve onlarla ilgili çağrışımları, aktarım hakkında önemli bir bilgi kaynağı, aynı zamanda da aktarımla ilgili varsayılanların doğrulanmasının önemli bir yoludur. Bu bağlamda da, bu tür davranışlar; rüyalar, fanteziler ve semptomlar kadar kullanışlıdır. Analizde olan kişinin işvereniyle, yöneticisiyle ya da gündelik yaşantısındaki bazı kişilerle yaptığı kavgalar, analistiyle bilinçdışı kavga etmek arzusunun bir sonucu olabilir. Benzer biçiminde, çocuksu cinsel arzular tarafından güdülenen bilinçdışı analistine ücret ödememe isteği, kişinin seans ücretini ödemeyi unutması ya da geciktirmesi sonucunu doğurabilir. Başka bir kişide ise, aktarım arzuları, analiz dışında yeni bir aşık olma durumuna yol açabilir.

Analitik ortamın dışındaki eylemler, sıklıkla aktarım arzuları ve çatışmaları tarafından güdülenir ve sıradan analitik materyal iken, içlerinden bir kısmının özel bir isimle tanımlanmasının tek bir nedeni vardır; bunlar analize kapalıdır ve belirli bir dereceye kadar analizin gelişimini olumsuz etkilerler. Çözümlenebilirlerse, sadece aktarımın bir görünümü olarak kalırlar ve özel bir isimle adlandırılmalarına gerek yoktur; çözümlenemezlerse, 'eyleme vurma' (acting out) olarak

[27] S. Freud, (1916-1917) *a.g.y.*, s.451.

tanımlanırlar.[28]

Hiçbir analitik materyal, tümüyle çözümlenebilir değildir. Kimse, kişinin ruhsal çatışmalarının dinamikleri ve kökenleri hakkında her şeyi anlamayı beklememelidir. Uzun süren ve başarılı olan bir analizin sonunda bile, henüz yanıtlanmamış sorular kalacaktır. Dinamik açıdan, çözümlenebilir eylemler ile daha az çözümlenebilir eylemler arasında, ilkinin analizde yararlı, ikincisinin ise analitik çalışma için bir engel oluşturması dışında, bir fark yoktur.

Bir yorumun geçerlik ölçütü, meydana gelen değişikliğin derecesidir. Zamanında yapılan geçerli bir yorum, hastanın daha sonraki çağrışımlarında ve tüm davranışlarında kendini gösteren dinamik bir değişikliğe yol açar.[29] Analizanın aktarım arzuları ve çatışmalarının yorumlanmasında aşırı gecikme ise, analitik olarak üstesinden gelinemez aktarım davranışının yaygın bir nedenidir. Aslında, bir yorum sunmanın tek bir doğru zamanı yoktur. Doğru zamanlama, kişi hazır olmadan çok önce ya da kişinin hazır olmasından çok sonra yorum yapılmamasıdır. Eğer analist, analitik olarak üstesinden gelinemez aktarım görünümleriyle ya da diğer bir ifadeyle eyleme vurma ile karşılaşırsa, kendisine sorması gereken sorulardan biri, aktarımın önemli yanlarından birini doğru zamanda yorumlayıp yorumlamadığı olmalıdır.[30] Bu açıdan eyleme vurma, aktarımının yorumlanmasında çok fazla gecikilmesinin sonuçlarından biridir. Freud, aktarımın görünümlerinin algılanması, anlaşılması ve yorumlanmasının önemini, ilk kez, yorumlamadaki hatası hastalarından birinin ani olarak tedaviyi bırakmasıyla sonuçlandığında farkına vardığını belirtir.[31]

Sonuç olarak, aktarımı yorumlamada aşırı gecikmenin, analizan tarafında az ya da çok bir direnç neden olduğu ve bazı olgularda bu direncin, 'eyleme vurma' adı verilen özel bir tarzda ortaya çıktığı söylenebilir.

---

[28] C. Brenner, *a.g.y.*, s.123.

[29] O. Fenichel, *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*, Routledge and Kegan Paul, London, 1945, s.32.

[30] C. Brenner, *a.g.y.*, s.125.

[31] S. Freud (1905) *a.g.y.*, 1986, s.1-122.

Dürtü Kuramı Açısından Aktarım ve Çözümlenmesi

Kişinin sevgi gereksinimi gerçeklik tarafından tümüyle doyurulmaz ise, kişi, libidinal isteklerini, karşılayabileceğini düşündüğü her yeni kişiye yöneltir. Kısmen doyumsuz olan bir kişinin, beklemede olan libidinal yatırımı, analist figürüne yönelecektir.

Freud, nevrotik bir kişinin, haz alma ve verimli olma kapasitesine sahip olamadığının altını çizer.[32] İlkinin nedeni, libidonun herhangi bir gerçek nesneye yöneltilmemiş olması; ikincisinin nedeni ise fazla miktarda enerjinin libidoyu bastırma altında tutabilmek ve libidonun saldırılarını savuşturabilmek amacıyla kullanılıyor olmasıdır. Benliği ile libidosu arasındaki çatışma sona erer ve libidosu benliğinin hizmetine girerse, o kişi sağlıklı olacaktır. Terapötik amaç, libidoyu, şimdiki bağlantılarından serbestleştirmeyi ve bir kez daha benliğin hizmetine vermeyi hedefler. Nevrotik kişinin libidosu, o sırada sadece yedek doyumun mümkün olduğu semptomlara bağlanmıştır. Semptomları çözmek için, başlangıçlarına doğru gidilmeli, ortaya çıkmalarına neden olan çatışmalar yeniden oluşturulmalı, geçmişte kişinin emrinde olmayan güdüleyici güçlere, farklı bir sonuca varmaları konusunda yol gösterilmelidir. Bu faaliyetin can alıcı bölümü, analist-analizan ilişkisinde, yani aktarımda, eski çatışmaların 'yeni baskısı'nda yaratılır. Böylece, aktarım, birbiriyle mücadele eden güçlerin, bir kez daha karşı karşıya geldiği bir savaş alanıdır.

Bu süreçte, kişinin gerçek hastalığının yerini, yapay olarak oluşturulmuş aktarım hastalığı; libidonun çeşitli gerçekdışı nesnelerinin yerini, analistin kişiliğinde, tek ve bir kez daha imgesel bir nesne alır. Bundan sonra, analizanın daha önceki hastalığıyla değil, yeni yaratılanla ve öncekinin yerini alan dönüştürülmüş nevrozla ilgilenildiğini söylemek yanlış olmaz. Eski hastalığın yeni baskısını başından itibaren izler, kökenini ve gelişmesini gözlemleriz. Bu süreçte, semptomlar özgün anlamlarını terk eder ve aktarımla ilişkide yatan yeni bir anlama sahip olurlar. Bu yeni ve yapay nevroza hakim olmak, kişiyi tedaviye getiren hastalıktan kurtarmak ile yan yana gider.

Analiz sürecinde, terapötik faaliyet iki evreye ayrılır: İlkinde, bütün libido semptomlardan aktarıma doğru yöneltilir ve orada yoğun-

[32] S. Freud (1916-1917) *a.g.y.*, s.457.

laştırılır. İkincisinde, mücadele bu yeni nesne etrafında sürdürülür ve libido analistin şahsında geçici nesnesinden bir kez daha serbestleştirildiğinde, ilk nesnelerine geri dönmeyerek benliğin hizmetine girer. Arzu edilen değişiklik, bu yeniden oluşturulmuş çatışmadaki bastırmanın ortadan kaldırılması, böylece libidonun bir kez daha benlikten bilinçdışına çekilmesinin önlenmesidir. Bu süreçte, libidoyla bir uzlaşma sağlanır; ona bazı doyum olanakları verilir ve 'yüceltme' yoluyla libidonun amaçları yeniden düzenlenir.

Psikanalizde, gerçek içgörü ve ruhsal değişiklik, sadece aktarımın bir yönünün yorumlanmasıyla oluşturulabilir. Gerek analist gerekse analizan, aktarımı tedavinin bir gerçeği olarak aldıkça ve sürekli aktarım yanıtları ile çalıştıkça, analizanın çatışmalarının doğasını değerlendirme şansını yakalayacaktır. Aktarım yoluyla, kişiye, duygularının şimdiki durumdan ve analistin kendisinden kaynaklanmadığı, onların, önceki yaşantıların tekrarı olduğu gösterilmektedir. 'Aktarım nevrozu', analizanın, analitik ortamdaki algılarının kaba çarpıtmalar olduğunu anlamasıyla çözülür.[33]

Freud'un Nevroz Kuramı ve Geçmişin Bir Yinelenmesi Olarak Aktarım

Freud, ilk histeri kuramında, hastanın nevrozunu, anısı bastırılmış olan gerçek bir dış olayın (çocuklukta olan cinsel bir istismarın) ürünü olarak tanımlamıştı. Kuramını formüle ettikten sonra, 1890'ların ortalarında gerçekleştirdiği bir dizi analizde, bastırılmış anıyı ortaya çıkarma çabası içinde, bunu ispatlamaya çalıştı; ancak başarılı olamadı. Bu çabasında karşılaştığı zorluklar, 1897'de, kendisini nevrozun patogenezinin tahmin edilenden daha karışık olduğu sonucuna getirdi. Artık, nevrozun kaynağını, basitçe geçmiş bir dış olayın bastırılmış bir anısı olarak görmüyor; ancak, bilinçdışı bir fantezinin ona eşlik eden bir dış olayla pekişebileceğini düşünüyordu. Bu sonuç, Freud'un, daha sonraları nevrozların patogenezi üzerine olan özgün kuramına dönmesindeki ilk adım oldu. Dış olaylar, artık ikincil bir rol oynuyor; bilinçdışı bir fanteziyi pekiştirebiliyor, ancak bir nevrozun gelişimi açısından gerekli bulunmuyordu. Diğer yandan, gerekli bilinçdışı fantezi mevcutsa, bu, dış gerçekliğin çok fazla yardımı olma-

[33] H. Thoma, H. Kachele, a.g.y., s.54.

dan da, bir nevroz oluşumuna yol açabiliyordu. Freud'a göre, bilinçdışı fanteziler, zihin üzerinde, gerçek olaylarla aynı etkiye sahipti.[34]

Aktarımı, basitçe, yineleme kompulsiyonunun bir görünümü ve doyurulmamış dürtülerin, çözülmemiş çatışmaların bir yer değiştirmesi olarak görmenin yeterli olmayacağı açıktır. Söz konusu yineleme ve yer değiştirmede, bilinçdışı fanteziler etkin olarak yer alırlar. Hasta, analistine ebeveyni gibi davranır, yorumlar annesinin memesinden süt alır gibi keyiflendirir ya da iğdiş edici babanın saldırıları gibi korkuturken, gerçekçi bir algıdan ya da mantıklı bir düşünceden yola çıkmaz; tümüyle bilinçdışı çocuksu fantezilerin buyruğu altındadır ve bu yönde davranır. Tüm dürtüler, tüm duygular, tüm savunma biçimleri, işte bu zihinsel yaşama sunulan, ona yönünü ve amacını gösteren fanteziler içinde yaşanmaktadır.[35]

Freud'un aktarım kavramı, esas olarak kişinin, geçmişe ait olanları hatırlamak yerine, şimdide analistle yaşadığı, geçmişe ait nesnelerle ilişkisinin bir yinelemesi üzerine şekillenir. Freud, Psikanalize Giriş Konferansları'nda, analiz sürecinde aktarım yoluyla, yinelemeyi hatırlamaya dönüştürmekten söz eder.[36] Burada üzerinde durulması gereken nokta, yinelemenin, gerçekte yaşanmış ilişkilerle sınırlı tutulmaması gerektiğidir. Aktarılan aslında, ruhsal gerçekliktir; bu da en derin düzeyde, ruhsal gerçeklik ile ilişkili bilinçdışı arzu ve fanteziler-dir. Hastalar yaşadıkları geçmiş olayların bir dökümünü verirlerken, geçmiş yaşantılarının çeşitli çarpıtmalara maruz kalmış olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır. Bu, dış gerçeklik ve fantezi arasındaki iç içe geçmişliği, bir anlamda da aktarımın basitçe bir yineleme olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

---

[34] P. Caper, *Psychic Reality and the Interpretation of Transference*, Psychoanalytic Quarterly, LXVI: 18-33, 1997.

[35] P. Heimann, *Dynamics of Transference Interpretations*, *International Journal of Psychoanalysis*, 37:303-310, 1956.

[36] S. Freud (1916-1917) *a.g.y.*, s.444.

karşı aktarım kavramının gelişimi*

AYÇA GÜRDAL KÜEY

Karşı Aktarım

Klasik olarak psikanalitik kuram; karşı aktarımı, psikanalistin, hastaya ve hastanın aktarımına karşı bilinçdışı tepkilerinin tamamı olarak tanımlar. Ancak bu klasik tanımın, psikanalitik kür içindeki yorumlanışını incelediğimizde, Freud'dan beri kendi içinde önemli bir gelişme geçirdiğini ve kuramcılarca farklı yorumlandığını görmekteyiz. Buradaki fark daha çok seans içindeki iki öznenin, analist ve analizanın ve bu iki öznenin bilinçdışı arasındaki ilişkinin değerlendirilişinde, analiste atfedilen rolün tanımı bağlamındadır. Psikanalist yalnızca alıcıdır ve aldığını mı yansıtır, yoksa o da bir başrol oyuncusu olarak analizan ile tek bir ortak senaryoyu mu örmek üzere yola koyulur? Karşı aktarım bir sorun mudur ve aşılması mı gerekir yoksa tedavi içinde yararlanılacak bir bilinçdışı süreç midir? Bu yazıda; karşı aktarım tanımının Freud'dan sonra geçirdiği değişim, yalnızca bu ikilinin, analist ile analizanın ilişkisi içinde analistin rolü bağlamında kısaca aktarılmaya çalışılmıştır.[1]

Freud'un Düşüncesinde Karşı Aktarım

Freud, karşı aktarım konusuna, 1910 yılındaki "Psikanalitik Tedavinin Gelecekteki Hedefleri" adlı yazısında değinmektedir ve bu

* 2-5 Eylül 2008 İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleşen 15. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulmuş konferansın gözden geçirilmiş metnidir.

[1] Özellikle, günümüz yazarlarına gelinceye dek, psikanalitik kuram içinde karşı aktarım kavramının geçirdiği evrimi ayrıntılarıyla tartışabilmek için Raşit Tükel'in, Psikanaliz Yazıları 6'daki yazısı temel alınabilir (Raşit Tükel, "Karşı Aktarım: Anlamı ve Analizdeki Yeri" *Psikanaliz Yazıları 6,* İlkbahar 2003, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.51-63.

tanımı ilk kez kuramına dâhil etmektedir.[2] Freud, karşı aktarımı, hastanın analistin bilinçdışı duyguları üzerindeki etkisi olarak tanımlamaktadır. Bu konudaki görüşlerini şöyle aktarır: "Biz, karşı aktarımı, hastanın etkisinin bir sonucu olarak analistte ortaya çıkan bilinçdışı duygular şeklinde tanımlamaya başladık ve karşı aktarımın tanınması, anlaşılması ve üstesinden gelinmesi gereken bir durum olduğu noktasına neredeyse gelmiş bulunuyoruz".[3] Yine aynı metinde Freud; kendini analiz etme sürecinde başarısız olan analistlerin, kendi karmaşaları nedeniyle nevrotikleri analiz ile kolaylıkla tedavi edemeyebileceğini vurgular. Ayrıca analistin, faaliyetlerine kendini analiz etmekle başlaması ve hastalarını gözlemlerken bu süreçte sürekli daha da derinleşmesi gerektiğini ekler.

İki yıl sonra, 1912'de yayınladığı "Hekimlere Analitik Tedavi Üzerine Öğütler" adlı bir diğer makalede, analistin kendi bilinçdışının alıcı bir cihaz gibi hastanın bilinçdışına dönük olması gerektiğinden söz eder.[4] Hekimin bir araç gibi kendi bilinçdışından yararlanabilmesi için belli ruhsal koşulları taşıyabilmesi ve sürdürebilmesinin önemini vurgular. Tabii ki bu metinde de Freud; analistin kendi bilinçdışını tanımasının gerekliliğini, dolayısıyla da kendi analizinin önemini vurgular.

1912'deki "Hekimlere Analitik Tedavi Üzerine Öğütler" başlıklı bu ikinci metinde, kendinden sonra gelen psikanalistlerce de karşı aktarım üzerine tartışmalarda çokça kullanılacak ünlü benzetmesini yapar ve psikanalistin görevinin analitik süreçte "ayna gibi yansıtmak" olduğunu söyler. Yani bu yaklaşım; analiste, içine nüfuz edilemez bir biçimde, bir ayna gibi, hastalarına kendine gösterileni gösterme işlevi yükler.

"Aktarım Aşkı Üzerine Gözlemler" (1915) başlıklı metninde de analistin hastası karşısında karşı aktarımını denetim altında tutması

[2] S. Freud (1910) "Perspectives d'avenir de la therapeutique analytique", içinde: *La Technique Psychanalytique*. Almanca'dan çeviren A. Berman, 10. Baskı. Presses Universitaires de France, Paris, 1992, s.23-34.

[3] a.g.e.

[4] S. Freud (1912) "Conseils aux médecins sur le traitement analytique", içinde: *La Technique Psychanalytique*. Almanca'dan çeviren A. Berman, 10. Baskı, Presses Universitaires de France, Paris, 1992. s.61-71.

gerektiğini ve böylece nötraliteyi devam ettirebileceğini vurgular.[5]

Freud'un birçok ardılı da, karşı aktarımın önemi üzerinde durmuştur. Onlar da karşı aktarımı psikanalitik sürecin nasıl seyredeceğini belirleyen önemli bir etken olarak görmüşler, ancak 1950'lere kadar psikanalitik kuramcılar; karşı aktarımın, analist tarafından üstesinden gelinmesi gereken bir sorun alanı olduğunu vurgulamışlardır.

1950'lerden Sonra Karşı Aktarım Kavramı

1950'lerden sonra, özellikle Winnicott, Bion ve onların bazı ardılları, karşı aktarımı; diğer bazı psikanalitik teknikler gibi, psikanalizde yararlanılabilecek bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. Böylece ilk kez analistin karşı aktarımı, bir sorun alanı olarak görülmekten vazgeçilmiş, tam tersi sürecin işleyişi için var olması ve anlaşılması gereken duygular olarak değerlendirilmiştir. Bu bakış açısıyla karşı aktarım, psikanalitik tedavide terapötik araç niteliği kazanmıştır.

1950 sonrası ortaya atılan psikanalitik görüşler ile psikanalitik kuram içinde, karşı aktarım konusunda, kabaca, iki farklı görüşü savunan kuramcılar ortaya çıkmıştır: karşı aktarımın tedaviyi engelleyici yönü olabileceğini öne sürenler ve tam tersi iyi analiz edildiğinde tedaviyi zenginleştirebileceğine inananlar.

1950'de Paula Heimann, karşı aktarımı, hastayı ve hastanın bilinçdışını anlamak konusunda bir araç olarak tanımlamıştır.[6] Analistin hastasına yönelik duygusal, emosyonel cevaplarını analitik çalışmaya sunulacak araçlar olarak görmüştür. Karşı aktarım üzerine görüşlerini dile getirdiği makalesindeki şu cümlesi önemlidir: "Analistin karşı aktarımı yalnızca analitik ilişkinin bir parçası değildir, karşı aktarım hastanın bir yaratısıdır". Bu yaklaşım; her ne kadar karşı aktarım analist tarafından hissedilse de, analistin içinden çıksa da; onun hastanın bir ürünü olduğunu vurgulamaktadır ki bu yönüyle de tedavide yararlanılabilir olduğunu göstermektedir. Yani analistin bilinçdışı hastanın bilinçdışını anlamaya açık olmalıdır. Bu açıdan da He-

[5] S. Freud (1915) "Observations sur l'amour de transfert", içinde: *La Technique Psychanalytique*, Almanca'dan çeviren A. Berman, 10. Baskı, Presses Universitaires de France, Paris, 1992, s.116-130.

[6] P. Heimann, "On counter- transference", *International Journal of Psychoanalysis*, 31: 81-84. 1950.

imann, karşı aktarımı sorun olarak gören kendisinden önceki kuramcıların görüşlerine ciddi bir değişiklik ve gelişme getirmektedir.

1949'da, Winnicott, karşı aktarım ile ilgili düşüncelerini, "Karşı Aktarımda Nefret" adlı ünlü yazısında ifade etmiştir.[7] Bu metin aslında 1947'de sunulmuş ve iki yıl sonra yayınlanmış bir konferanstır. Bu makalede Winnicott; olumsuz duyguların akla gelmesi ve ortaya çıkmasının tedavinin gerekli ve temel özelliklerinden biri olduğunu göstermiştir. Böylece karşı aktarımı engel ve tabu olarak gören geleneksel görüşlerden farklı olarak karşı aktarımın terapötik olarak yararlı olduğunu, yalnızca hastayla ilgili değil analistle de ilgili önemli bir bilgi kaynağı olduğunu öne sürmüştür. Winnicott'un görüşleri ile psikanalistin nefret duygularından söz edebilmesi psikanalitik kuramda ciddi bir değişim noktası oluşturmuştur.

Aynı yıllarda, büyük bir olasılıkla Winnicott'un yazısından habersiz bir biçimde Heinrich Racker "Karşı Aktarım Sorununa Katkı" adlı yazısını yayınlar.[8] '*Sorun*' sözcüğü yine dikkat çekicidir. 'Analist istesin ya da istemesin sürecin içinde, hem oyuncu hem de yorumlayandır' der Racker. Her analistin hastasına karşı nevrotik tipte tepkiler gösterdiğini düşünür. Racker analistte de hasta gibi bir karşı aktarım nevrozu geliştiğini öne sürer. Karşı aktarım tepkilerini dolaylı ve doğrudan olmak üzere ikiye ayırır. Doğrudan karşı aktarımda hastalar, analist için ya anne ya baba ya da bilinçdışı kişilikleri temsil eder. Dolaylı karşı aktarımda içe alınmış nesneler, hastalar aracılığıyla, bir sosyal grup ya da onay görmeyi beklediği bir kişi, bir arkadaşı üzerine kaydırılır. Racker'a göre, analist hastanın ruhsal aygıtının kendisininkine karşılık gelen kısmıyla özdeşleşir. Giderek analist hastanın aktarım nesnesi ile de özdeşleşir.

Bu bakış açısı, yani analistin de analitik süreçte adeta bir başoyuncu olarak değerlendirilmesi daha sonra birçok analist tarafından da paylaşılmıştır. Yani kuramın gelişmesiyle, Freud 'un gerçek psikanalisti tanımladığı "ayna gibi yansıtmak" ifadesinin çok ötesine geçilir ve giderek analitik süreçteki karşılıklı etkileşim üzerinde durulmaya

[7] D.W. Winnicott (1949) "Karşı Aktarımda Nefret", İngilizce'den çeviren A. Salgın, Psikanaliz Yazıları 6, Bağlam Yayınları, İstanbul, İlkbahar 2003, s.65-76.

[8] H.A. Racker, "Contribution to the problem of counter-transference", *International Journal of Psychoanalysis*, 34: 313-324. 1953

başlanır. Örneğin 1951'de Margaret Little "Karşı Aktarım ve Hastanın Buna Cevabı" adlı makalesinde yalnızca psikanalistin değil, hastanın da analiste "ayna" tuttuğundan söz eder.[9]

Little'a göre; hasta ve analistin birbirine tuttuğu aynalar arasında, tekrarlayıcı ve sürekli değişim yaratan bir dizi yansıma söz konusudur. Bu karşılıklı yansıtma ile bir aynadaki netlik, diğer aynada da netlik gereksinimi yaratır ve analiz sürecinde her bir ayna giderek daha da netleşir. Little karşı aktarım kuramına katkısı ile ikili çalışmanın bütünlüğünü ve iç içeliğini vurgulamıştır.

Seans sırasında, analist analizan arasındaki karşılıklı etkileşimin altının çizilmesi Bion ile devam eder. Bion da, klinik çalışma sürecinde, analistin psikolojisinin önemini vurgular. Yani burada, analitik kür içindeki karşılıklı etkileşimin de ötesine geçilir ve analistin o anki psikolojik durumunun da süreçteki etkisine dikkat çekilir. Bion, analiz sürecini, çok yoğun bir ilişki içindeki iki kişinin emosyonel yaşantılarını içeren bir süreç olarak kavramsallaştırmaktadır. Dolayısıyla, Bion, analistin tutum ve değerlerinin hastaya yansıdığına; bunların hastayı ve onun getireceği materyali sürekli olarak etkilediğine işaret etmiştir. Yani karşı aktarım kuramında yeni bir açılım daha ortaya çıkmıştır: karşılıklı etkileşim ve analistin ruhsal aygıtının önemi ki bu ruhsal aygıt analitik alanın bir değişkeni haline gelmektedir.[10]

Bion, İtalyan Seminerleri'nde, analistin tutumunun nasıl olması gerektiğini tanımlarken şöyle der: "Analist olarak, bizler, öyle bir disiplin içinde pozisyonumuzu korumalıyız ki, gerçeklik ne olursa olsun, onlardan kaçmamıza ya da tam tersine, onların kucağına / aşka düşmemize yol açmasına izin vermemeliyiz. Bizler, her şeye rağmen analist olarak kalmalıyız. Kuşkusuz, sevmeyen ya da nefret etmeyen insanlık dışı varlıklar haline gelmemiz gerekmiyor; hâlâ, sevgi ile nefret ve bunlarla ilintili diğer duygularımızı hissetme kapasitemizi korumalıyız ama aynı zamanda, disiplinimiz içinde de kalmak zorundayız".[11] Aynı yapıtta Bion, aktarım/ karşı aktarım üzerine görüşlerini bir adım daha ilerletir ve hastanın daima analistin zihninde ne olup

[9] M. Little, "Counter-transference and the patient's response to it", *International Journal of Psychoanalysis*, 32: 32-40, 1951

[10] W.R. Bion (1965) *Transformations*, 2. Baskı, Karnac, London, 1991.

[11] a.g.e.

bittiğini bildiğini ve bunu bilmesinin gerçekten analist olduğumuz için ödediğimiz bedel olduğunu belirtir.[12]

Günümüz Kuramcıları ve Karşı Aktarım Kavramında Değişim

Karşı aktarım konusunda, psikanalitik düşünceleri geliştiren analistleri, yaratıcı görüşleri ile günümüz analistleri izlemiş ve yeni açılımlar sunmuşlardır. Karşı aktarım konusunda günümüzde tartışmaya katılan çok değişik ekoller bulunmaktadır, burada yalnızca özgün görüşleri ile üç analistin düşüncelerinden söz edilecektir.

İlki, Haziran 2006'da İstanbul Psikanaliz Derneği'nin davetlisi olarak İstanbul'da ağırladığımız ve psikanalitik uygulamaya ilişkin görüşlerinin katılımcıları çok etkilediği İtalyan Psikanalist Antonino Ferro'dur. Ferro özellikle psikanalitik süreç ve karşı aktarım üzerine düşünceleri ile yeni bir perspektif açmıştır.

Çok yakında Türkçe'de yayınlanacak olan *Analiz Odasında: Duygular, Öyküler, Dönüşümler* isimli kitabında, Ferro, analist-hasta arasındaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerin analitik süreci nasıl belirlediğini özgün üslubuyla aktarır.[13] Ferro, Bion'un görüşlerinden de oldukça etkilenmiştir ve Bion'un çizgisini izleyerek kendi karşı aktarım anlayışını geliştirmiştir.

Florence Guignard, bu kitaba yazdığı önsözde Ferro'yu anlatırken, özellikle onun çalışmasının özgün taraflarına vurgu yapar. Ve Ferro'yu; yalnızca gündüz düşlerinden değil ama aynı zamanda gecenin düşlerinden de bahsedebilecek ve bu özel yaşantıyı kendi karşı aktarımının analizi için kullanabilecek, hastalarını önemli kişiler olarak ağırlamayı sağlayacak içsel (introjektif) hareketlerden büyük bir özgürlük ve dinginlikle söz etmeye yetenekli bir psikanalist olarak tanımlar.[14]

Ferro'nun şu sözleri de bu konudaki görüşlerini ortaya koyar: "Analisti paralel bir anlatı kurarak, hastanın metnini çözen, deşifre eden biri olarak düşünmek mümkün değildir. Analist, iki başoyuncu-

[12] W.R. Bion (1985) *The Italians Seminars*. İtalyanca'dan çeviren Slotkin P. Karnac, London, 2005.

[13] A. Ferro, La Psychanalyse Comme Oeuvre Ouverte. Emotions, Récits, Transformations, İtalyanca'dan çeviren Faugeras P. Editions Eres, Paris, 2000.

[14] a.g.e.

nun yaratıcı desteği ile seansta oluşturulan anlatı örüntüsünün ortak yazarıdır (paralel değil adeta iç içe).

Hasta ve analist; Antonino Ferro'nun söylediği gibi, ortak bir anlatı örüntüsünü, birbirlerine karışan sesleriyle yaratan iki başoyuncudur. Analist iki zihnin buluşmasının ortaya çıkaracağı sonsuz sayıdaki öykü olasılıklarını, derin duygusal değiş tokuşu ve analiz odasında gerçekleşen duygu dalgalanmalarını, salınımları özümseme, anlama yeteneğine göre bir öykü seçecektir. Öykü ikisi tarafından, analiz odasında yazılmış olacaktır.

Yaşayan Fransız psikanalist Michel De M'Uzan da, konuyla ilgili çalışan en ilginç yazarlardan biridir. Görüşleri, seanslar sırasındaki kendi işlevlerine ilişkin gözlemlerine dayanmaktadır. Şu sözleri, analistin seanstaki tutumuna ilişkin görüşlerini kısaca özetlemektedir: "Analist, bir bütün oluşturma hedefiyle, aynı amaca -anlama amacınayönelen birçok öğeyi birleştirerek, hastasını kendi içinde kurduğu bir tür aygıt aracılığıyla dinler. İletilmeye elverişli hakikati açığa çıkarmak ve bu yolla analitik sürece katılmak için dinleme dolaylılaşmış, analizanın söylemi biçimsizleşmiş, dönüşmüş, yeniden yapılmıştır".[15]

De M'Uzan'ın vurgusu, analistin iç aygıtına ilişkindir. Önemli yapıtı, *Bilinçdışının Ağzı*'nda, analistin hastasını dinlerken tuhaf tasarımlar, renkli imgeler, düşlemlere kapılabileceğini, ilk bakışta sanki analistin aklının başka yere gittiği gibi görülebileceğini oysa bütün bunların bizzat karşı aktarım ile ilgili olduğunu söyler.

Yine Fransa'dan bir analist, Pontalis de karşı aktarım konusundaki görüşlerini birçok yazısı ile aktarmıştır. Olağan üstü edebi bir dille yazılmış olan *Pencereler* adlı kitabında, doğrudan karşı aktarımla bağlantılı özgün düşüncelerini çok açık bir dille ifade etmektedir.[16] Nasıl bir başkasını dinlediğini ve nasıl bir başkasının kendi üzerine etki ettiğini dile getirmektedir. Pontalis de, karşı aktarımı karşılıklı etkileşim olarak değerlendirmektedir.

Pencereler kitabındaki, Romana Elveda adlı bölümden: "Bu devinim, düşüncenin, dilin, düşün, söylemin ve arzunun bizi harekete geçiren bu devinimi anlatılamaz, olsa olsa çağrıştırılabilir (bu sözcüğün

[15] M. De M'Uzan, *La Bouche de l'Inconscient*, Gallimard, Paris 1994.

[16] J.B. Pontalis, *Pencereler*, Fransızca'dan çeviren Talat Parman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001.

içinde "çağrı-ses" var) Bir analizin devinimini aktarmak olası mıdır? En azından şu koşulda: ötekinin sesi benim sesimle işitilecektir".[17]

Pencereler'deki metinlerde; Pontalis, görüşlerini adım adım ortaya sermektedir: bir analist ideé fixe'e güvenmemelidir; hastalarına düşkün olmalı; kendisini, sanki hastalarının getirdiği materyalden ayıramayacakmışçasına dikkate almalı; pencereye gidip uzaklara dalarak kendisini sorgulamalı; kendi anılarına giden pürüzsüz yollar açmalı ve bizzat çalışma aracı olanı, yani kendisini gözetmelidir.[18]

Sonsöz

Karşı aktarım; aktarımın ifadesine, dışa vurumuna bizzat kendini sunan alandır. Onu içinde barındırır, gelişimine olanak sunar, ya da onu sınırlar, hareketini kırar. Karşı aktarıma, özgünlüğünü kazandıran hastanın bilinçdışının ifadesini karşılayışı, ağırlayışıdır. Bu tutum ve bu tutumu sağlayan kapasite silinirse ya da imkânsızlaşırsa karşı aktarımın özgünlüğü kaybolur ve analitik ilişki gerilemeye, bozulmaya başlar. Hastanın yatırımlarının aktarım özelliği kazanması, analitik ilişki içinde, onların nasıl kabul edildiği ile ilgilidir. Yani analistin karşı aktarımı ile yorumlanabilir oluşları ile.

Psikanaliz kürü, bir karşılıklı etkileşim değildir, bir karşılıklı etkileşimin analizidir. İki ayrı özgül ruhsal hareketin eklemlenmesi ve birlikte bir bağ içinde işlenmesidir. *Aktarımın akıbeti karşı aktarımdır.*[19]

---

[17] a.g.e.

[18] F. Duparc, "The Countertransference scene in France", içinde: *Key Papers On Countertransference* (Ed) R. Michels, L. Abensour, C.L. Eizirik, R. Rusbridger, Karnac, London, 2002, s.117-149.

[19] P. Denis, "L'avenir d'une désillusion: le contre-transfert, destin du transfert", *Revue Française de Psychanalyse*, Tome LII, s.829-840, 1988.

iki kişilik alan*

VEHBİ KESER

"İki kişilik alan", analitik süreçte somut olarak analiz odasıdır. Tüm bir analiz boyunca olan biten her şey bu odada sahnelenir ya da "gerçekleşir". Sadece sözcüklerin dolaşıma sokulduğu bir alandır burası ve öyle de olması gerekir. Hem teknik olarak sözün özgürleşebilmesi için eylem yasaktır analiz odasında, hem de şüphesiz etik olarak. Bu yasak sadece analiz odasıyla da sınırlı değildir elbet. Sözü edilen alan, analizan için odanın dışına da taşınır. Analist her an yanındadır. Analizanın şüphesiz ruhsal gerçekliği içinde her yere taşınmaktadır analist. Analist dış gerçeklik içinde yer aldığında ruhsal alanın oluşumu ve bu alan içinde çalışabilmek de mümkün olmaz. İşte bu nedenle analist-analizan ikilisi "gerçek"te yokturlar, gerçeklik içinde yan yana gelmezler. Tam da bu nedenle dünyadaki hemen tüm psikanalitik kurumlarda analist adayının eğitiminden sorumlu kişi ya da kişiler adayın aynı zamanda analisti olamazlar.

Bu iki kişilik alan aktarımın zorlu alanıdır aynı zamanda. Aktarımın canlandığı bu yerde analizan hatırlamak ve bilmek yerine geçmişi tekrar etmeyi ve sahneleyerek yaşamayı isteyecektir. Aktarım aşkının fırtınalarını ancak bu alanın sınırlarını kıskançlıkla koruyarak göğüsleyebilir analist. Freud oldukça erken dönemlerde fark etmiştir bunu. Hekimlere bu konuda önerilerde bulunur. Hastanın bir hekim olarak size yönelik hayranlık ya da aşkını sakın üzerinize alınmayın der. Çünkü hastanın size yönelik hayranlığı sizin gerçek kişiliğinize yönelik değildir, oluşan alanın yarattığı aktarımın canlanmasıyla sizde kendisinin de bilincinde olmadığı geçmişinden bir nesneyi bulmuştur.

Bu noktada karşı aktarımın da önemi gösterir kendini. Yani analizanın aktarımına karşılık gelebilecek bir şeyler analistte de canlanabi-

*14-19 Ekim 2008 tarihinde Antalya'da düzenlenen 44. Ulusal Psikiyatri Kongresi'nde, "Psikanaliz ve Etik" başlıklı panelde yapılan konuşmanın gözden geçirilmiş metnidir.

lir. O da aktarıma, karşı aktarımla cevap verebilir. İşte bu noktada da analitik süreç sekteye uğrar. Analistin de bir insan olarak karşı aktarımı olacaktır elbet. Ama o bunun farkında olmalı ve süreci tıkamasına olanak vermemelidir.

Aktarım

Önce bu iki kişilik alanın önemli bileşenlerinden "aktarım"a biraz daha yakından bakıp, sonra da terapötik etkinin garantörü sayılabilecek üç analitik kavramı incelemeye çalışacağım. Aktarım kelimesi sözlüklerde bir şeyi bir yerden bir yere taşımak, yani bir şeyin yerini değiştirmek anlamına gelir. İşte psikanalizde kullandığımız bu kavram tam da kelimenin anlamına uygun düşer. Yani aktarımdan kastettiğimiz şey gerçekten de bir şeyi bir yerden bir başka yere aktarmaktır. Freud'un aktarımın rolünü tanımlaması ilk olarak Breuer'le birlikte yayınladıkları *Histeri Üzerine Çalışmalar* (1895) adlı kitapta geçer. Breuer konu üzerinde hiç durmazken Freud, hastaların hekime yönelik bir takım duygular geliştirdiklerinden söz eder. Ünlü Anna O. olgusunda, uyguladığı konuşma kürleri sırasında hastada kendisine yönelik ortaya çıkan duygular sonucunda tedirgin olan Breuer tedaviyi yarıda kesip uzun bir yolculuğa çıkmıştır. Freud'un vakalarında da benzer şeyler olmaktadır. Bu durum Freud'un aklını meşgul etmekte ve durumu anlamaya, nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır (1895). İlkin hastalarda gelişen bu duyguları tedavi için bir dezavantaj olarak kabul eder. Hastanın ön planda hekimi kişisel ilişkilere gereksiz yere zorladığından söz eder. Bazı hastaların ihmal edilmişlik duygularına eğilimli olduklarını, bazılarının bağımlı olmaktan korktuklarını dile getirir. Daha sonra, "analizlerinden kaynaklanan üzüntü verici düşünceleri hekim figürü üzerine aktaran" diye tanımladığı hastalardan söz eder. Bu hastaların der Freud, hekime karşı geliştirdikleri bağlanma hekimin gerçek kimliği ya da gerçek kişiliğine yönelik bir bağlanma değildir, hastalar "sahte bir bağlantı" (false connection) kurmaktadırlar. Sonra bu durumu ele alma tekniğini tanımlamaya girişir: "bilinçli hale getirilmeli, nasıl bir engel oluşturduğu gösterilmeli ve seans içinde kökenlerine dek izlenmelidir" der. Freud'un o zamanlardan aklında bu duyguların geçmişle bir ilişkisi olduğu düşüncesi vardır. Yalnız o zamanlar Freud bunu, "giderek artan" ve "çok sıkıntı veren" bir

şey olarak tanımlar. Yani psikanalize bir engel olarak görmektedir. Ancak kısa süre sonra değerini anlamıştır.

Dora olgusu psikanalitik teknikte bir dönüm noktasıdır (Freud, 1905a). Psikanaliz tekniğindeki gelişme temel olarak aktarımın yapısı hakkındaki bilginin gelişimi ile olmuştur. Daha önceleri hastalar yalnızca belirtileri ortaya çıkaran bilinçdışı nedenleri bulmaya yönelik sorgulamalarla analiz edilmeye çalışılırken, aktarımın anlaşılmasıyla analiz, aktarımın analizini ya da aktarımın çözülmesini nihai hedefi olarak almıştır. Teknikteki en büyük ilerlemeler Freud'un aktarımın iki yönlü gücü olduğunu keşfetmesiyle olmuştur. Freud, bu iki yönlü gücü şöyle tanımlamaktaydı: "Aktarım, psikanaliz için yeri doldurulamaz değerde bir araç ve aynı zamanda en büyük tehlike kaynağıdır. Aktarım tepkileri analiste erişilemez görünen geçmişin ve bilinçdışının keşfi için çok değerli bir fırsat sunar. Ancak aynı zamanda dirençleri ortaya çıkarır ki bu da çalışmamıza en ciddi engeli oluşturur."

Aktarımın Özellikleri

Şimdi aktarım kavramını biraz daha açıp, özelliklerini gözden geçirmeye çalışalım. Aktarım kavramıyla, bir kişiyle olan özel türde bir ilişkiyi, farklı bir nesne ilişkisi türünü kastediyoruz. Temel özelliği, bir kişiye karşı yaşanan duyguların o kişiye uyan ya da o kişiyle ilgili bir şey olmaması, gerçekte bir başkasıyla ilgili olmasıdır. Bir cümleyle formüle edecek olursak: bir kişi şimdiki zamanda bir kişiye karşı bir tepkide bulunmaktadır, ancak aslında ona değil farkında olmadan geçmişte bir başka kişiye tepkide bulunur gibidir. Yani aktarım bir tekrardır (repetition), eski nesne ilişkisinin bir yeni basımıdır (Freud 1905b). Ortada bir anakronizm vardır. Zamanda bir yanlışlık vardır. Konuşmamın başlarında sözcüğün anlamıyla ilgili söylediklerimde olduğu gibi bir yer değiştirme olmuştur. Geçmişte bir nesneyle ilgili itkiler, duygular, savunmalar şimdiki zamanda bir başka nesne üzerine kaydırılmıştır. Yani aktarılmıştır. Primer olarak bilinçdışı bir olgudur. Aktarım duygularıyla tepki gösteren bir kişi yaptığı çarpıtmanın (distortion) farkında değildir. Aktarımın kökenini ya da kaynağını oluşturan nesneler çocukluk çağının anlamlı ve önemli nesneleridir (Freud 1912a).

Aktarımın ortaya çıkardığı tepkiler gerçeklik düzleminde daima uygunsuzdur. Nicelik olarak uygunsuz olabildiği gibi, nitelik olarak da uygunsuzdur. Aşırı bir tepki olabildiği gibi, tersine beklenenden daha düşük düzeyde bir tepki olabilir. Aktarımla ilgili ortaya çıkan tepki şimdi varolan içerik açısından uygunsuzdur, analitik ortamı düşünecek olursak, iki kişilik bu sürecin dış gerçekliğine hiç uymamaktadır. Tepki dış gerçekliğe uymasa da ruhsal gerçeklik içinde mutlaka bir anlamı vardır.

Aktarımın ortaya çıkardığı tepkiler daha önce de belirttiğim gibi temel olarak geçmiş nesne ilişkilerinin tekrarlarından oluşur. Tekrarın (repetition) çeşitli işlevlere hizmet ettiği görülür. Dürtü doyumunun engellenmesi ve ketlenme (inhibition), bu engellenmiş doyumun bir şekilde sağlanabilmesi için geç kalınmış fırsatları nörotik olarak elde etme çabalarına yol açar (Freud, 1912a). Bu tekrar aynı zamanda hatırlamaktan yani bellekten kaçma anlamına da gelir. Hatırlamaya karşı bir savunmanın göstergesidir. Bir tür kompülsiyondur. (Freud, 1912a, 1914).

Davranışın bir parçası geçmişteki bir şeyleri tekrarlar ve bu tekrar da şimdiki zamana uygun olmayan bir durum ortaya çıkarır. Tekrar, geçmişin tam bir kopyası olabilir. Bir yeniden yaşantılama söz konusudur. Daha farklı sözcüklerle tanımlarsak: Freud'un deyimiyle, eskinin yeni basımı (re-edition) ya da eskinin uyarlanmış bir biçimi, geçmişin çarpıtılmış (distorted) bir tasarımlanması da diyebiliriz. Geçmişin uyarlaması davranışın içine sızar ve genellikle arzu doyurucu bir yanı olur. Sıklıkla çocukluk çağı düşlemleri, güncel durumun içinde yer alarak yaşantılanır (Freud, 1914). Hastalar analiste karşı bir takım duygulanımlar yaşayacaklardır. Analiz sürecinde bunun köken olarak çocukluk çağı düşlemlerinin sonucu oluşan bir arzunun tekrarı olduğu ortaya çıkarılır. Aktarımla gelişen duygular arzu doyurucu bir takım girişimlere dönüşerek eyleme vurulabilir (acting out) (Freud, 1914).

Aktarımın kökenini oluşturan nesneler daha önce de belirttiğim gibi çocukluk yıllarının önemli figürleridir. Bu önemli figürler ebeveynlerdir. Ayrıca ebeveyn görevini karşılayan diğer bakıcılar, sevgi ya da ceza verenler, kardeşler ve diğer rakiplerdir.

Aktarım, yaşam içinde insanlara karşı da kolaylıkla gelişebilir. Aktarıma hedef olan insanlar genellikle bir zamanlar ebeveynlerin yerine getirdiği bir takım özel işlevlere benzer işlevleri yerine getiren insanlardır. Sevgililer, liderler, otorite konumunda olan insanlar, hekimler, öğretmenler, oyuncular, ünlü kişiler aktarımı aktive etmeye özellikle yakın konumdadırlar. Ve elbette analist "iki kişilik alan"daki konumu ve biçimlendirdiği analitik ortam sayesinde aktarımın oldukça yoğun ve şiddetli hedefi olur. Aktarım ayrıca kurumlara karşı da oluşabilir. Burada da analiz bu durumun çocukluğun önemli nesnelerinden kaynaklandığını gösterecektir.

Bazı yönleriyle bilinçli olabilmesine rağmen aktarım, esas olarak bilinçdışıdır. Kişi, tepkisinin aşırı olmasından ya da tepkisini şaşırtıcı bulmasından dolayı bir aktarımı yaşıyor olduğunu fark edebilir. Fakat bunun gerçek anlamını bilmiyordur. Tepkinin kaynağı hakkında entelektüel bir farkındalığı olabilir fakat dürtüsel amaçları bilinçdışı olarak sürdürmeye devam eder.

Tüm insanlar aktarımın tetiklediği tepkileri gösterirler. Analitik ortam sadece bunun gelişimini kolaylaştırır ve yorum için, yeniden yapılanma için bunları kullanır (Freud, 1905b, 1912a).

Özetle; aktarım, şimdiki zamanda bir kişiye karşı duyguların, dürtüsel amaçların, tutkuların, düşlemlerin ve savunmaların harekete geçmesidir ancak kişi duruma uygun biri değildir. Çocukluğun önemli kişilerine ilişkin yani kökeni çocuklukta olan tepkiler şimdiki zamandaki figürler üzerine bilinçdışı yer değiştirmeyle tekrarlanmaktadırlar. Aktarımla ortaya çıkan tepkilerin belirgin iki özelliği, "tekrar" olması ve "uygunsuz" olmasıdır.

Greenson (1967) aktarımın beş özelliğinden söz eder. Bunlardan ilki aktarımla ilgili tepkilerin uygunsuzluğudur. Bundan daha önce söz ettik. Tepki gösterilen kişi doğru kişi değildir. Tepki olasılıkla geçmişteki bir nesneyle ilişkilidir.

Aktarımın ikinci bir özelliği yoğunluğudur. Analiste karşı yoğun duygusal tepkiler aktarımın göstergesidir. Bu duygusal tepkiler aşkın çeşitli biçimleri olduğu gibi nefret ve korkudur da.

Aktarımın diğer bir özelliği çiftdeğerli (ambivalent) olmasıdır. Yani karşıt duyguları bir arada barındırır.

Aktarımın bir başka özelliğini Greenson, dengesiz ya da değişken olması şeklinde tanımlamıştır. Sevgi duygularından, suçluluk duygularına, korku duygularından, öfkeli duygulanımlara dek farklı duygulanımların değişerek sık ve birbiri peşi sıra görülmelerinden söz eder.

Aktarımın başka bir önemli özelliği de vazgeçilmezliği, yapışkanlığı ya da çok kuvvetli bir bağ oluşudur. Hastalar analiste karşı aktarımın geliştirdiği tutum ve duygularını kronik bir şekilde sürdürecek, yorumu pek severek kabul etmeyeceklerdir. Bu vazgeçilemeyen duygular analizin uzun bir sürecini kapsar. Çoğu zaman yıllarca... Hasta bu sabit konumda kalmaya çabalar, çünkü bu konum önemli dürtü doyumlarına ve savunma gereksinimlerine hizmet etmektedir.

Böylesine yoğun, değişken, çiftdeğerli ve vazgeçilemeyen bir bağ olan aktarım tüm bu özellikleriyle analisti de zorlayıcı olacaktır elbet. Aktarımın zorlayıcı ısrarı analisti de buna yönelik davranmaya itebilir. Konuşmamın başlarında da belirttiğim gibi karşı aktarım tepkileri, süreci bozulmaya doğru çevirir. Aktarım tepkileri zaten terapötik yararı ortadan kaldırmaya ve terapötik anlaşmayı (alliance) bozmaya çalışmaktır bir anlamda. Ve hasta elbette bilinçdışı olarak hep bunu yapmaya çalışacaktır. Analist ve analitik çerçeve bu anlaşmanın sigortasıdır. Analist karşı aktarıma kapıldığında ise bu sigortalar atmaya başlar.

Tekniğe İlişkin Üç Önemli Kavram

Bu noktadan itibaren analitik tekniğe ilişkin daha önce açıklayacağımı belirttiğim üç önemli kavrama değinmeye başlayabiliriz. Bunlar hem üzerinde tartışmaların döndüğü tekniğe ilişkin kavramlardır, hem de analitik uygulamanın "olmazsa olmaz"ları arasında sayılmaktadırlar. Uygulamaya ilişkin kavramlar oldukları için mesleki etik konusu içinde de düşünülebilmelerine karşın, tek başlarına etik ilkeler içinde sayılmaktan ziyade ideal bir mesleki uygulamayı tanımlamaya çalışmaktadırlar. Yani üstbenliğe değil benlik ideallerine seslenmektedirler. Yani ideal bir psikanalitik çalışmayı tanımlamaktadırlar.

Bu üç önemli kavram "yansızlık" (neutrality), "yoksunluk" (abstinence) ve "terapötik anlaşma" (therapeutic alliance) kavramlarıdır. Bu kavramları tek tek incelemeye çalışsak da birbirleriyle bağlantılı kavramlar olduklarından incelememiz sırasında aynı kavramlara sık

sık yeniden dönerek zaman zaman tekrarlara düşmemiz de kaçınılmaz olacaktır.

Etkili bir analitik uygulamada temel etkenler olarak kabul edilirler. Yansızlık (neutrality) ve Yoksunluk (abstinence) olmaksızın Terapötik Anlaşmanın (therapeutic alliance) mümkün olamayacağı ifade edilir (Meissner, 1998).

Yansızlık (neutrality), analitik ortamın ve sürecin temel bileşenidir. Yansızlık terimini Freud, 1915'de karşı aktarımdan kaçınmaya dikkati çekmek için kullanmıştır. Terim bir takım farklı yorumlarla eleştirilirken aslında Freud'un bu kavramı hastanın bireyselliğine saygı anlamında kullandığı gözden kaçırılmamalıdır (Freud, 1912b). Yansızlık çabucak yoksunluk kavramıyla bağlantılandırılmış olsa da Poland (1984), iki kavramın birbiriyle karıştırılmamaları gerektiğini söyler. Yansızlık, analitik süreçte analistin tutumunun özelliklerinden biridir. Analist dini, ahlaki ve toplumsal değerlere yönelik olarak yansız olmalı, yani tedaviyi herhangi bir ideale doğru yönlendirmemeli, hastaya danışmanlık yapmaktan kaçınmalı, aktarımın göstergeleri söz konusu olduğunda da yansız kalabilmelidir. Sonuçta hastanın söylemine karşı yansız durabilmeli, diğer bir deyişle bu söylemin özel bazı kısımlarına ön kabullerle kulak kesilmemeli ya da kuramsal önyargılarla söylemin içinden bazı özel anlamlar okumaya çalışmamalıdır (Laplanche ve Pontalis, 1967).

Bu bağlamda yoksunluk da şöyle tanımlanmaktadır (Laplanche ve Pontalis, 1967): analitik tedavi öyle düzenlenmelidir ki hasta belirtileri için bir takım yedek ya da yerine geçen (substitute) doyumları mümkün olduğunca az bulmalıdır. Yani bu tür doyumlardan yoksun kalmalıdır. Analist için bu, şöyle bir şeyi ima eder: hastanın taleplerini doyurmayı bir ilke üzerinden reddetmeli ve böylece hastanın onun üzerine yüklediği rolleri yani aktarımı üstlenmelidir.

Yeniden yansızlık kavramına dönecek olursak, yukarıda belirttiğimiz özellikleriyle yansızlık, hastanın özerkliğini ve özgürlüğünü koruyucu bir işlev de görmektedir. Bu anlamda "etik yansızlık" (ethical neutrality) olarak adlandırılan bir kavram da bulunmaktadır (Meissner, 1998). Bu tanımlamaya göre analiz, değerler ya da değer yargıları açısından yansızdır. Yani psikanaliz, herhangi bir değerler siste-

mine dahil değildir. Bu, hastanın moral değerleri karşısında yansız olmayı ima eder.

Kris (1990), "işlevsel yansızlık" (functional neutrality) olarak adlandırdığı bir yöntemi savunur. Klasik yansız duruşun hastayı serbest çağrışım yapabilme yönünden zorlayabileceğini, hastanın utandığı ya da suçluluk duyduğu çatışmalardan analistin karşılıksız bırakan ya da sessiz olan bu uzak duruşu karşısında konuşamayabileceğini savunan bu yöntemde, analistin daha empatik yaklaşım yapması gerektiği öne sürülür. Daha da ötesi, iki kişilik bu alandaki görece eşitsiz konumu ve analistin bir otorite gibi konumlanmasını eleştiren ve analistin kendini açması (self-disclosure) gerekliliğini savunan yöntemler de vardır. Ancak bunun terapötik anlaşmanın bozulması yönünde uygun bir zemin oluşturabileceği riskini de gözden kaçırmamak gerekir. Analistin kendini açması aktarımı da bozucu bir işlev görebilir. Aktarımın oluşumu eşit olmayan bir ilişki modeli içinde mümkündür. Çünkü çalışacağımız malzeme eğer çocukluğun önemli nesneleri ile ilgiliyse ve onlar da bir zamanlar bir çocuğun gözünde erişkinler olarak birer dev gibi algılandıklarına göre, aktarımın oluşumu ve üzerinde çalışılması için eşit olmayan bu çocukluk çağı modelinin yeniden yaşantılanması gerekir.

Klasik yansızlığın bir tür ayrı durma hali (detachment) yarattığını ve bu ayrı duruşun hastayı bir tür cezalandırma olduğunu iddia edenler olsa da ayrı duruş bir cezalandırma değildir. Hastayı daha derin bir şekilde aktarımın içine çeker. Bu da üzerinde çalışmanın mümkün olabildiği iç gerçekliktir. Analistin kendini açması ise hastayı daha derin bir şekilde dış gerçekliğin içine çeker. Aktarımın yoğunlaşmasıyla gerileyen (regression) hasta terapötik anlaşmayı (alliance) geçersiz kılmaya çalışır. Aktarım da ancak terapötik anlaşmanın çerçevesi içinde analiz edilebilir ve yorumlanabilir, gerçek bir ilişki içinde değil.

Buraya kadar anlattıklarımdan anlaşıldığı gibi, Adler ve Bachant'ın da (1996) vurgusuyla psikanaliz adeta kendiliğinden oluşan yapılandırılmamış bir ilişki içinde aslında dikkatlice yapılandırılmış bir durumdur. Ancak böyle bir durum, güvenli bir şekilde ve anlamlı olarak açılmayı mümkün kılar. Bu yapının sınırlarının net olarak be-

lirlenmesi her iki katılımcının da (analist-analizan ikilisi) psikolojik güçlerinin süreçte serbest kalmasını garanti altına alır. Ayrıca aktarımın da tam olarak gelişmesinin sigortası olur.

Analiz sürecinde olumlu aktarımın önemli bir bileşeni erotik aktarımdır. Erotik aktarımın gelişimi analitik ilişki ile gerçek ilişki ve düşlem ile gerçeklik arasındaki sınırları erozyona uğratır. Hasta aktarım aşkıyla beraber sevgi görmek için yoğun bir özlem duymaktadır. Analist, aktarımın gerçek olmadığı duyumuna sahiptir ama kendi duyumlarını gerçek olarak algılayan hasta için başlangıçta durum analistin durumu gibi değildir. Buradan yola çıkarak Freud (1915), hastanın aşk ya da sevgi için duyduğu yoğun arzu ve özlemi doyurulursa analiz için bir felaket olur der. Ama eğer baskılanır ya da yok sayılırsa da aynı şeyin olacağını ekler. Analist bunların ikisinin de peşinde değildir. Gerçek yaşamda olmayan bir modeldir bu. İşte bu modeli sağlayan da yansızlık, yoksunluk, terapötik anlaşma ve onun çerçevesidir. Analitik görev ilkin hastanın bu yaşantısının doğasını ve kökenini anlamaktır. Buna göre uygun bir karşılık verilir. Bu, ne şefkatli bir karşılıktır ne de tersleyici ya da küçümseyici bir karşılıktır. Her ikisi de terapötik çalışmayı askıya alır. Birinde yansızlık ve yoksunluk ilkeleri inkar edilir, hastaya doyum ve beslenme sağlanır. Bu da hiçbir terapötik katkı sağlamaz. Diğeri de hastanın arzularını inkar etmektir ve süreçte ilerleme sağlanamaz.

Yansızlık sayesinde hasta ideal olarak aktarım duygularını yaşantılayabilecek, seansa getirebilecek, analitik sahnede yansımalarına izin verebilecek ve iç süreçlerine eklemleyebilecektir. Terapötik anlaşma sayesinde düşünce alanına alınabilen içerikler yoluyla hasta süreç içindeki yaşantılarını ve bunların anlamını uygun bir zeminde inceleyebilecek, sevgi ya da nefret duygulanımlarının doğasını, çocuksu (infantile) kalıntılardan türediklerini keşfetme şansını yakalayabilecektir.

Analitik süreçte, sürece katılan benliğin yanı sıra zaman içerisinde bir de gözlemci benlik oluşur. Seansı ve kendini gözlemleyebilen bir benlik... Analistin yansız duruşu, hastanın da bir şekilde analistle özdeşleşerek kendi üzerinde yansız olabilmesini ve gelişen gözlemci benliğiyle kendini incelemesini mümkün kılar.

Yansızlık ve yoksunluk bir dereceye kadar sınırlanmayı anlatan kavramlardır. Daha iyi bir söyleyişle, bir amaca yöneltilmiş ve terapötik etki için disipline edilmiş bir öznelliktir. Yansızlık ve yoksunluk birbirleriyle ilişkili kavramlar olmalarına rağmen aslında farklıdırlar. Yansızlık, içsel yaşantıları ya da diğerleriyle olan etkileşimleri üzerinde özneye değerlendirici bir duruşu benimsemesi için bir alt yapı oluşturur. Bu, özneyi kendi davranışlarındaki niyeti ve anlamı fark etmesi için içe doğru bakmaya döndürür. Aynı zamanda analistin de terapötik bakışı sürdürmesine olanak verir. Yoksunluk ise tersine bir eylem biçimidir. Yapmak ya da yapmamak gibi... Hastanın taleplerini karşılamak ya da çekimser kalmak gibi... Aslında bunlar arasında bir ara yoldur. Yersiz bir doyum ile yersiz bir engelleme arasında durmak gibidir.

Son olarak aktarım-karşı aktarım düzleminde düşünecek olursak, yansızlık ve yoksunluk aktarım ya da karşı aktarımın bir uygulama içinde olmasına izin vermez. Bu iki kavram da (aktarım-karşı aktarım) aslında yansızlıktan sapmaları ya da eğilip bükülmeleri tanımlarlar.

Kaynakça

Adler, E., Bachant J.L. (1996) Free Association and Analytic Neutrality: The Basic Structure of the Psychoanalytic Situation. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 44: 1021-1046.

Freud, S. Breuer, J. (1893-1895) Studies on Hysteria. *Standard Edition*, Vol II. James Strachey (Ed.). The Hogart Press and The Insitute of Psycho-Analysis, London, 1986.

Freud, S. (1905a) Fragment of An Analysis of A Case of Hysteria. *Standard Edition*, Vol VII içinde. James Strachey (Ed.). *The Hogart Press and The Insitute of Psycho-Analysis*, London 1986. s.3-122.

Freud, S. (1905b) Psychical (or Mental) Treatment. Standard Edition, Vol VII içinde. James Strachey (Ed.). *The Hogart Press and The Insitute of Psycho-Analysis*, London, 1986, s.283-302.

Freud, S. (1912a) The Dynamics of Transference. *Standard Edition*, Vol XII içinde. James Strachey (Ed.). The Hogart Press and The Insitute of Psycho-Analysis, London, 1986, s.97-108.

Freud, S. (1912b) Recommendations to Physicians Practising Psychoanalysis. Standard Edition, Vol XII içinde. James Strachey (Ed.). *The Hogart Press and The Insitute of Psycho-Analysis*, London, 1986, s.109-120.

Freud, S. (1914) Remembering, Repeating and Working-Through (Further Recommendations on the Technique of Psycho-Analysis II). *Standard Edition*, Vol XII içinde. James Strachey (Ed.). *The Hogart Press and The Insitute of Psycho-Analysis*, London, 1986, s.145-156.

Freud, S. (1915) Obsevations on Tranference-love. Standard Edition, Vol XII içinde. James Strachey (Ed.). *The Hogart Press and The Institute of Psycho-Analysis*, London 1986. s. 157-171.

Greenson, R. (1967) The Technique and Practice of Psycho-Analysis. The International Psycho-Analytical Library, M. Masud R. Khan (Ed.). *The Hogart Pres and The Institute of Psycho-Analysis*, London, 1994.

Kris, A.O. (1990) Helping Patients by Analyzing Self-Criticism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 38: 605-636.

Laplanche, J., Pontalis, J.B. (1967) *The Language of Psycho-Analysis.* D. Nicholson-Smith (Çev.). W. W. Norton & Company, New York-London, 1973.

Meissner, W.W. (1998) Neutrality, Abstinence, and the Therapeutic Alliance. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 46(4): 1089-1128.

Poland, W.S. (1984) On the Analyst's Neutrality. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 32: 283-299.

ayna aynı zamanı gösterir mi? karşı aktarım ve zaman

TALAT PARMAN

Giriş

"*Karşı aktarımın hastanın analistin ruhsallığındaki yansıması olduğu söylenebilir mi? Karşı aktarım söz konusu olduğunda analistin ayna işlevi tartışmalıdır ve hastadan yansıttığı büyük ölçüde sırrının rengine bağlıdır.*"[1] Fransız psikanalisti Paul Denis, "Kaçınılmaz Karşı Aktarım" yazısına bu cümlelerle başlar. Aynayı ayna yapan camın arkasındaki sırdır; psikanalisti de psikanalist yapanın kendinde kendine sır olan, yani kendi bilinçdışı olması gibi. O nedenle Freud'un psikanalistin uğraşını, aynaya benzetmesini basit bir yansıtma işlevinden çok daha karmaşık bir olgu olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü yalnızca analizanın değil analistin bilinçdışının da analitik sürece dahil olması söz konusudur. Bu saptama bizi aktarım ve karşı aktarım arasındaki ilişkileri değerlendirmeye ve bunu da analitik zaman bağlamında ela almaya iter.

Burada İngiliz psikanalisti Margaret I. Little'ın karşı aktarıma olan yaklaşımına özellikle analistin deneyiminin uzunluğuna verdiği önem açısından değinmek istiyorum.[2] Little'a göre psikanalist hastasıyla bir tür özdeşleşme yaşamalıdır ancak çalışmasında empatiyle uzaklaşmayı (detachment) birlikte kullanmalıdır. Sempati duyması ise yansızlığını tehlikeye atacaktır. Empatinin de derinlerinde özdeşleme vardır, ancak onu sempatiden ayıran uzaklaşmadır. Uzaklaşma benliğin bir işlevi olan gerçeklik ilkesinin baskın çıkması sayesinde olur,

[1] Paul Denis (2006) Incontournable contre-tranfert RFP, LXX, 2, s.331, PUF, Paris.

[2] Margaret I. Little'a daha önceki bir yazımda değinmiştim. Bkz. Talat Parman (2008) "Psikanalizin Sınırlarında: Margaret I. Little'ın D.W. Winnicott İle Yaptığı Analiz" *Psikanaliz Yazıları 16*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

zaman ve mesafe farklarını ortaya çıkarır. Burada üzerinde durulması gereken analizan ve analistin analitik deneyimde aynı zamanı yaşamadığıdır. Şöyle ki, analist analizanın yaşadığının geçmişle ilgili olduğunu bir deneyimin analizin günceline, kendisine aktarıldığını bilir. Zaten aktarımın tanımı da budur. Oysa analizan için analizde ve analistiyle yaşadıkları güncelin ta kendisidir. Güncel olan analizanın deneyimi olarak kalmalıdır, aksi takdirde yani analist de analitik süreç sırasında olup biteni güncel olarak yaşarsa analizanın gelişimine ve olgunlaşmasına engel olmuş olur. Analist ve analizan arasında bir zaman aralığının oluşması, onun bu anı dolaysızlıkla yaşaması, daha sonra kendisi için bir geçmiş yaşantı haline getirebilmesi ve analistine yeni bir özdeşleşme yapabilmesini sağlar. Mesafe farkının ortaya çıkması da deneyimin yalnızca analizana ait olmasına ve analistinden ruhsal olarak ayrılmasına yol açar. Little'ın sözünü ettiği analitik süreçte olgunlaşma ise, özdeşleşme ve ayrılma almaşıklığının yaşanabilmesine bağlıdır. Bu da analizanın yaşadığı deneyimleri uygun bir çerçeve içinde kendi deneyimleri olarak sahiplenmesiyle olur.

Margaret I. Little önemli bir saptama yaparak psikanalistlerin en başarılı tedavi edici sonuçları hastanın çok kötü olduğu durumda kendileri de yoğun duygular duymak ve çok kaygılanmakla elde ettiklerini ve bunun altında yatan düzeneğin olasılıkla hastanın altbenliğiyle özdeşleşmek olduğunu belirtir. Little bunu başaranların ya analitik çalışmaya yeni başlayanlar ya da çok deneyimliler olduğunu da aktarır. "*Yeni başlayanlar bilinçdışı dürtülerini büyük bir özgürlükle dışa vurmaktan korkmazlar, çünkü çocuklar gibi deneyimsizdirler ve tehlikeleri ne tanır ne anlar, ne de onların bilincindedirler. Olguların büyük bölümünde iyi sonuçlar alırlar çünkü olumlu duygular onları sürükler. Tersi olduğunda sonuçlar ne algılanır ne de açıklanır, hatta bastırılmaları bile söz konusudur. Hepimizin mahrem mezarlıkları vardır ve her ölünün de mezar taşı yoktur.*

İkinci grup ise deneyimli analistlerden oluşur ki, bunlar uç bir temkinlilik dönemini geçirdikten sonra yalnızca kendilerini bilinçdışı dürtülerine doğrudan ve olduğu gibi bırakmakla kalmazlar (kendi analizlerinin sonucu olan değişimler yüzünden) her an karşı aktarımlarını ortaya çıktığı şekliyle bilinç düzeyine yeterince getirebilirler ve böylece

hastanın iyileşmesini sağladıkları ya da engel olduklarını algılayabilirler, başka bir deyişle karşı aktarımsal dirençlerini aşabilirler."[3]

Öyleyse analist olmak yolculuğuna çocuksu bir tüm güçlülük ve kendine tam güvenle başlanmakta, sonra Oedipus karmaşası ve kastrasyon kaygılarıyla, analitik formasyonun çeşitli aşamalarına karşılık gelen bir temkinlilik dönemine girilmekte -ki ruhsal gelişimde gizil dönemin karşılığıdır bu- ve sonunda yine ruhsal gelişimde erişkin dönemin karşılığı olan deneyimli, formatör (training) psikanalist olmak düzeyine erişilmektedir. Öyleyse analistin yalnızca kendi öyküsündeki değil analitik deneyimindeki, analitik uğraştaki zamanı da önemli olacaktır. Biz bunu "analist olmak zamanı" olarak tanımlıyoruz. Bu önemlidir çünkü ne kadar süredir analist olarak çalışmaktadır, ne kadar süredir analizanlarından dinlediklerinin tortusu birikmiştir ruhsallığına; bunlar onun karşı aktarımının rengini belirleyecektir.

Ayna Olarak Analist

Sigmund Freud karşı aktarımın önemi üzerinde, biraz da Carl Gustave Jung'un hastalarından Sabine Spielrein ile yaşadığı aşk ilişkisi nedeniyle durur. Teknik yazıları olarak adlandırılabilecek olan yazılarından birinde, karşı aktarımı "hastanın analistin bilinçdışı duyguları üzerine olan etkisi" olarak tanımlar. Karşı aktarımın ilk kez tanımlandığı yazının başlığı ilginçtir "Psikanalitik Tedavinin Gelecekteki Etkileri".[4] Freud şaşmaz önsezisi ile psikanalitik tekniğinin karşı aktarımın anlaşılmasına ne denli bağlı olduğunu ve bunun da psikanalizin geleceğini belirleyen unsurlardan biri olduğunu görmüştür. Bu konuda meslektaşlarını da uyarmış ve karşı aktarımın ancak analistin de analizden geçmesi ve hatta tüm yaşamı boyunca oto-analitik bir uğraş içinde olması gerektiğini onlara kabul ettirmiştir. O nedenle Uluslararası Psikanaliz Birliği 1911'den başlayarak analist olabilmek için analizden geçmiş olmayı koşul olarak kabul etmiştir. Ancak Freud'un yapıtının gelişiminde karşı aktarımın aktarımla aynı yazgıyı paylaştığı görülebilir. Her ikisi de önce analitik süreç için bir engel olarak görü-

[3] Margaret I. Little (1951) "Counter-transference and the patient's response" Int. J. Psychoanal. 32; 32-40. in Fr çev. G. Nagier. "Des états limites", des Femmes-Antoinette Fouque, Paris, France, 2005, s.93.

[4] Sigmund Freud (1910) "Perspectives d'avenir de la thérapeutique analytique", içinde: La téchnique psychanalytique, Fr çev. A. Berman, PUF, 1989, Paris, s.23-34.

lürken sonra sürecin sürekliliğini sağlayan bir "aygıt" olarak ele alınmıştır. Freud 1912'de analistin neler yapmaması ve yapması gerektiğini madde madde belirlediği "Psikanaliz Tekniği Hakkında Hekimlere Öneriler" metninde "Analizan için hekim geçirgen olmamalıdır ve bir ayna gibi ona gösterileni yansıtmalıdır."[5] der. Sigmund Freud aynı metnin önceki satırlarında analistin analitik çalışmada kendi bilinçdışını kullanabilmesinin ve bunu sağlayabilmek için de dalgalı bir dikkati yeğlemesinin öneminden söz etmiştir. Ancak yine de analistin işlevinin aynaya benzetilmesi psikanaliz tarihinde hayli kullanılmış, ama o denli de eleştirilmiştir.

Aynada Zaman

Sigmund Freud analistin ona gösterileni aynen yansıtmasını yani olduğu gibi göstermesini önerirken, kendinden de bir şeyler katması olasılığını reddetmek mi istemiştir? Yoksa bu benzetme aslıda çok daha karmaşık bir olguya mı gönderme yapmaktadır. Bu tartışmayı birçok yönde ilerletmek olasıdır. Ancak ben burada ayna sorunsalını karşı aktarım ve zaman ilişkisi içinde ele almaya çalışacağım.

Ayna ve zaman sözcüklerinin bir arada kullanımı hemen karşı çıkışlara neden olacaktır. Şöyle denecektir: "Ayna günceli gösterir, zamanı değil. Oysa analistin görmesi ve elbette göstermesi gereken aslında geçmiştir, yani eskil (arkaik) olandır. O nedenle Freud'un analisti aynaya benzetmesini zaman boyutunda ele almak yanlış olacaktır".

Acaba gerçekten öyle mi? Ayna zamanı hiç mi gösteremez? Oysa ayna kendi zamanını gösterebilir. Örneğin eskidiğinde yapabilir bunu, sırrının rengi kaçtığında. Ya da uzun süre hareketsiz kalıp tozla kaplandığında. Şunu biliyoruz, yeryüzünde kimi kez nerden çıktığını, nerden köken aldığını bilmediğimiz tozlar çok yavaş ama inatçı bir biçimde uzun süre yerinden hareket ettirilmeyen ve üstü kapalı olmayan tüm nesnelerin üzerine konarlar. Ev kadınları ya da temizlik elemanları bunu çok iyi bilirler. Eşyalar sık sık tozları alınsa da kısa sürede yeniden tozlanacaklardır. "Daha üç gün önce temizlemiştim bunları, ne çabuk tozlanmışlar." diyen kişi geçen zamana da vurgu yapmaktadır aslında. Öyleyse toz zamanı gösterir. Öyleyse "aynanın

[5] Sigmund Freud (1912) "Conseils aux médecins sur le traitement analytique", içinde: La téchnique psychanalytique, Fr çev. A. Berman, PUF, 1989, Paris, s.61-69.

göstereceği zamanın kanıtı üzerinde biriken tozdur" diyebiliriz. Ayna üzerine konan tozu gösterirken, bu onun biraz buğulanması, netliğini yitirmesi anlamına gelir.

Çünkü toz da aynadan yansır. Aynaya bakanla göreceği görüntü arasına toz girmiştir. İşte o nedenle analist ancak tozlu bir ayna olabilir analizanına. Ya da öyle olmalıdır. Analizan günceli yaşarken o ona eskil olanı zamansal olanı gösterebilmelidir. O nedenle analistin basit bir ayna işlevi gördüğünü söylemek yanıltıcı olacaktır. Analist koltuğunda hareketsiz oturup analizanın anlattıklarını, aktardıklarını dalgalı bir dikkatle dinlerken, ruhsallığının üzerine düşlemlerin, duyguların, düşüncelerin bilinçdışı tozlarının birikmesine izin vermelidir. Yalnızca analizanınkilerin değil kendininkilerin de şüphesiz. Bu tozlar kendisine ve analizanına ait eskili gösterecektir ona. Yani zamanın geçtiğini. Öyleyse psikanalizde aktarım ve karşı-aktarımın eklemli çalışabilmesi zamana bağlıdır saptamasını yapmak yanlış olmayacaktır. Bu yaklaşımı Fransız psikanalisti François Duparc'ın analitik zaman üzerine önerdiği görüşlerle destekleyebiliriz.

Karşı-Aktarım ve Zaman

"Aşkın olduğu gibi analizin hammaddesi de zamandır" diyen şairi anımsatan François Duparc "Karşı-aktarımın Üç Zamanı"[6] başlıklı yazısına analizin ideal hedeflerini sıralayarak başlar. Ona göre analiz, 1) analizanın günceliğinin mutlu ya da hiç olmazsa yaşanabilir olmasını, 2) kendini ilişkilere açık bir geleceğe yansıtabilmesi kapasitesine sahip olmasını 3) öyküsünü yeniden oluşturabilme ve kendi geçmişinin mirasına bir anlam verebilme olanağına kavuşmasını hedeflemelidir.

Duparc, Freud'un "Histeri Üzerine İncelemeler"deki, Elisabeth won N. olgusunda, hastanın güncel durumuyla fazlasıyla meşgul olduğunu ve âşık olduğu kişiyle arasında bir mutlu çıkış yolunun olup olmadığını sorguladığını anımsatır. Ona göre güncelliğin aşırı bir biçimde var olması, bir zamansallık hastalığıdır. Oysa karşı aktarımda güncelleştirme, zaman üzerine yapılacak uğraşa bir direnç oluşturur. Duparc hastanın getirdiklerinin "bugün ve burada" yorumlanması eğilimini böylesi bir karşı-aktarım yaklaşımına örnek olarak verir. Bu du-

[6] François Duparc (2001) Les trois temps du contre-transfert, RFP, LXV, 3, s.711-729, PUF, Paris.

rumda hasta geçmişten söz etse bile, söz konusu olan hiç değişmeyen ve olgusal olarak anımsanan bir geçmiştir. Yani ne geçmişin sorgulanması ne de yas uğraşı ve dolayısıyla zamansallığın içselleştirilmesi olanağı vardır. Burada elbette André Green'in zaman üzerine yaptığı çalışmaları anımsamalıyız. Green'e göre böylesi bir çalışmada geçmişe güncel bir hayranlık söz konusudur ve o bunu "zamansallığın düşmesi" (forclusion de la temporalité) olarak tanımlar.

Kendini bir ilişkiye açık bir geleceğe yansıtabilmek ise, temelinde arzunun da anlamıdır. Düşün arzunun gerçekleştirilmesi olduğunu unutmamalıyız. Serbest çağrışımın da bir düşünceden ötekine atlayarak tıpkı düşte olduğu gibi arzunun varsanısal gerçekleşmesini taklit ettiğini düşünebiliriz. Böylece Freud'un "Düşlerin Yorumu"nda dediği gibi ruhsal yaşamın saklı kalmış bir parçası ortaya çıkacaktır.

Duparc sözü Freud'un ayna benzetmesine de getirir. Bu konuda yapılan bir yorum şudur: Freud'a göre analistin analizanın arzularını keşfedebilmesi için ayna gibi saydam olması, yani yansız olması gerekir. Diğer bir deyişle gözlemci gözlenen olgunun saflığını bozmamak için bütünüyle silmelidir kendini. Bu yaklaşıma göre aktarım bilinçdışı gibi zaman dışı olan arzunun ortaya çıkarılabilmesi için gerekli bir sapma, karşı aktarım da, bilinçdışının açığa çıkarılmasına analistin direnci olarak bu saydamlığı bozan ve zaman dışı ve bilinçdışı arzunun fark edilmesinde beklenmedik bir engel olarak belirmektedir. Freud'un benzetmesine yapılan bu bilinen yoruma Duparc bir eleştiri getirir ve analistin ayna gibi zaman dışı (intemporel) olarak aktarımda saptadığı bilinçdışı içerikleri olabildiğinde yansız bir biçimde ve karşı aktarımı ile bozmadan algılamaya çalışmasının analizi bitmeyen bir analiz olarak dondurma riskini taşıdığını belirtir. Örneğin tasarımlanamayan travmatik çekirdekler ancak çerçevede kendilerini gösterebilecekler ve olumsuz terapötik tepki olarak ortaya çıkacaklardır. Analistin bunlara tepki göstermesi sürecin ilerlemesi açısından kaçınılmazdır.

Analiz ve zaman ilişkisine gelince: Analizde çocukluk öyküsünün yeniden oluşturulması Freud'un analizin hedefleri olarak gösterdikle-

rinden biridir. Freud 1937'de analizde yapımdan söz ederken,[7] kaybolmuş bir kenti yeniden oluşturan arkeolog benzetmesinin yanı sıra şu benzetmeyi de kullanır; içinde oturanlar olduğu için yapım ilerlerken projeyi değiştirmek zorunda kalan bir mimar gibidir analist. Burada birinci benzetme, kaybolmuş ama bellekleştirilmiş zaman dışı bilinçdışına tasarım olarak kaydedilmiş bir geçmişin yeniden yapılanması, ikincisi ise geçmişin mirası, güncelin deneyimi ve kendini geleceğe yansıtmayı her an içine alan bir açık zamansallığa, yani bir süreç olarak yapılanmaya gönderme yapmaktadır.

Klinikte şunu saptıyoruz. Bastırılamayan, yani travmatik parça ruhsallığın tasarımlanamayan bölümünü oluşturmakta ve yineleme zoruntusu (compulsion de répetition), ritmik bir zaman ya da döngüsel bir zaman olarak ortaya çıkmaktadır. Yineleme zoruntusu, travmatik iz zamanı içeren bir tasarım olarak kaydedilmediği için zamanın akışını durdurmaktadır. Bu yineleme hem ölüm dürtüsünün hizmetinde bir boşalım sağlar, hem de bir nesneyle mutlu bir buluşma yaşayarak hiçbir zaman oluşmamış tasarımın yeniden oluşumu umudunu korumayı. Öte yandan bu yineleme, haz ve acıyı birbirine karıştırmakta ve bu da bir karışıklığa ve zaman dışılığa yol açmaktadır, çünkü Green'in *Parçalanan Zaman* (Le Temps Éclaté) başlıklı kitabında dediği gibi duygular ve özellikle haz ve acı "zaman yönlendiricileri"dirler (orienteurs du temps). İşte analitik alan, analitik çerçeve böylesi olmayan bir zamanı oluşturmak ve söylemi zamansallığa yerleştirmek işlevini yerine getirecektir. Karşı aktarım bazen doğrudan, bazen çerçeveden ve temel kurallardan destek alarak zamansallığın oluşturulması için çok önemli bir dayanak oluşturacaktır.

Psikanaliz süreci, ruhsallığa zamansallığın sokulması ve ötekinin zamanına, dünyanın zamanına açılmak demektir. Birinci zaman, geçmişin unutmanın belirsizliklerine atılmasıyla bugünün güncelde betimlenmesi, ikinci zaman ise arzunun zaman dışılığının geleceğin betimlenmesi olarak kullanımıdır. Üçüncü zaman da, geçmişin mirasının ışığında, bir buluşmaya kapı açan bir geleceğin anlamını aydınlatan gerçek bir geçmişin oluşumunu sağlar. İşte karşı aktarımda travmatik unsurlara kör olunan bir birinci zamanı, kötü deneyimlerin dö-

[7] Sigmund Freud (1937) Construction dans l'analyse, içinde: Résultats, idées problèmes II, PUF, Paris, 1983.

nüşümcü nesneye doğru atıldığı bir umut zamanı izler. Ve nihayet karşı aktarımın analizi ile aktarımın ve öznenin mirasının birbirinden ayrılması zamanı, yani analizin tarihlendirici bir uğraş olma özelliğini ortaya çıkarır. Bu analizin sonudur ve Freud'un önerdiği hedeflere varılmıştır: yani sevmek ve çalışmak kapasitesine yeniden kavuşmak.

Biraz daha ayrıntılı olarak duralım bu üç evreden oluşan zamansallık üzerinde. Güncelliğin zamanı bir karışıklık zamanıdır, haz ve acı deneyimleri arasında ayırım yapılamaz ve analist sonu gelmeyecek bir beklenti içinde hisseder kendini ve sıkılır. Zaman yönlendiricileri ya net değildirler, ya da yineleyicidirler. Arzunun ikinci zamanı, hem analizan hem de analist için kaygı ve sabırsızlığın, ama aynı zamanda umudun da ortaya çıktığı bir zamandır. Ve nihayet analist ve analizan arasında yine Duparc'ın deyimi ile "mutlu bir buluşma" gerçekleştiğinde ise bir haz zamanı söz konusudur artık. Üçüncü zamanda analizan öyküsünü, geçmişini yeniden sahiplendiğinde geleceğinin de zorunlu sınırlarını görür ve gerçek bir yas süreci böylece yaşar.

Bu ona şimdiyi yaşama olanağını sunar, yalnızca günceli değil. Paul Denis "Şimdi Uğraşı" başlıklı yazısında şu görüşleri öne sürer. Şimdi (présent) süre içinde kayıtlıdır, geçmişe ve geleceğe bağlıdır. Oysa güncel (actuel) zamansal ve gelişimsel olarak yalıtılmıştır. Şimdi geçmiş ve gelecekle anlam kazanırken, güncel yalnızca kendine gönderme yapar. Paul Denis analizi bir şimdi uğraşı (travail du présent) olarak görür ve yas tutmanın yadsınmasının, geçmişin yadsınmasının ve anının fetişleştirilmesinin bu uğraşa engel olduğunu düşünür. Analitik yorum, analizanın ruhsal işleyişinde güncelden şimdiye geçebilmesini sağlamayı hedefler.[8]

İşte o nedenle analistler analizanları ile yaşadıkları bugün-gelecek-geçmiş sıralamasıyla tersine gelişen bir zaman çizgisinde, kendilerini kendilerine de gösteren aynalarının tozlanmasını beklemelidirler. Bu tozlara kendileri için geçen gerçek zamanın tozları kadar, analizanlarından dinledikleri anıların, hazların, acıların, utançların, gururların, hiç unutulmamışlıklarla bastırılmışların geri dönüşlerinin zamansal karmakarışıklığı da karışır.

[8] Paul Denis (2001) "Le travail du présent" RFP, LXV, 3, PUF, Paris s.731-740.

Bir "öyküyü yeniden yazma" atölyesi olan analistin odasını, çepeçevre aynalarla kaplı bir alan olarak düşünebiliriz. Karşılıklı aynalar birbirlerine sonsuza kadar görüntüler göndererek zaman algısının sonsuzluğunu o anı, diğer bir deyişle günceli göstererek kanıtlamaya çalışırlar. İşte analistin görevi karşı aktarımının yardımıyla bu sonsuzluk veya zaman dışılık duygusundan sıyrılabilmek ve analizanı şimdiye geri dönmek uğraşına sokmak olmalıdır. Analist "Peki, bugünlük bu kadar." der ve seans biter.

Kaynakça

Denis, Paul (2006) Incontournable contre-transfert RFP, LXX, 2, s.331-350, PUF, Paris.

Denis, Paul (2001) "Le travail du présent" RFP, LXV, 3, s. 731-740, PUF, Paris.

Duparc, François (2001) Les trois temps du contre-transfert, RFP, LXV, 3, PUF, Paris, s.711-729.

Freud, Sigmund (1937) Construction dans l'analyse, içinde: Résultats, idées problèmes II, PUF, Paris, 1983.

Freud, Sigmund (1912) "Conseils aux médecins sur le traitement analytique", içinde : La téchnique psychanalytique, Fr çev. A. Berman, PUF, 1989, Paris, s.61-69.

Freud, Sigmund (1910) "Perspectives d'avenir de la thérapeutique analytique", içinde: La téchnique psychanalytique, Fr çev. A. Berman, PUF, 1989, Paris, s.23-34.

Green, André (2000) Le temps éclaté, Minuit.

Little, I. Margaret (1951) "Counter-transference and the patient's response" Int.J. Psychoanal. 32; 32-40. *in* Fr çev. G. Nagier. "Des états limites", des Femmes-Antoinette Fouque, Paris, France, 2005, s. 93.

aktarı-yorum öyleyse var-ım

ÖZGE ERŞEN-SOYSAL

" ...sevmek, ötekinin eşsiz olmasını istemekir. Ya da dahası: eşsiz ötekinin varoluşunu mümkün kılan sevgidir, bir başka deyişle aktarım/ karşı aktarımdır."
Julia Kristeva

Öznenin konuşan-varlık olması ve konuştuğu zaman söylediklerinde o farkında olmaksızın neyin söylendiğini bilmemesi bize aslında temel olarak nevrotik aktarımı oluşturan şeyin tanımını verir.[1] Aktarımın kendisi dile girmiş özne için mümkündür ve zaten bir konum değişikliğini belirtir: bilinçdışı kalmış cinsel içerikli arzu bir başka gösteren (signifiant) tarafından gösterilmekte, gösterenler dizisi içinde bilinçdışı arzu birinden diğerine aktarılmakta, aktarılamadığı zaman da bir ya da birkaç gösterende takılı kalmakta, bir diğer deyişle söz gösterenler arası dolaşımını sürdüremeyip konum değiştirememektedir.

Ne söylediğini değil ama neyi söylediğini -yani söylediğinin neyi gösterdiğini- bilmemek öznenin yetersizliğinden değil, daha çok yapısal oluşumundan kaynaklanır. Bir gösteren özneyi bir başka gösteren için temsil ederken, özne onu temsil eden ve sıralanagelen gösterenler içinde deyim yerindeyse kaybolmuştur, zira söylem içinde bir gösterenin hangi gösterene bağlanacağı öznenin ne kontrolünde ne de öngörüsündedir. Ama tüm bunlara rağmen özne "yok" da değildir, ne de tamamıyla kaybolmuştur. Bilinçdışı, sürçmeler (lapsus), rüya, istençdışı eylemler vb. oluşumlarda belirmekte, deyim yerindeyse yüzeye çıkmaktadır. Bu oluşumlar yalnızca analitik alanda belirmezler analitik alanda belirdiklerinde "aktarım" adını almaktadırlar. Çünkü

[1] Özne neyi söylediğini bilebilir ama söylediklerinde neyin söylendiği çoğu zaman onun bilgisi dahilinde değildir. Bu da aslında biliçdışının gündelik söylemimizde aktif olması, öznenin bilinçli bilgisinden kaçan şey olması anlamına gelir. Bu aynı zamanda *dit-dire,énoncé-énonciation* yani *söylenen-söyleme,sözce-sözceleme* arasındaki farktır. Her söylenen ya da sözce bilinçdışı söyleme-sözceleme zincirini de harekete geçirmektedir.

aktarımın oluşabilmesi için her şeyden önce bir "yer", analitik bir "alan-çerçeve" gerekir. Bu gereksinim şu demektir: Nasıl ki bilinçdışının "olabilmesi" için onu bir duyanın, tanıyanın, yani bir yer açanın olması gerekir, aktarımın da analitik alanda aktarım olabilmesi için onu tanıyana ve yorumlayana ihtiyaç vardır.

Bu, aktarımı kendinde aktarım olarak değil bir takım sınırlar içinde düşünmek anlamına gelir. Bu çerçeve içinde terapist/analist olarak bizim yerimiz nerededir? Bunu şöyle cevaplandırabiliriz: Gösterenlerin kendi içlerinde akışkan olduklarını, Gösteren2 olmadan gösteren1'i düşünemeyeceğimizi ve aslında bunun kendi içinde bircinsten (homojen) bir yapı olduğunu düşünürsek, bu yapıya ayrıcinsten (heterojen) olan ve gösterenlerin akışkanlığını sağlayan bir öğe vardır: nesne a. Heterojen olması nesne a = şudur diyememizden, daha çok "gerçeğin" düzleminde yer almasından kaynaklanır. Terapistin/analistin de seans sırasında çerçeveye içkin ama aynı zamanda öznenin gösterenlerinin akışkanlığını sağlayan ayrıcinsten bir konumu vardır. Danışan ya da analizan söyleyerek, şikayet ederek, anlam arayarak ve aslında neyi söylediğini bilmeyerek aktarımı mümkün kılar; çünkü tam da konuşarak gösterenlerin onunla terapisti/analisti arasında dolaşımda olduğunu ve dolaşımda olmaya devam edeceğini göstermiş olur. Ve bu gösterenler de seansın kimi dönemlerinde hem analizanın hem de analistin bedeninin nesne a konumu alabilecek kimi kısımlarından geçmekte, adeta bedeni-bedenleri dolaşmakta, böylelikle de terapötik/analitik bağı oluşturmaktadır.

Aktarım gibi ruhsal oluşumlar seansın iki katılanı arasında "bağ" kurar. Bununla birlikte analitik alanın dışındaki oluşumlar da aktarım ilişkisi içinde değerlendirilebilir.[2] Fakat farkları bağlanma tarzındaki bir ilişkiyi mümkün kılmaktansa, "kaynaşma" tarzında bir bağ geliştirmeleridir. Bu bir yeme krizi ya da erotomanik bir sanrı olabilir. Böyle bir durumda aktarım bir eylemde sıkışıp kalmış gibidir. Ve sanki analizin gösterenler, anlam, imgeler, kurgular gibi sıradan bileşenleri her şeyin yoğun (kompakt) olduğu tek bir eylemde, bazen be-

[2] Burada aktarım ilişkisi içinde ele alınmayan eyleme geçişten (*passage à l'acte*) farklı olarak her zaman bir adrese, ötekiye, çoğunlukla da analiste yönelen ve onun duyup, yorumlaması için kelimelere dökmektense davranışa dökmek olan *acting-out*'tan bahsediyoruz. Freud'a göre bu yeniden hatırlamanın yerine geçer ve geçmiş bir eylemi aktarımda yeniden harekete geçirir.

denin tek bir bölgesi tarafından emilmiş ve sonlanmıştır. Aktarım, böylesi durumlarda bir gösterenin diğerine gönderdiği simgesel dil yapısı içinde değil, çoğu kez bedenin bir kısmının baskın ve hareketli olduğu "eylem" şeklinde kendisini gösterir. Bu, biraz önce bahsettiğimiz gösterenler arası akışkanlığın, dolaşımın olmadığı anlamına gelir. Çünkü "eylem" bu dolaşımı garantileyen nesne *a* yı bedenin bir bölümünün baskın olduğu bir olayda kristalleştirmiştir.

Terapistin/analistin aktarımı yorumlamasıysa özneler-arası, düzlemler arası bağın olduğu kadar kopukluğun da habercisidir. Bilinçdışı motifler adeta "bilinçdışı" olarak adlandırılmış, dürtüsel gidiş-gelişler ruhsal zaman ve mekâna yazılmıştır. Yorumun kendisi içiçe geçmiş, uzayıp giden bilinçli-bilinçdışı söylemde bir duraktır veya esasen ikisini birbirinden ayıran bir kopuştur.

Bildiği-Varsayılan-Özne: Analitik Aktarımın Üçüncüsü

Freud, histeri üzerine çalışmalarından itibaren aktarımın doğasını belirlemiş gibidir.[3] Aktarım bir çağrı, bir sevgi talebidir. Ve çoğu histerik olguda olduğu gibi Freud'un histerik olgularında da bu çağrı aşırı erotize bir biçimde açığa çıkmaktadır.[4] Aktarımın doğasındaki iki ana öğeden biri, geçmiş yaşantılara ait bir durumun yinelenmesi, analitik ortamda yeniden harekete geçmesidir. Bununla bağlantılı ikinci öğeyse analizanı analiste bağlayan duygusal ilişkidir. Bu sevgi aktarımı aslında analizanı konuşturan, analize devamını sağlayan, bu ilişkiyi özel kılan şeydir. Analizanın adeta semptomu aklına gelince analistini, analisti aklına gelince semptomunu düşünmesi, özetle analistini semptomunun merkezine yerleştirmesi, dahası nedeni haline getirmesidir.

Lacan'ın 1960 yılındaki "Aktarım" adlı seminerinde "bildiği-varsayılan-özne" olarak adlandırdığı şey benim yorumuma göre

[3] S. Freud - J. Breuer, *Histeri Üzerine Çalışmalar (1893-1895)*, Payel Yayınları, İstanbul, 2001.

[4] *Talep* (demande) daha çok simgesel, *çağrı* (appel) imgesel düzlemdedir. Mesela bebeğin ağlamaları bir çağrı olabileceği gibi, zamanla talebe dönüşmektedir. Bunu sağlayansa annenin bebeğinin ağlamalarını yorumlaması ve kendi gösterenlerini bebeğinin ruhsallığına yazdırmasıdır. Aynı şeyi, yani çağrının talebe dönüşme sürecini, genelleme yapmaktan kaçınsak da, analitik süreç için de düşünebiliriz.

budur.[5] Bilinçdışı üstüne bilgi analiste ait olarak varsayılmıştır. Lacan yine bu seminerinde "*özneye hiçbir şey varsaymayız, öznenin kendisi varsayımdır*" diyecektir. Bu aslında - bilinçdışı bilginin analiste varsayılması ve analistin kendisinin varsayım olması- analizin geçtiği sürecin ve geldiği noktanın da bir belirtisidir. Böylelikle bildiği-varsayılan-özne analitik çerçevenin bir üçüncüsü, gösterenlerin dolaşımını sağlayan, aktarımsal bağı güvence altına alan bir üçüncü olarak simgesel yerini alacaktır: gösteren özneyi (analizan) bir başka gösteren (analist) için temsil etmektedir.

Aktarımsal ilişkinin bir diğer göstergesi de analizanın analistini kendi öyküsüne ve elbette ki kendi analitik sürecine gönderen gösterenleri kullanması, dahası bir süre sonra bu gösterenleri seçmesi ve üstelemeye başlamasıdır. Kendi pratiğimden yola çıkarak, terapistin danışanını dinlerken onda uyanan duygu durumunun hemen sonrasında farkına varmasının -öfke, kızgınlık, şefkat, onarma isteği vb.- aktarımın "orada" olduğunun bir belirtisi olarak düşünüyorum.[6] Danışan da adeta bunun farkına varmıştır ve aslında bundan belli bir haz aldığı da söylenebilir. Sonunda terapistini tam da içeriden etkileyecek gösterenleri bulmuş ve onu başlangıcında yabancısı olduğu öyküsünün içine çekmiş gibidir. Terapist de danışanından gelen bu "akını" (afflou) karşılayabilip, danışanın farkında olmaksızın kullandığı bu gösterenleri duyup ona gönderebildiği sürece bildiği-varsayılan-özne işlevini görüyor demektir; zira terapistin farkındalığı imgeselin işlendiği simgesel düzlemi harekete geçirmiştir.

Bekleyiş mi Yoksa Çığlık mı?

Bununla birlikte aktarımın bu şekilde gelişmediği ilişkiler de vardır. Yine Freud'dan hareketle narsisistik psikonevroz vakalarını buna

[5] J. Lacan, Le séminaire Livre VIII, *Le transfert* (1960-1961), Paris, Le Seuil, 2001.

[6] Bunun adına karşı-aktarım da diyebiliriz. Ama danışanın terapistini kendi öznelliğinden etkilemesi bile henüz imgesel de olsa arada bir bağ kurulduğunun -aktarımın söz konusu olmadığı bir bağ düşünebilir miyiz?- ve danışanın terapistini içeriden "fethettiğinin" bir göstergesidir. Burada Lacan için aktarım-karşı aktarım ayrımının olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü başta da belirttiğimiz gibi her varlık, konuşan-varlık konumunu kazandığı yani simgesel düzene girdiği andan itibaren aktarım ilişkisinin içine yazılmış bulunmaktadır. Bu durumda da analiste ayrı, analizana ayrı bir aktarım ya da karşı-aktarımdam bahsetmek yerine, Lacancı terminoloji içinde her iki öznenin de tabi olduğu aktarımdan bahsetmeyi tercih ediyoruz.

örnek gösterebiliriz. Aktarımın gelişebilmesi için bir ortama gereksinimi olduğunu ve aktarımı belli sınırlar içinde kendi yerimizi, analizanın yerini ve hatta bu ilişkiye dışsal bir üçüncünün yerini sorgulayarak düşünebileceğimizi söylemiştik. Oysa mekân ve zamanın özne için sorunlu olduğu durumlarda aktarım ilişkisinin "bağ" şeklinde gelişmesinden bahsetmek zordur. Buna örnek olarak erotomanik sanrıları olan danışanların klinik çalışmalarda kurdukları ilişki biçimini gösterebiliriz.

Böyle seansların gidişatında yoğun olarak hissedilen şeylerden başlıcası danışanın terapötik ilişkiyi terapistini emmek/yutmak ya da onun tarafından emilip/yutulmak olarak kurmasıdır. Zaman ve mekân danışan için sorunlu olduğu gibi adeta sonsuzlukta yayılıyor gibidir. Bitemeyen seanslar, terapinin geçtiği alanı çoğu kez ev ortamı gibi algılamalar bunun yalnızca birkaç ifadesi olabilir. Danışanın terapistin varlığına aşırı duyarlı olmasıysa bu tür çalışmalardaki bir başka kırılgan noktayı oluşturmaktadır. Öyle ki, yapılan yorumlar klasik nevrotik aktarım ilişkilerinde olduğu gibi üzerinde çalışılıp, anlam üretilebilecek öğeler olarak değil, danışan tarafından kişisel eksiklik ve yetersizlik belirtileri olarak algılanabilmektedir. Danışanın, deyim yerindeyse çığlığı gerek kendi öyküsünde gerekse terapistiyle kurduğu ilişkide çoğunlukla bir kadına yöneliktir. Freud, narsisistik psikonevrozlarda aktarımın nevrotiklerde olduğu gibi otorite figürü olan baba imgesi üzerine yapılmadığını söylediğinde, adeta bir düşlem üreticisi olan nevrotik aktarımı tutkusal aktarımdan ayırmıştır. Buradaki çağrı bir kadına, daha doğrusu kendi annesinin içinde var olamayan kadına yöneliktir. Lacan'ın da söylediği gibi onu "bir şeye adlandıran", babaya "bu senin çocuğun", çocuğa da "bu senin baban" diyebilen kadına çağrıdır. Zaman ve mekânın ruhsal yazılımı bu yüzden sorunludur. Çünkü anne kendi kendine yetiyor gözükmekte ve adlandırma çocuğun babasına yönelik olmaktan çok başka bir yere, kendi babasına yönelmektedir. Bu da zamanın mantığını ve ailevi ilişkilerin gerçekliğini zedelemektedir.

"Bir şeye adlandıran" babanın-adının, çocukta babanın adlandırılmasının işlevi, geleceğe bir yatırım olan "projeye", diğer bir deyişle nevrotik aktarıma yol açmasıdır. Proje, bir başlangıca, ulaşılması

umulan ama ucu hep açık bırakılan imgesel bir noktaya sahip olmaktır. Ve bu da ancak babaya değin işlevin dayanak olarak alındığı durumlarda mümkündür.

Nevrotik aktarımı oluşturan düşlemsel üretimin, projenin olmadığı tutkulu aktarım ilişkilerinde yapılabilecek öncelikli çalışma çerçevenin sınırlarına danışanın sonlanamayan söylemine karşılık uyulmasıdır. Bu zamanda ve mekânda bir başlangıç ve bitişi, yeni bir başlangıç için bekleyişi, sonlanan ve yeniden gelecek olan bir sözü bekleyişi işaret eder.

Danışanın diğer aile üyelerinden zamanda ve mekânda ayrışması, yalnızca maruz kalan değil ama kendi hikayesinin öznesi olabilmesiyse ancak aile romanı etrafındaki çalışmalarla mümkündür. Bu çalışma da, danışanın terapistinin gösterenlerinden geçmesiyle, yani hisseden, yorumlayan, düşleyen bir terapistin varlığıyla gerçekleşebilmektedir. Terapist böylelikle adlandırmaya yol açmakta, diğer bir deyişle adlandırmanın temel işlevi olan bedenle-sözün birbirine bağlanmasını sağlamaktadır. Bu, ikisi arasında yerleşen bildiği-varsayılan-özneye, danışanı ve terapisti emilip yutulmaktan koruyan terapötik alanın simgesel üçüncüsüne kurgusal bir yer yaratmayı amaçlamaktan başka bir şey değildir.

Bir Açılım: Kültürler-Arası Terapilerde Aktarım Sorunsalı

Analitik aktarımdan bahsederken çoğunlukla iki kişi (analist-analizan) arasında gerçekleşen aktarımdan bahsediyoruz. Oysaki Avrupa ve Amerika'nın kimi bölgelerinde, bulundukları bölgenin dilini konuşamayan yabancılarla çevirmen eşliğinde kültürler-arası diye adlandırılan terapiler yapılmaktadır. Bunlardan Strasbourg'da faaliyet gösteren "Sınır Tanımayan Sözler" Derneği[7] hastanede yabancılarla terapi yapan psikanalistlerin terapi esnasında gelişen birtakım dinamiklerin, ruhsal süreçlerin tartışıldığı çatılardan biridir. Üzerinde tartışılan bu dinamiklerden temel olanıysa aktarım süreçleridir.

Terapi esnasında orada bulunan ve danışanın söylediklerini terapiste, terapistin söylediklerini danışana ileten çevirmenin varlığı, bu üçüncü kişinin de kişisel süreçlerini bu çalışmaya dahil etmektedir.

[7] Parole Sans Frontières.

Bu da çoğu kez aktarımın "dağılmasına", yani salt terapiste değil çevirmene de aktarım yapılmasına da neden olur. Çevirmenin semptomu, dil sürçmeleri ya da çevirideki boşluklar, hatırlanamayan kelimeler vb. aktarımı değerlendirmek için terapistin göz önünde bulundurduğu öğelerdendir. Aynı zamanda, terapist-danışan-çevirmen arasında dağılan/odaklanan bakış oyunları bu sürecin zenginliğini oluşturur. Danışanın çevirmenin varlığını nasıl algıladığı da bir başka önemli malzemedir.

Tüm bu dinamikler de alışılageldik çerçeveden farklı bir çalışma stilini gerektirir. Ama önemli olan ve çalışmanın sürmesini sağlayan unsur, sözün danışan-çevirmen-terapist üçlüsü arasındaki dolaşımı, tek bir eylem ya da beden parçası üzerinde kristalleşmemesidir. Elbette bu üçlünün de bir üçüncüsü, daha doğrusu simgesel bir dördüncüsü vardır, o da belirli kurallar içinde çalışılan çerçevedir.

Başlangıçta karmaşık gibi görünen bu çalışma tarzı zamanla her üçünün de terapi alanına yaptığı ruhsal yatırımla keyifli bir çalışmaya dönüşebilmekte, önceleri bir engel gibi algılanabilen çevirmenin varlığı kendi kişisel dinamikleriyle, eksi ve artılarıyla terapiyi üzerinde çalışılabilecek malzeme açısından verimli kılabilmektedir. Çalışılan çerçeve gereği aktarımın tek bir kişi -terapist- üzerinde odaklanmaması terapist için bir zorluk olabilmekle birlikte, bir üçüncünün varlığı-bedeni aslında aktarımı kolaylaştırıcı, hatta keskinleştirici olabilmektedir.

Çevirmenle danışanın aynı kültürden, bazen aynı bölgeden olması, aynı dili konuşması danışan için sempati uyandırabileceği gibi, kimi zaman da çevirmenin varlığı bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Aslında çevirmen terapinin belli süreçlerinde sırdaş olma ve tehdit unsuru olma arasında gidip gelmektedir. Bununla birlikte çevirmenin danışan ve her şeyden önce terapiste - terapiste duyduğu hayranlık ya da danışanı anlamadığını düşündüğü için kızgınlık, seans sonrasında ek açıklamalar yapma gereksinimi duyma, terapistle özdeşleşme - yaptığı aktarımı da unutmamak gerekir. Ve tabii ki de terapistin şu ya da bu kültürden biriyle, şu ya da bu çevirmenle çalışmayı "tercih etmesi" onun bu ikiliye olan karşı-aktarımını sorgulamayı gerektirir.

Burada yalnızca özet olarak bahsettiğimiz bütün bu avantaj ve dezavantajlarıyla kültürler-arası terapiler bu üçlünün her biri için ilginç bir deneyim olmakla birlikte üzerinde düşünüp üretmeye değer bir alandır.

Kaynakça

Freud S. ve Breuer, J., *Histeri Üzerine Çalışmalar (1893-1895)*, Payel Yayınları, İstanbul, 2001.

Freud, S., "Observations sur l'amour de transfert" (1915), içinde: *La technique Psychanalytique*, PUF, Paris, 2004, s.116-131.

Lacan, J., Le séminaire Livre VIII, *Le transfert (1960-1961)*, Le Seuil, Paris, 2001.

Nasio, J.-D., *Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders (1992)*, İmge Kitabevi. Ankara, 2007.

olumsuz aktarımlar ve aktarımda nefret*

THIERRY BOKANOWSKI**

ÇEVİREN: ELDA ABREVAYA

Büyük bir sorun teşkil eden olumsuz aktarımlara ve bu sorunla bağlantılı olan aktarımdaki nefrete giriş amacıyla, üç önemli psikanalistin dile getirdiği noktaları hatırlatmak istiyorum. Her ne kadar görüşleri farklı olsalar da, epistemolojik, yani kavramsal gelişme açısından bana çok ilginç geliyorlar. Bu üç yazarın görüşleri, bizi bu çalışma gününde araştırmayı hedeflediğimiz alanın yüreğine hemen götürme avantajını taşımaktadırlar.

İlk olarak Maurice Bouvet'nin 1954'de yazdığı "Aktarım" bölümünde yer alan, "Tipik analitik kür" üzerine yazdığı makaleye gönderme yapacağım.[1] Böylelikle analitik kürdeki etkilerinden hareketle, Freud'u olumlu aktarımla olumsuz aktarım arasında bir ayırım yapmasına yol açan etkenleri de hatırlatmak istiyorum. Olumlu aktarım cinsellikten arınmış bir bağlamda, öznenin sevecenlik ve şefkat duygularıyla ortaya çıkarken, olumsuz aktarım karşıtlık duygularıyla ifade bulur.

"Olumlu aktarım ve olumsuz aktarım terimleri her ne kadar evrensel bir kullanıma sahip olsalar da, belli bir ikirciklilik taşırlar. Diğer bir deyişle, aktarımın olumsuz niteliği analiz süreci üzerindeki olumsuz etkisine mi, ya da aktarım duygularının karşıtlık taşımasına mı gönderme yaparlar? Genel olarak olumsuz duyguların analitik çalış-

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 21 Haziran 2008'de düzenlenen "Bir konuk, bir kuram 3" etkinliğinde verilen konferansın metnidir.

** Psikiyatr-psikanalist, Paris Psikanaliz Kurumu (SPP) üyesi.

[1] M. Bouvet (1954) "La cure type", içinde: *Oeuvres Psychanalytiques*, TII, Résistances, transfert, Paris, Payot, 1968, s.9-96.

mayı yavaşlatması süreğen değildir. Bence Lagache düşmanca bir nitelik taşıyan duygulanımlar açısından tanımlanan olumsuz aktarımı; analitik çalışma bağlamında aktarımın olumsuz etkilerinden ayırmakta haklıdır. Çoğu kez, hatta her zaman da diyebiliriz, analizi geçici olarak yavaşlatan olumsuz aktarımın belli bir evresinde, öznenin kendi saldırgan dürtülerine dair bir farkındalığa erişmesi önemli bir ilerlemeyi işaretler. Dolayısıyla bu durum olumlu etkilerle sonuçlanır. Bunun tam tersine, çok cinselleştirilmiş bazı aktarım evreleri kürün gelişmesinde bir duraksamaya karşılık gelirler ve sonuçta olumsuz etkilere yol açarlar".

Gönderme yapacağım ikinci analist Melanie Klein'dır. Maurice Bouvet'nin yazısıyla aynı dönemde, yani 1952'de yayımlanan "Aktarımın Kökenleri" adlı makalesinde şöyle der:[2] "Aktarımın nesne ilişkilerini belirleyen en erken evrelerdeki süreçlerde doğduğunu düşünmekteyim. Sonuçta erken çocuklukta egemen olan aşk ile nefret, dışsal ile içsel nesneler arasındaki dalgalanmalara dönmeliyiz. Olumlu aktarımlarla olumsuz aktarımlar arasındaki bağlantıyı; aşk, nefret, saldırganlığın kısır döngüsü, kaygılar, suçluluk duyguları ve artan saldırganlık gibi duygularla, bu çatışmalı duygular ve kaygıların yönlendiği nesnelerin değişken yönleri arasındaki erken etkileşimi araştırma koşuluyla değerlendirebiliriz. Bir yandan, bu erken süreçlerin araştırılmasıyla, olumsuz aktarımın,.... ruhsallığın en derin katmanlarını analiz etmek için önkoşul oluşturduğundan eminim. .....Kuramsal ve teknik düzeydeki bu ilerlemeler, Freud'un yaşam ve ölüm içgüdülerinin keşfine dayanır. Bu keşif çiftedeğerliliğin kökenini anlamaya temel bir katkıda bulunmuştur. Yaşam ve ölüm içgüdüleri, aşk ve nefret en yakın etkileşim içinde bulunduklarından dolayı, olumlu aktarım ve olumsuz aktarım arasında temel bir bağlantı bulunmaktadır".

Üçüncü analist olan J.B. Pontalis ise çağdaş bir yazardır ve bize bu yüzden daha yakındır. 1987'de Barselona'da "Olumsuz aktarım" konusu üzerine düzenlenen Avrupa Psikanaliz Federasyonu Konferansı'nın ardından, şimdiye kadar edindiğimiz bilgilerin biraz tersine giden kısa bir metin yazdı. Metnin başlığı şöyledir: "Olumsuz olarak adlandırdığımız bu aktarım- "İyi" bir kongrenin ardından tutulan

[2] M. Klein (1952) "Les origines du transfert", içinde: *Le Transfert et autres écrits*, Paris, P.U.F, 1995, s.13-24.

notlar".[3] Ve şöyle der: "Olumsuz aktarım" "*analitik bir kavram*" değildir. Yani "görünür olmayanı kavramaya ve başka türlü bilinemez olanı açıklamaya yarayan zihinsel bir araç değildir". J.B. Pontalis için tüm çiftedeğerlilik ve bununla bağlantılı olarak dürtüsel ikicilik (dualité) sorununa, *aktarım aşkı ve aktarım nefreti*, yani tutku sorunundan hareketle yaklaşabiliriz. "Her türlü tutkuya özgü karşıtlığı (ister gürültülü, ister az sesli olsun); "olumlu"ya yöneldiğini varsaydığımız yaşam dürtüleriyle, herşeyi imha etmeye yönelik olduğunu varsaydığımız ölüm dürtüleri arasındaki ilkesel karşıtlığa mı indirgemek gerekmektedir?" Bazen psikanalistlerin aşkla yaşamı, nefretle ölümü yaklaştırmakta aceleci davrandıklarını da sözlerine ekler. Aşkın ve bunun ilk örneğini oluşturan anne aşkının ve sonsuz taleplerinin, çocuğunki kadar yıkıcı ve acımasız olduğunu unutmakta mıdırlar? Nefreti güdüleyenin de nesneyi imha etme hedefine indirgenebileceği kuşkuludur."

Bu üç metin aracılığıyla, olumsuz aktarım(lar) ve aktarımda nefret sorununun ortaya çıkardığı karmaşıklığı daha iyi görebiliriz. Hem nesneyle ilişkide iletişim tarzı aracılığıyla açık veya örtülü bir şekilde ifade ettikleri, hem de metapsikolojik düzeydeki göndermeleriyle sorunun ne denli çetrefil olduğunu saptarız.

"Biten Analiz ve Bitmeyen Analiz" S. Freud (1937)

Olumsuz aktarım(lar) sorununa yaklaşmak; analitik kürde aktarımların açılımı ve gelişimi sürecinde, belirgin veya gizli bir şekilde ortaya çıkan saldırganlık, şiddet ve nefretin değişik hallerine yaklaşmak anlamına gelir. Analitik kür yüz yüze yapılan analitik çalışma veya divan/koltuk düzlemindeki psikanalitik çalışmaya değinir.

Olumsuz aktarımlar analiz edilmediklerinde, yani aktarım içinde yorumlanmadıklarında, durağanlaşma, çıkmaza girme veya olumsuz terapötik tepki gibi etkenlere yol açarlar. Bunlar da kürün ilerlemesini engelleyebilirler, hatta bir başarısızlığa, yani "bitmeyen bir analize" neden olurlar.

[3] J.B. Pontalis (1987) "Ce transfert que l'on appelle négatif- Notes après un "bon" congrès", içinde: *Perdre de vue*, Paris, Gallimard, 1988, s.129-135.

Freud bir vasiyetname niteliği taşıyan metni olan *Biten analiz ve bitmeyen analiz*'de, kürdeki güçlüklere ve bitmeyen analize yol açan metapsikolojik etkenleri incelemiştir.[4]

Bu makalede kırk yıldan fazla sürdürdüğü ve dahiyane yaratıcısı olduğu analitik pratiğini paylaşmak ister. Bunun için analitik kürden beklenilen dönüşümlere izin vermeyen olumsuzlukta yerleşen aktarımların kaderini örgütleyen, ruhsal güçlerin eylemi ve kapsamının boyutlarını araştırmak ister.

Bu metindeki görüşlerini açıklama amacıyla, üç klinik örnek sunar. Bunlardan birincisi bugün bizi ilgilendiren konunun merkezinde yatar.

- Metinde kimliği açıklanmayan ama S. Ferenczi olduğu anlaşılan bir kimseyle gerçekleştirdiği analize gönderme yapan Freud şöyle der: "Analizi büyük başarıyla uygulamış bir erkek; erkek ve kadınlara, yani rakipleri olan erkekler ve sevdiği kadınla olan ilişkilerinin, nevrotik engellerden özgür olmadığını düşünmektedir. Bu yüzden de kendisinden daha üstün gördüğü birinin analitik nesnesi olur. Kendi kişiliğinin eleştirisel radyoskopsisi onu ünlü biri haline getirir. Sevdiği kadınla evlenir ve rakip varsaydığı erkeklerin arkadaşı ve ustası haline gelir. Aradan birçok yıl geçer ve analistine olan ilişkisi sorunsuz devam eder. Ama sonrasında görünür dışsal bir neden olmaksızın, bir güçlük çıkar ortaya. Analizan analiste karşı tavır alır. Ona kendisine tam bir analiz sunamamış olduğuna dair sitem eder. Oysa bilmesi ve göz önünde bulundurması gereken; bir aktarım ilişkisinin hiçbir zaman tam olarak olumlu olamayacağıdır. Olumsuz aktarım olasılığını da düşünmesi gerekmektedir. Analist ise o dönemde analizde olumsuz aktarıma dair bir şeyi algılamasının mümkün olmadığı yanıtını vererek, kendisini doğrular."

Başarılı gözüken kişisel analizinden birçok yıl sonra, Freud'a olumsuz aktarımını yeterince analiz etmediğine dair sitemde bulunan Ferenczi'dir. Freud'un bu sitemlerinin tam da kendi analizindeki güçlüklerinin kaynağında yattıklarını, ona 17 Ocak 1930'da yazdığı bir mektupta bildirir:

[4] S. Freud (1937) "L'analyse avec fin et l'analyse sans fin", içinde: *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, s. 231-268.

"Sizinle olan ilişkide, en azından bende, farklı duygular ve çatışmalar birbirlerine karışmışlardır. Her şeyden evvel öğrenciniz olarak size kaçınılmaz bir şekilde karışık duygular beslerken, aynı zamanda benim için saygın bir usta ve erişilmez bir model oldunuz. Sonra analistim oldunuz. Ama uygun olmayan koşullar sizinle olan analizimi bitirmemi engelledi. En çok üzüldüğüm, analiz sırasında kısmen size aktardığım olumsuz duygu ve fantezileri algılayamamış olmanız ve bunların boşalımına izin vermeyişiniz. Hiçbir analizan, hatta yıllar boyunca başkalarıyla edindiğim deneyime rağmen ben bile, yardım olmaksızın bunu gerçekleştiremez. Bunun için, sonradan anlamlandırmayla (après-coup) ve düzenli olarak başvurduğum çok acılı bir otoanaliz gerekti". 20 Ocak 1930 tarihli mektupta Freud "Bazı bölümleri okuduğunda eğlenmiş olduğunu", özellikle Ferenczi'nin olumsuz aktarımını kendisinin analiz etmemiş olduğunu sitem ettiği bölümleri eğlenceli bulduğunu ifade eder. Freud o dönemde hiç kimsenin olumsuz aktarımlar ve tepkilerin her vakada öngörülebileceğine dair kesin bir görüşe sahip olmadığını ve bu noktayı Ferenczi'nin unutmuş olduğunu ileri sürer. Ve bu durumun kendisi için de geçerli olduğunu yazar. Diğer yandan, bu mümkün olsaydı bile aralarındaki mükemmel ilişkiden dolayı, bunun ortaya çıkması çok zaman gerektirirdi.

S. Freud ile ilişkilerinin bu keskin noktasında S. Ferenczi, G. Groddeck'e sekiz yıl evvel 27 Şubat 1922'de yazdığı bir mektupta ileri sürdüğü bir soruna yeniden dönmüş olur. "Profesör Freud benim hallerimle ilgilenmek için zamanından bir veya iki saat ayırmıştır. Daha evvel dile getirdiği görüşünü benimsemektedir, yani bendeki asıl sorunun *ona* olan nefretim olduğunu düşünmektedir. Geçmişte daha genç olan nişanlıyla (şimdi üvey kızı olan) evlenmemi, (bir zamanlar babanın yaptığı gibi) engellemişti. Bu yüzden ona karşı ölümcül isteklerim, geceleyin ölüm sahneleriyle (soğumalar, hırıldamalar) ifade bulmaktadır. Bunlar ebeveynlerin cinsel birleşmesine tanık olmaya dair anıların çok yönlü şekilde belirlediği (surdétermination) semptomlardır. İtiraf etmeliyim ki bu denli sevilen babaya karşı ortaya çıkan bu nefretten bir kere için de olsa konuşabilmek çok iyi geldi".[5]

Durum böyle olunca, S. Ferenczi'nın 1930'da "analiz edilmemiş"

[5] S. Ferenczi - G. Groddeck (1982) *Correspondance* (1921-1933), Paris, Payot.

ve "tamamlanmamış" olumsuz aktarıma ilişkin yerinde ve haklı sitemini nasıl değerlendirebiliriz? S. Freud'un analitik kürde bu aktarıma ilişkin gizli güçleri ne fark edebilmiş, ne de kapsamını kavrayabilmiş olmasına dair S. Ferenczi'nin beslediği kuşkuyu nasıl açıklayabiliriz? Üstelik Ferenczi'ye dair *olumsuz karşı aktarımsal bir tepki*, hatta *olumsuz psikanalitik bir tepki* beslemiş olması nasıl açıklanabilir?

Bunu Ferenczi'nin unutkanlığına atfedebilir miyiz? Veya bunu olumsuzun "kayası" olarak ortaya çıkan daha yoğun bir bastırma veya yarılma olarak görebiliriz miyiz? Eğer durum böyleyse, Ferenczi'de o sırada bu tür yakınmalara yol açan aktarım nevrozunun kaderinin etkileri nedir? Bu yakınmaların haklılığının Freud açısından savunulacak bir yanı yoktu. O dönemde değil de, yıllar sonra ortaya çıkmış tortu halindeki *nefretin* statüsü neydi?

Aslında bu farklı parametreler arasında bir çelişki, hatta paradoks yoktur. S. Ferenczi'nin 1920-1930 yılları arasındaki düşüncesini ve teknik-kuramsal yapıtını yakından izlersek, açık ve net bir nokta ortaya çıkar: *S. Freud'un olumsuz aktarım olarak adlandırdığıyla, S. Ferenczi'ninki aynı değildir.*

Freud'un *olumsuz aktarım* olarak tanımladığı; *temelinde babaya ilişkin bir aktarımın değişimleri* çerçevesinde gelişir. Oysa Ferenczi için bu, *anneyle özdeşleşme ve nesneyle birincil ilişkiye* dayanan *anneye ilişkin ve kadınsı bir aktarıma* gönderme yapmaktadır. Bu iki farklı aktarım için aynı kavramın kullanılması, kavramsal olarak tanımlama güçlüğüne ve karışıklığa yol açar. Böylelikle o dönemde her ikisini ayırdetmek olanaksız hale gelir.

Kendi görüşümü bu örneğe dayandırarak ortaya atmışsam, bunun nedeni olumsuz aktarımlar ve aktarımda nefret sorununu çok iyi örneklendirmekte ve kürün belli bir aşamasında çoğu kez rastladığımız bu iki tip aktarımı konumlandırmaya yaramaktadır.

- Çiftedeğerlilikle bağlantılı olan olumsuz aktarım: Öznenin nesnelerine olan olumlu aşk duyguları ve olumsuz nefret duyguları söz konusudur. Ferenczi'nin Freud ile olan analiziyle ilgili olarak Groddeck'e ilettiği, bu tür bir aktarım ve nefrettir.

- Birincil nesneyle olan ilişkiler ve bunlardaki değişmelerle bağlantılı olan olumsuzlayan aktarım (transfert négativant): Analiz sırasında

çoğu kez öznenin narsisistik ve kimliğe ilişkin kırılgan bölgelerine yaklaşıldığında ortaya çıkarlar. Ferenczi'nin daha ileriki yıllarda Freud ile olan analizine dair sitem ve şikayetlerine karşılık gelen ve olumsuz aktarım olarak adlandırdığı ve kürde yeterli derecede analiz edilememiş olan aslında bu yöne gönderme yapmaktaydı.

Olumsuz Aktarım(lar) Hakkında Bazı Kısa Hatırlatmalar ve Genellemeler

Kürde kaçınılmaz olarak yinelenen engellenmeler ve eksiklikten kaynaklanan ve nesnenin doyurucu olmadığı ve çocuksu beklentilere karşılık vermediği duygusuyla bağlantılı olan *olumsuz aktarımlar*; saldırgan, düşmanca, şiddetli duyguların, hatta sürecin belli bir aşamasında nefrete dönüşebilen duyguların ifadesidir.

Freud'un kürde *aktarımın işlevini* ve aktarımların *niteliğini* tam olarak açıklayabilmesi için, "teknik yazılarını" ve özellikle *Aktarımın dinamiği* (1912) adlı metnini beklemek gerekecektir.[6] Aktarım kürün ilerlemesine en büyük engeli oluşturan, ama aynı zamanda vazgeçilmez aracıdır. Aktarımların nitelikleri; öznenin nesneleriyle ve analitik kürde analistiyle kurduğu bilinçdışı ilişkisine nüfuz eden dürtüsel *çiftedeğerlilikten* kaynaklanır. Bu da Freud'un biri *şefkatli*, diğeri *düşmanca* (saldırgan veya nefret dolu) olan nitelendirdiği iki tür aktarım arasında bir ayırım yapmasına yol açar.

Freud ilk kez *olumsuz aktarım* terimini bu metinde kullanmış ve *sevecenlik ve şefkat* duygularından oluşan ve bilince erişebilen *olumlu aktarımdan* ayırt etmiştir. Diğer yandan, olumlu gibi gözükse de, direnci besleyen ve sonuçta olumsuz aktarıma dayanak oluşturan *erotik* bir yönü tanımlamıştır.

Böylelikle aktarım dayanağını çiftedeğerlilikten alan hem olumlu (şefkat/aşk), hem de olumsuz (saldırganlık) bileşkenlere karşılık gelir. Dürtülerin birinci kuramına veya birinci metapsikolojiye dair ilerlemelerinin sonucu olan bu iki tür aktarım, "1920'deki dönüm noktası" olarak adlandırdığımız dönemden itibaren daha karmaşık bir hal alacaktır. Aslında bu dönüm noktası *narsisizm* kavramının göz önünde bulundurulmasıyla, 1915'ten itibaren biçimlenmeye başlar. Akta-

[6] S. Freud (1912) "La dynamique du transfert" içinde: *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1953, s. 50-60.

rımın olumsuz bir değer taşıyan yönlerine, olumsuzlayan (transfert négativant) itkiler de eklenebilirler. Bu itkiler, *Haz ilkesinin ötesinde*[7] adlı metinde ileri sürülen Agieren ("aktarım eylemi" veya "eylem") ve olumsuz ve ölümcül bir nitelik taşıyan *yineleme kompülsiyonuna* bağlıdır. Bu olumsuzluk, *ölüm dürtüsünün* ifadesi olan yıkıcılıkla bağlantılıdır. Böylelikle olumsuz aktarımların oluşumuna üç çeşit ruhsal güç katkıda bulunur.

1- *Çiftedeğerlilik: aşka* ilişkin *olumlu* duygular ve *nefret dolu olumsuz* duygular. İkisi birlikte öznenin nesneyle olan ilişkilerini oluştururlar. *Dürtüler ve dürtülerin akıbeti*"(1915) adlı metinde, Freud "nesne nefret aracılığıyla doğar" fikrini ileri sürmüştür.

2- Narsisizm (S. Freud, 1914)

3- Ölüm dürtüsünden kaynaklanan yıkıcı dürtüler ve ölüm dürtüsüne özgü yıkıcılık, ruhsal olumsuzluk nedeniyle (A. Green),[8] kürde "olumsuzluk" (negativizm) şekillerine yol açar.[9]

Böylelikle olumsuz aktarımlara ilişkin Freudcu gelişmeler bir ayırım yapmamızı sağlar. Bu görüşüm C. Janin'in 2000 yılında ortaya attığı bir gelişmeyle de örtüşmektedir.[10]

Bir yandan, klasik anlamda *olumsuz aktarım*: aktarımın şefkat/sevecen ve saldırgan/düşmanca (şiddetli ve nefret dolu) içeriklerine gönderme yapan olumlu aktarımın olumsuz yönü söz konusudur. Bu içerikler *yeniden anımsanabilen (remémorer), özümlenen ve tasarımlanan* içeriklere dairdir. Bunlar haz ilkesi/ hoşnutsuzluk ilkesiyle bağlantılı olan şey tasarımları (représentations de chose), sözcük tasarımları (représentations de mot), dil, bastırılan ve bilinçöncesi-bilinç sistemi yoluyla, yeniden anımsanabilir, özümlenebilir ve tasarımlanabilirler.

---

[7] S. Freud (1920) "Au-delà du principe de plaisir", *OCF*, XV, Paris, PUF, 1996, s.273-338.

[8] A. Green (1993) *Le travail du négatif*, Paris, Editions de Minuit.

[9] Kürdeki bu olumsuzluk şekilleri durağanlığa veya hareketsizliğe , yinelenen "eylemlere", yoğun gerilemelere ve hiç iyileşme eğilimi göstermeyen eğilimlere, olumsuz terapötik tepkilere (olumsuz "psikanalitik" tepki), bitmeyen bir analize veya kürün yarıda kesilmesine yol açar.

[10] C. Janin (2000) "Du transfert négatif au transfert du négatif", *Revue française de psychanalyse*, 64, 2, s.395-405.

Diğer yandan, *yinelenerek eyleme dökülen aktarım*: Bu tür aktarımın özelliği dürtüsel dinamiğe, yani altbenliğin gücüne, yıkıcılığa, bağlıdır. Bu da haz ilkesi/hoşnutsuzluk ilkesinin "ötesinde" veya "gerisinde" bir şeye yol açar. *Olumsuzlayan aktarım* (*olumsuzun aktarımı*) olarak nitelendirilebilen bu aktarım türünün özelliği, dürtüsel itkiler ve onları nitelendiren şiddet ve nefret gibi duygulanımların, *aktarılabilenliği* sorgulamasıdır. Bu aktarım türü A. Green'in 1993'de "olumsuzun çalışması" (travail du négatif) olarak nitelendirdiği özellik açısından bir eksiklik veya kusuru ortaya atar.[11] Bu tür aktarımın temelinde yatanı incelemeye yönelik çok sayıda kuramsal yaklaşımlar, "çağdaş psikanalizin" gelişmesinin kökeninde yatmaktadırlar. Bu temelde yatan güçler, analitik süreci engelleyen veya durağan hale getiren kimi zaman gürültülü ama çoğu kez sessizce etkili olan şiddet ve nefret dolu eğilimleri desteklerler.

Dolayısıyla ister belirgin veya gürültülü, ister gizil veya sessiz olsun, şiddet, saldırganlık ve nefrete ilişkin eğilimler, olumsuz aktarımların temelinde yatar ve analizin merkezini oluştururlar çünkü bunlar "her türlü aktarımın yüreğinde yatarlar". (A. Green, 1995)[12] Bunlar aktarımda analist tarafından tespit edilmezlerse ve yorumlanmazlarsa, analiz yürütülemez.

Böylelikle düşmanca, yıkıcı veya nefret dolu bilinçdışı itkilerin desteklediği olumsuz aktarımların analizi, analitik çalışmanın merkezi yönlerinden bir tanesidir. Freud açısından rüyanın yorumu bilinçdışına erişmek için "kral yol" oluşturuyorsa, olumsuz aktarım(lar)ın da yorumu analitik süreçteki "kral yola" karşılık gelir.

Olumsuz aktarımların iki türü arasında bir ayırım yapmak istiyorum.

1. Nefret ve buna bağlı olarak şiddet ve saldırganlık içeren aktarım türü: Bunlar nesneyle olan bağlara özgü çiftedeğerlilik ve bunun değişmeleriyle bağlantılıdır. Bu çiftedeğerli eğilimler, terimin en klasik anlamında, olumsuz olarak adlandırabileceğimiz aktarımları nitelendirir. Burada "aktarımda nefret"ten söz edebiliriz.

[11] A. Green (1993) *Le travail du négatif*, a.g.y.

[12] A. Green (1995) "Sources, poussées, buts, objets de la violence", içinde: "Destins de la violence, Colloque de Monaco", *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, 18, Paris, Bayard, s.215-260.

Bunlar olumsuzun aktarıldığı olumsuzlayan aktarımlardan farklıdırlar. Olumsuzlayan aktarımlar nesneye olan birincil, yani temel ilişkideki yetersizliklere bağlıdır. İster renkli, soğuk, gürültülü veya sessiz olsun, ifade edilen nefret narsisistik bir savunmayla bağlantılıdır. Bu narsisistik savunma ötekiliğe ilişkin bir kaygıyla ve ötekine bağımlı olma korkusuyla, olumsuzlayan ve yıkıcı dürtülerin[13] yönettiği yıkıcı aktarımları besler ve örgütler. Bu durumda "aktarım nefreti veya aktarımın nefretinden"(haine de, ou du, transfert) söz edebiliriz.

Klasik Anlamda Olumsuz Aktarımlar: "Aktarımda Nefret"

Bunlar *olumlu aktarımın olumsuz yüzü* olarak süreçte yer alırlar. J. Cournut bunları 2000 yılında *olumsuz yaşam aktarımları* (transferts négatifs de vie)[14] olarak nitelendirir. Aktarımdan kaynaklanan dirençlerle bağlantılı oldukları ölçüde, sürecin itici gücüdürler. (primum movens)

Temel (olumlu) aktarımın olumsuz yüzüne karşılık gelen olumsuz aktarımlar, *nesneye dair aşk/ nefret gibi çiftedeğerli eğilimlerle* bağlantılıdır. Engelleyen hatta hareketsizleştiren eğilimler olarak yer alırlar ve sürece "karşı eğilimler", yani dirençler oluştururlar. Yatırımların yerdeğiştirme kapasitesi muhafaza edilebildiğinden, olumsuz aktarımlar Eros düzeyinde kaydedilmişlerdir. Ruhsal ifadeleri *aktarım nesnesine veya aktarımın nesnesine* dair belirgin veya gizil sitemlerden oluşur. Ortaya çıkışları yatırımların çizgiselliğini ve narsisistik/nesnel ilişkinin sürekliliğini bozar gibi görünseler de ve sürecin merkezinin kaydırılmış olduğu duygusunu yaratsalar da, kaynağını dürtüsel bağlantıdan (liaison pulsionnelle) aldıkları için, *aktarımlanabilirlik* özelliği muhafaza edilir. Analitik ilişki alanı sayesinde, saldırgan, şiddetli, düşmanca veya nefret dolu eğilimler duygulanımlara dönüştürülebilirler ve aktarım yorumunun hizmetinde simgeleştirilebilirler.

Bu tür aktarımda düşmanca duygular ve nefret, ruhsal bir acıya (souffrance psychique) karşılık gelirler. Kastrasyon kaygısı ve içine girilme kaygısı ve nesnenin kaybına gönderme yapan ayrılık kaygısına

[13] T. Bokanowski (2004) "Souffrance, destructivité, processus", rapport du 64. congrès des psychanalystes de langue française, *Revue française de psychanalyse*, 68, 5, özel kongre sayısı, s. 1407-1479.

[14] J. Cournut (2000) "Le transfert négatif. Acceptations diverses plus ou moins pessimistes", *Revue française de psychanalyse*, 64, 2, s.361-365.

bağlı olan bu acı, "sürece" dairdir. Bu anlamda sürece ilişkin düşmanca ve şiddetli duygular ve aktarımda nefret söz konusudur.

Klinik Bir Örnek- "Fare Adam", S. Freud, 1909

"Fare adam" olgusu uzun uzun anlatılan ve açımlanan bir analiz olgusudur. Hastanın düşüncelerini ve eylemlerini felce uğratan obsesif düşünceler ve kompülsif eylemlerin etrafında yapılanan ağır bir obsesif nevroz vakasıdır. Bu analiz Freud'a bu semptomların aşk nesnelerine dair önemli bir aşk/nefret çatışmasından kaynaklandıklarını gösterir. Bu vaka olgusundaki çatışma, aşka göre daha güçlü ve süreğen bir nefretin doğurduğu duygulanımsal bir dengesizlikten kaynaklanmaktaydı. Bu konuda Freud şöyle der: "Aynı insan tarafından hissedilen aşkla nefret arasındaki bir çatışma kasıp kavuruyordu". Diğer yandan, nefret hastanın birçok ödipal çatışmalarıyla da bağlantılıydı.

Freud için hastanın obsesif eylemleri ve düşüncelerinin anlamı, aşk ile nefret gibi iki karşıt eğilimin yan yana gelmelerinden kaynaklanmaktaydı. Bu yüzden arzu ile savunma gibi karşıt eğilimler aynı anda gerçekleşmekteydiler. Ama babaya yönelik nefret, -Freud hastanın çocukluğunda yoğun bir şekilde babasından nefret etmiş olduğunu ve onun ölmesini istemiş olduğunu düşünür- bilince erişemez. Hasta bu eylemlerini rasyonelleştirmeyi haklı bir eylem olarak nitelendirir. Pek inandırıcı olmayan bu aklanmalar, nefretin bilinçdışında bastırılmış haliyle muhafaza edilmesi için bu duyguyu maskeleme işlevi görmekteydiler.

Bu hastanın sorunu olan obsesif nevrozu nitelendiren durum şuydu: "Aşk nefreti söndürememiş olduğundan, nefretin bilinçdışında bastırılarak, burada bilincin de aracılığıyla muhafaza edilmesine ve daha güçlü bir hale gelmesine yol açmaktaydı". Diğer bir deyişle, hastanın babaya duyduğu derin aşk, ona olan nefretin bilinçdışında imha edilemez bir şekilde muhafaza edilmesine yol açmaktaydı. Baba çocuksu cinsel arzuların gerçekleştirilmelerine engel oluşturduğu için nefret edilmekteydi.

Böylelikle kürün belli bir noktasında, Freud bazı kanıtlardan hareketle, hastanın altı yaşındayken mastürbasyonla ilgili, cinsel nitelikli

kötü bir şey yaptığını ve babasının da bu yüzden onu cezalandırmış olduğu varsayımını yapar ve bunu hastaya iletir.

"Bu çocukluk dönemi sahnesinin ortaya çıkışının hastayı, çocukluğunun tarihöncesi bir döneminde çok sevdiği babasına karşı (daha sonra gizil hale gelen) hiddete kapıldığına inanmaya karşı gösterdiği direnç konusunda ilk kez sarstığını belirteceğim. Daha çok etki yapacağını umduğumu itiraf etmeliyim, çünkü olay kendisine çok sık betimlenmişti -babası tarafından da- ve nesnel gerçekliği konusunda hiçbir kuşku söz konusu olamazdı. Ancak saplantılı nevrotik olan böylesi çok zeki kişilerde var olan ve insanı her zaman şaşırtan mantıksız olma kapasitesi ile öyküsünün kanıtlara dayanan gerçeğine karşın, kendisinin sahneyi anımsamadığı gerçeğini ısrarla ileri sürmeyi sürdürdü ve ancak aktarımın acı dolu yollarına geldiğimizde babasıyla olan ilişkisinin bu bilinçdışı bileşenin kabulünü gerçekten gerektirdiği konusunda ikna oldu. Daha sonra şöyle bir noktaya geldik. Bilinci eylemlerinde bana çok büyük saygı dışında bir davranış biçimi sergilememesine karşın düşlerinde, gündüz düşlemlerinde ve çağrışımlarında ben ve ailem üzerine en ağır ve en iğrenç hakaretleri yağdırmaya başladı. Bu hakaretleri bana yinelerkenki tavrı umutsuz bir kişinin tavrıydı. "Sizin gibi bir beyefendi nasıl olur da benim gibi alçak, hiçbir şeye yaramaz biri tarafından kendisinin böyle incitilmesine izin verir?" diye sorardı. "Beni kovmalısınız, hak ettiğim tek şey bu". Böyle konuşurken divandan kalkar ve odada gezinirdi. Bu alışkanlığını önceleri duygusunun inceliğiyle açıklıyordu: Böylesine korkunç şeyleri kendisi divan üzerinde çok rahat biçimde uzanırken söyleyemezdi. Ancak kısa bir süre sonra kendine daha inandırıcı bir açıklama buldu. Yakın olmaktan, ona vurmamdan korkması nedeniyle kaçınıyordu. Divanda kalırsa kendisini dehşet verici bir zorbalığın paylamalarından kurtarmaya çalışan ve umarsızca korku içinde olan biri gibi davranıyordu, başını elleri arasında gömüyor, yüzünü koluyla kapıyordu; yüzü acı ile dolu olarak aniden sıçrıyor ve kaçıyordu. Babasının çabuk öfkelenen bir mizacı olduğunu ve bazen zorbalığında nerede duracağını bilmediğini anımsadı. Böylece hasta bu acı okulunda yoksun olduğu ikna olma duyumunu yavaş yavaş kazandı, gerçi yansız bir zihin için gerçek hemen hemen apaçık idi".[15]

Bu da babasına duyduğu bilinçdışı nefretin varlığıydı.

[15] S. Freud, "Sıçan Adam", *Olgu Öyküleri*, II, Türkçe'ye çeviren Ayhan Eğrilmez, İstanbul, Payel, s.75-77.

Yıkıcı Olumsuzlayan Aktarımlar: veya "Aktarım Nefreti/Aktarımın Nefreti"

"Aktarım nefreti veya aktarımın nefreti", analitik sürecin belli bir aşamasında ortaya çıkan önemli narsisistik ve bazen de kimliğe ilişkin acılara (douleur) ilişkindir. Fransızca'da "souffrance" ile "douleur" arasında bir ayırım yapmak mümkünken, Türkçe'de ikisi için de aynı sözcüğü, "acı" sözcüğünü kullanırız. Bu tür aktarımların geçerli olduğu özneler çok farklı ruhsal tablolar görüntüleyebilirler. Bunlar en olağan "karakter" nevrozundan (bazen en normatif toplumsal yönleri kapsarlar), "tutkusal delilik" sınırlarına kadar gidebilen sorunları ortaya çıkarırlar. "Tutkusal delilik" sınırlarında konumlanan hezeyan nitelikli bir aktarım ("mahrem delilik"[16]) geliştirebilirler. Burada narsisistik patolojiye ilişkin sorunsalları ("sınır durumları" veya "nevrotik olmayan" durumları), psikosomatik bozuklukları, "bağımlılık" bozukluklarını, psikopatiyi konumlandırabiliriz. Diğer bir deyişle, olumsuzluk düzlemini içeren ve aktarımı sapkınlığa hapseden tüm sorunları kapsar. Joyce Mc Dougall bu tip hastaları "analizan karşıtları" ("anti-analysants") olarak adlandırmıştır.[17]

Her zaman öncesinde analiz edilebilirlik sorununu karşımıza çıkaran bu ruhsal durumlar, bazen kür alanını erotik veya tutkusal bir aktarım alanına çevirdikleri için kürü sınamış olurlar. Bu durumlarda narsisizme kayan dürtüsellik, beraberinde önemli eylemleri de getirerek, aktarımın erotikleşmesine yol açar. Olumsuz düşmanca ve nefret dolu bir aktarımın ifadesi olan bu tür aktarıma egemen olan ve çok şiddetli narsisistik bir talepkarlık taşıyan kavgacı şikayetlerin altında yansıtmalar yatar. Belki bu yansıtmaların özelliği gerek hasta, gerek analiz tarafından zorlukla tahammül edilmeleridir.

Bu durumlarda olumsuz aktarımlar, *olumsuzlayan yıkıcı aktarımlar olarak sınıflandırılabilirler. J. Cournut bunları olumsuz ölüm aktarımı* olarak nitelendirmiştir.[18] Bunlar *hastanın ve analistin ruhsal yaşamını ve süreci hareketsizleştirirler.*

Bu tür aktarımları damgalayan ruhsal ifadeleri incelersek, nefretin durumlara göre "kırmızı" (öldürücü), "kara" (melankolik veya intiha-

[16] A. Green (1990) *La folie privée*, Connaissance de l'Inconscient, Paris, Gallimard.

[17] J. McDougall (1978) Plaidoyer pour une certaine anormalité, Paris, Gallimard.

[18] J. Cournut (2000) "Le transfert négatif", a.g.y.

ra ilişkin), "gri" (depresif), "sarı" (hasete dair) veya "beyaz" ("olumsuzlukla bağlantılı olarak) renkler taşıdığını saptarız. Bunlar bazen çok acılı ayrılık/nüfuz edilme, parçalanma, dağılma, yok olma kaygılarıyla bağlantılıdır. Bazı durumlarda aşılmaz gibi görünen dirençlere yol açarlar ve olumsuz terapötik tepkiler veya en azından "bitmeyen" bir analize neden olabilirler. Günümüzde çağdaş olarak adlandırabileceğimiz psikanalizin kökeninde yatan ve bu alanda ilerlemeleri sağlayan işte tüm bu aktarımsal durumlara dair sorgulamalardır. Bunlar da analiz edilebilirlik ve kürün idare edilebilirliği gibi sorunlara dairdir.

Böylelikle yıkıcı olumsuzlayan aktarımlar, "süreç karşıtlığı" (T. Bokanowski, 2004)[19] içinde konumlanırlar. Yıkıcı dürtülerin aşırı etkilerinin, dürtüsel bağ kurma işlevini (intrication pulsionnelle) engellemesi, yatırımları ve aktarımlanabilirliği yıkarak süreci yok etmesi, bazen tersine çevrilmesi güç olan bir olumsuzlukla ilişkilidir. Süreç alanını kısırlaştırarak, alana özgü dönüştürme kapasitelerinden yoksun bırakırlar. Bu eğilimler öznenin nesneleriyle olan birincil bağlarının örülmesindeki kusurların egemen olduğu ruhsal örgütlenmelerde ortaya çıkarlar. Michael Balint bunu "temel kusur" olarak adlandırır.[20]

Bu "kusurlar", öznede narsisizmin oluşumunda yetersizlikler yaratmışlardır. Bu yetersizlikler de, birincil travmalara neden olan narsisistik yaralara ve benliği örseleyen önemli tasarımsal yoksunluklara yol açarlar. Aynı zamanda birincil aşkla nefret birbirinden ayrışamazlar. Benliğe dair bu erken travmalar öylesine acılı ruhsal hallerin kökeninde yatarlar ki, oluşturulan savunma mekanizmalarının radikal niteliği (inkar, yarılma, yansıtma/patolojik yansıtmalı özdeşleşme) ve bunlara eşlik eden duygulanımların yoğunluğu, özneyi gerçek bir "ruhsal çaresizliğe"[21] götürebilir.

[19] T. Bokanowski (2004) "Souffrance, destructivité, processus", a.g.y.

[20] M. Balint, *Le défaut fondamental*, Paris, Payot, 1971.

[21] Bilinçdışı olabilen en aşırı örneklerde, bu durum "primitif can çekişme"(S. Ferenczi), "çökme tehdidi", veya "ruhsal felaket" (D.W. Winnicott), "içsel felaket" (W.R. Bion) gibi terimlerle analistlerin dile getirdiği yıkıcı ruhsal bir deneyimde ifade bulurlar.

M. Little'ın Winnicott İle Analizinden Klinik Bir Örnek[22]

Britanya Psikanalitik Kurumunun eğitim analisti olan ve süreğen bir varolma kaygısıyla yaşayan M. Little, E. Sharpe ile uzun süren bir analizden sonra, Winnicott ile yeni bir analiz deneyimine girer.

"Bayan Sharpe ile analizimin genel tablosunu çizmek gerekirse, ikimiz arasında süreğen bir çatışma söz konusuydu. O benim söylediklerimi hep çocuksu cinselliğe bağlı bir ruhsal çatışma olarak yorumlamakta inat etmekteydi. Oysa ben ona gerçek sorunlarımın varlık ve kimliğe ilişkin olduklarını anlaması için çabalamaktaydım. Ben kendimin ne olduğunu bilmiyordum. Cinselliğe ilişkin bir farkındalığım olsa da bu, kendi varlığım, hayatta kalmam ve kimliğim garantilenmedikçe pek anlamı yoktu.

Winnicott ile ilk seans dehşet veren bir deneyimin yinelenmesi gibiydi. Tamamıyla yuvarlanarak, örtünün altında gizlenmiş bir halde yatarken, herhangi bir hareket yapmak veya söz söylemekten acizdim. Winnicott seansın sonuna kadar sessiz kaldı ve sadece şunu söyledi: "Pek bilmiyorum ama sanırım anlamadığım bir nedenden dolayı beni uzak tutmak istiyorsunuz". Bilmediğini ve olası bir çelişkiyi kabul etmesi beni rahatlattı. Çok sonra dış dünyaya karşı kendimi ufaltarak, silikleştirerek barikat kurduğumu anlayabildim. Anne karnında saklanmaktaydım ama orada bile güvende değildim.

Winnicott ile ilk seanslardan bir tanesinde, kendimi tamamıyla umutsuz hissettim. Hiçbir zaman kendimle ilgili bir şeyleri anlamasını sağlayamayacağıma ikna olmuştum. Kendimi pencereden atmayı düşünüyordum ama buna müsaade etmeyeceğini de biliyordum. Sonra onun tüm kitaplarını dışarı atmayı düşündüm ve sonuçta beyaz leylakların bulunduğu bir vazoyu kırdım. Odadan şimşek hızıyla çıktı ve seans bitmeden geri geldi. Beni her şeyi temizlerken buldu ve şöyle dedi: "Bunu ancak daha sonra yapabileceğinizi (temizlemek? kırmak?) beklemeliydim". Ertesi gün o vazo ve leylakların yerine, aynısı konulmuştu ve birkaç gün sonra, bana çok sevdiği bir şeyi kırmış olduğumu açıkladı... Jestimin Bayan Sharpe veya annemle olan çatışmalarım kadar nafile olduğunu düşündüm ve sonrasında bu olayı

[22] M. Little (1986) "Un témoignage -En analyse avec Winnicott", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, 33, 1986, s. 281-310.

unuttum. ...Yıllar sonra ve analizin bitişinden çok sonra, bile bile beni incitmeye çalışan çok rahatsız bir hastayla ilgili ona danıştığımda, onu incitmiş olduğumu belirttim. Bunun doğru olduğunu ama "işe yaramış" olduğunu söyledi".

Olumsuzlayan Aktarımlar ve Narsisistik Savunma: Nefret Dolu Acı ve Acıdan Nefret Etmek

Sürece ilişkin gerileme (regresyon), öznedeki kırılgan bölgelerle bağlantılı olarak, onun narsisistik acılarıyla bağ kurmasına neden olur. Özne nesneyle libidinal bir ilişkide bulunma kapasitesinden yoksundur ve nesnenin ötekiliği ona dayanılmaz gelir. Bu yüzden narsisistik *bütünlüğünü korumak için, nefret aracılığıyla karşıt bir aktarım oluşturur. Can çekişme duygusuna kadar gidebilen bir acıdan korunma şeklidir bu.*

Dolayısıyla aktarımsal bağa saldıran olumsuzlayan aktarım, narsisistik bir savunma aracılığıyla ifade bulur. Bazen, yukarıda da belirttiğim gibi, gürültülü tutkusal /şiddetli biçimler alır veya tam tersine yatırım *nötrleştirilerek, dilsiz* bir şekilde ifade bulur. Bu da kısmen öznenin nesneye duyduğu güvensizlik ve kuşkuyla bağlantılıdır. Devre dışı bırakılan ve inkar edilen duygulanımların eşlik ettiği bu kuşku, aktarımda öznenin *ne yapacağı önceden kestirilemeyen, nefret dolu, reddeden ve nüfuz eden, orada özne için olmayan birincil nesneye* ilişkin duygularını yinelemiş olur ve bunları analiste yaşatır.

Bunlar bazen analiste gürültülü bir şekilde yöneltilebildikleri gibi, birincil özdeşleşmeye dair bu değişmeler sinsice sessiz de kalabilirler. Her türlü duygulanımın dışarı atılması nedeniyle, sadece sessiz ve dilsiz bir ruhsal karşıtlık olarak kendini belli eder. Bu durumu *aktarıma direnç* olarak nitelendirebiliriz ve "soğuk", "beyaz" bir nefretin beslediği bir *aktarım veya aktarımsızlıktan* söz edebiliriz. "*Süreç karşıtlığı*" alanına böylelikle girmiş oluruz ve yukarıda belirttiğim gibi, kürden beklediğimiz dönüştürme kapasiteleri de yok edilmiş olur.

Olumsuzlayan aktarımlar

1- Doyumsuz olarak algılanan ve bu yüzden acı veren birincil nesneye karşı bir talepkarlığın veya nefret dolu bir intikam arzusunun hem yansıması, hem de ifadesidir.

2- Birincil bilinçdışı suçluluk duygusu (erken üstbenlik) ve birincil mazoşizmin hem yansıması, hem de ifadesidir. Bunlar öznede libido ile artık bağlantılı olmayan yıkıcılığın damgasını vurduğu, kendine ("kendinden nefret") ve ötekilere karşı yönelik bazı nefret ve şiddet biçimlerine yol açarlar.

3- Özne aktarımda sahip olmadığı ve ona bağımlı olduğu bir nesneyle karşılaştığında, ortaya çıkan haset (M. Klein, 1957)[23] ve yıkıcı eğilimlerin hem yansıması hem de ifadesidir.

4- Ötekinin özne üzerinde kurabileceği olası bir egemenlikten kaynaklanan kaygı ve buna bağlı olarak edilgen olma korkusu, yani bağımlı olma korkusunun hem yansıması, hem de ifadesidir. Nefret ve yıkıcılığa ilişkin aktarımsal eğilimler; analitik sözü, yani analistin "yorumlama işlevini" hedef aldıkları ölçüde, bu tür bir aktarımı yorumlamak güçleşir. "Yorumlanabilirlik" işlemez hale gelir. Analitik alana, yani aktarıma (W.R. Bion, 1974)[24] ilişkin yatırıma dair duyguları iptal etmeye çalışarak, hasta analistin yorumlama işlevine karşı mücadele eder. Yorum önerilerini dışarı atarak tasarımı "öldürür". Bu şöyle ifade bulabilir: "Hatırlamıyorum",

"Bilmiyorum", "Görmüyorum", "Anlamıyorum". Veya durumu olağanlaştırmaya çalışır. Her iki durumda hem kendini, hem de Ötekini reddetme, silme, yok etme ve varlığını inkar etmeye ilişkin radikal ruhsal önlemler geçerlidir.

Melanie Klein Tarafından Getirilen Klinik Bir Örnek

"Bazı şizoid mekanizmalar üzerine notlar", 1947

"Genel olarak şizoid hastaların (bugünkü dilimizde sınır durumlar veya nevrotik olmayan durumlar) zor analiz edildiklerini kabul etmekteyiz. Duygulanımsız kapalı tutumları, nesne ilişkilerindeki narsisistik öğe, analistle ilişkisinin tümünü kaplayan ve bir nevi tek başına hareket eden düşmanca bir duygu (yani *nefret*), çok güç bir direnç yaratır. Sanırım yarılma süreçleri hastanın analistle olan ilişkisindeki kopukluğa ve onun yorumlarına yanıt verememesine neden olur. Hasta kendisini yabancı ve uzak hisseder. Analist hastanın kişiliğinin birçok yönünün ve duygularının kullanılamaz olduğuna dair bir izle-

[23] M. Klein (1957) Envie et gratitude et autres essais, Paris, Gallimard, 1968.

[24] W.R. Bion (1974) Entretiens psychanalytiques, Paris, Gallimard, 1980.

nim taşır. Şizoid nitelikli hastalar örneğin şöyle derler: "Dediğinizi işitiyorum. Haklı olabilirsiniz ama benim için bir anlam taşımıyor". Veya orada olmadıklarını belirtirler. "Anlam taşımıyor" ifadesi yorumun aktif olarak reddedilmesinden çok, kişiliğin bazı yönlerinin ve duyguların yarılmış olmalarına ve hastanın bunlardan uzak durmasına karşılık gelir. Bu tür hastalar yorumla ne yapacaklarını bilemezler: ne onu kabul edebilirler, ne de onu reddedebilirler."

"Örnek olarak getirmek istediğim hasta, kaygılı olduğunu ama nedenini bilmediğini dile getirerek seansa başladı. Kendisinden daha başarılı veya zengin olan tanıdıklar veya insanlarla kendisini kıyasladı. Bu düşünceler benimle ilgiliydi. Böylelikle çok güçlü engellenme duyguları, nefret dolu haset ve sitemler ön plana çıkmış oldular. Bu duyguların benimle de bağlantılı olabileceklerini ve bendeki bu yönlere saldırmak ve yıkmak istediğini ona ilettiğimde, duygusal hali birdenbire değişti. Ses tonunu alçalttı ve yavaşça konuşmaya başladı. Durumun tümünden kendisini "kopuk" hissettiğini dile getirdi. Yorumum ona oldukça doğru gelmekle birlikte, bu konu üzerinde düşünmek anlamsızdı. Gerçekte hiçbir arzu taşımamaktaydı ve kendi kendine eziyet etmenin anlamı yoktu.

"Bu açıklamalarını izleyen yorumlarım, seansın başında dile getirdiği olumsuz duyguların benimle de bağlantılı olabileceklerini ona iletmemle onda aniden değişen duygusal halde odaklandılar. Yorumum sırasında beni imha etmiş olma tehdidi onun açısından o kadar gerçekti ki, aniden beni kaybedebileceğine dair bir dehşet duygusu yaşamıştı...

"Hasta ilk yorumumdan sonra suçluluk hissedeceğine ve depresif duygular taşıyacağına (bir evvelki analizinde olduğu gibi), beni kaybetme tehdidini yarılma düzeneğiyle aşmaya çalışmıştı. Hastanın analiste yönelik nefret dolu, düşmanca ve tehlikeli kısmı yarılmaya maruz kalmıştı. Böylelikle nesneye yönelik yıkıcı dürtülerini nesneden uzaklaştırarak, kendine yöneltmişti. Bu yüzden benliğin bazı yönleri geçici olarak işlevsiz kalmışlardı. Bilinçdışı fantezisinde kendi kişiliğinin bir yönü yok edilmişti. Nesneye ilişkin yıkıcı dürtüyü kişiliğinin bir kısmına yöneltmiş olması ve bunun sonucu olarak duygularının dağılması, kaygısını gizil bir halde muhafaza etmeye yaramıştı.

"Yorumlarım yeniden duygusal halinin değişmesine yol açtılar. Duygusallaşabildi, ağlamak istediğini ifade etti. Depresif ama yeniden daha bütünleşmiş hissettiğini dile getirdi ve o zaman bir açlık duygusu ortaya çıktı (bir içe yansıtma sürecinin yeniden başladığının kanıtıydı bu)".

Olumsuz Terapötik Tepki

"Olumsuz terapötik tepki"ye kısaca değineceğim. Analistler bu çok geniş kapsamlı konuya yaklaştıklarında, her zaman aynı sorundan söz etmemektedirler.

Bu kavram çoğu kez anlamını saptıracak bir şekilde kullanılmaktadır. Nedeni de süreci çıkmaza sokan olumsuzlayan direnç belirtilerinden birini betimlemek için değil de, psikanalitik tedavinin başarısız kalmış (A. Green, 1993)[25] olduğunu belirtmek için bu terimin kullanılmasıdır.

Freud için olumsuz terapötik tepki, iyileşmeye direnç olarak kendini gösterir. Analitik tedavi alanı; öznenin yıkıcı dürtüleriyle bağlantılı olarak, birincil mazoşizmini, birincil suçluluk duygusunu doyurabileceği ayrıcalıklı bir yer haline gelir.

Freud ve ondan sonra gelen analistler için olumsuz terapötik tepki; analitik kürde sadece belli bir değişikliğe veya noktaya karşılık gelmekle kalmaz, aynı zamanda narsisistik patolojinin egemen olduğu özgül bir ruhsal örgütlenmenin ifadesi olarak ortaya çıkar. Burada Freud'un bu konudaki sözlerini anımsamakta yarar vardır. Bazı hastaları nitelendiren özellik "narsisistik erişilemezlik veya hekime ilişkin olumsuz tutumdur".[26]

Klinik düzeyde dönüşüm karşıtı ve aktarımsal bağın potansiyel doğurganlığını sinsice yıkmaya yönelik bir gücün varlığını saptayabiliriz. Değişime dirençler benlik üzerindeki bir takım tehditlerin bir araya gelmelerine bağlıdır. Bunlar arasında kısmen edilgen olma kaygısıyla bağlantılı olan aktarım nesnesine "bağımlı olma" korkusu; engelleyen ve doyurulamaz olan ve bu yüzden acı veren birincil nesneye ilişkin

[25] "Psikanalitik tedavinin başarısız olmuş olmasını olumsuz terapötik tepkiyle karıştırmamak gerekir". A. Green (1993) *Le travail du négatif*, a.g.y., s.138.

[26] S. Freud (1923) Le moi et le ça, *Toplu yapıtlar*, Paris, PUF, 1991, s.255-302.

intikam arzusu ve talepkarlık; nesnenin dönüştürme kapasitelerine yönelik haset dolu bir yıkıcılık; gibi tehditleri sıralayabiliriz.

Bu durumda normal olan bağımlılık hali bir nefret cehennemine dönüşür. Nefret aşka karşı son savunma olarak öne çıkarılır. Aşk korkutucu bir kapan olarak algılandığı ölçüde, özne buna karşı umutsuzluğun enerjisiyle savunmaya geçer. Nefret, terk edilme korkusuna karşı bir savunma olarak ortaya çıkar. Bu savunma, suçluluk duygusunun nefret dolu bir ifadesinden çok, dayanılmaz olan suçluluk duygusu karşısındaki nefret dolu bir savunmadır. Hayatta kalabilmek için nesneye gereksinim duyulduğunu tanımaktansa, ondan nefret etmek, onu yıkmak tercih edilir. Ama bu da beraberinde kendinden nefret etmeyi ve kendini yıkmayı getirir.

Karşı Aktarım ve Analistin Çalışması

Olumsuzlayan aktarımlar, olumsuz "psikanalitik" tepki gibi, olumsuz durumlar karşısında, analist karşı aktarımı ve dinleme kapasitesiyle öylesine sınanır ki kendisini kaçınılmaz olarak yetersiz ve doyurucu olmadığı için nefret edilen birincil nesne konumunda bulur. Analitik sürecin farklı aşamalarında, içsel nesnelerinin ona davrandığı gibi davranan hasta; analisti kötü, düşmanca, nüfuz eden, anlayışsız, kayıtsız ve kendisinden bir şey beklenilemeyecek bir nesne haline getirir.

Analist kendisine güçsüzlük ve umutsuzluk yaşatan böyle bir durumun gerisinde, hastanın koşulsuz bir şekilde sevilmeye ilişkin mutlak, baskıcı taleplerini kavrayabilir. Ama burada önemli olan hastanın gizlice ifade ettiği bu koşulsuz tanınma ve sevilme talebinin açığa çıkarılmamasıdır. Nefret ve yıkıcılığın maskelediği bu talep, şimdi sancıyan ve yakasını bırakmayan bir onarma çabası olarak geri döner. Fazlasıyla yetersiz bir nesnenin izlerini dönüştürmenin imkansızlığı karşısında, "acımasız bir aşka" (ruthless love, D.W. Winnicott, 1954[27]) tahammül etmeyi kabullenen bir nesne olarak onarabilmektir söz konusu olan. Analist hastasından "kaçmadan", onunla bağı muhafaza etmenin yollarını bulabilmeli ve de hastasındaki en çocuksu yönlerle özdeşleşebilmelidir. Analist kendisinde nesnel veya narsisistik "acı"

[27] D.W. Winnicott (1954) "La position dépressive dans le développement affectif normal", içinde: *De la pédiatrie à la psychanalyse*, Paris, Payot, 1969, s.149-167.

uyandırabilen durumlar karşısında ılımlı bir dayanıklılık gösterebilmelidir. Ayrıca onu çok zorlayan bu anları, "kendisine döndürme yoluyla aktarım" (transfert par retournement) (René Rousillon, 1990[28]) çerçevesinde, hastanın nesnelerine olan yansıtmalı özdeşleşmenin ifadesi olarak kavrayabilmelidir. Nesnelerin olumsuzlayan yönleri hastada umutsuzluğa yol açar.

Analitik ilişkide hastanın hem nesne tarafından tanınma gereksinmesinden kaynaklanan acısını, hem de nesneyi dize getirme arzusunun ("sana ne yaşatırsam yaşatayım, ne istersem isteyeyim, beni sev") analisti imha etmeyeceğine dair güvence arayışını, doğru sözcüklerle ve doğru anda dillendirebilmesi için aradan çok zaman gerekecektir.

Bu acıları adlandırmaktan çok, özne için gerekli olan analistin bunları yaşayabilmesi, onları ruhsallığında "barındırabilmesi" ve bunun için de nefretin ve yıkıcılığın paylaşılır olduğunu kabul edebilmesidir. Yani hastayla olan ilişkiyi yok etmeden, öncesinde kendisindeki hastaya yönelik nefret ve yıkıcılığını tanıyabilmesi ve onları üstlenebilmesi gerekir.

[28] R. Rousillon (1990) "Clivage du moi et transfert passionnel", *Revue française de psychanalyse*, 2, 53, s. 345- 362.

çocukluk çağı psikozlarında kurumsal tedavi *

JACQUES HOCHMANN**

ÇEVİREN: CEYLİN ÖZCAN

Tarihçe ve Nozolojik Çerçeve

Çocukluk çağı psikozu kavramı, erken ve ağır kişilik gelişimi bozuklukları belirten çocuklara olan yaklaşımı kökünden değiştirdi. Bildiğiniz gibi M. Klein küçük Dick'le olan karşılaşmasını 1929 yılında anlatmıştı. Dick çok az konuşan, oynamayan, başkasıyla temastan korkan, kapıların kullanılmasının ve gara giren trenlerin seyrine dalan bir çocuktu. Klein'ın hipotezi erken bir simgeleştirme (symbolisation) bozukluğu yönündeydi. Birincil sadizme tahammül etme, şiddetini yansıtma ve onu belirli sayıda nesne-simgeler içinde temsil etme yetersizliğiyle (Klein bunun yapısal olduğunu varsayıyordu), küçük Dick kendinden bir parçadan koparılmış olacaktı ki bu da gelişimini fazlasıyla bozmuş olmalıydı. Biliyorsunuz ki, Mélanie Klein, çok sayıda çocuk zihinsel engelli olarak kabul edilip onlara bekçilik eden kurumlarda umutsuzca kapalı tutulurken, onları dönemin diliyle, şizofren çocuklar olarak adlandırıyordu. Psikanalizin başlıca görevlerinden birinin, en derin kaygıları, bir aktarım ilişkisi çerçevesinde erkence yorumlayarak, olumsuz öğeleri de değerlendirerek, bu çocukları tedavi etmek olarak görüyordu.[1] Çocuklarla olan deneyimleri daha sonra Klein'ı bütün bireylerin normal gelişimlerinde, şizoparanoid denilen psikotik bir an, daha

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 21-22 Mart 2008 tarihlerinde düzenlenen 5. Çocuk Psikanalizi Günlerinde sunulan konferansın metnidir.

** Pedopsikiyatr-psikanalist. Claude Bernard Üniversitesi (Lyon-Fransa) Emekli Profesörü - Paris Psikanaliz Kurumu üyesi.

[1] M. Klein (1930) "The importance of symbol formation in the development of the Ego", *International Journal of Psychoanalysis*, XI.

doğrusu bir konum olduğunu öne sürmeye götürdü. Bu konum tanımlandığında, libidinal ve saldırgan dürtülerin şiddetinin, korkutucu ve zulmedici imgeler biçiminde somutlaştığı, çocuğun erken dönem Benliği'nin değişik savunma manevralarına (yadsıma, ayırma ve özellikle yansıtmalı özdeşleşme) başvurarak kendini korumak zorunda kaldığı bir dönemdir diyebiliriz.

Klein'ın ardından gelen, Winnicott ve Bion, onun yapıtını iki önemli eksikliğini gidererek tamamlamaya çalıştılar: dogmatizmini ve çevreyi nerdeyse hiç hesaba katmama eğilimini. Mélanie Klein'a göre bebek, erken dönem düşlemleriyle boğuşan yalnız bir varlıktır. Oysa Winnicott, tam tersine bebeğin tek başına varolmasının olası olmadığını, bebeğin "onu tutan" (*holding*) bir başkasıyla sürekli ilişki içerisinde olduğunu hatırlatıyor. Bion ise "annenin düşlemi" (*rêverie maternelle*) temel kavramını öne sürüyor: yani annenin, çocuğun yansıtmalarını dönüştürüp ve onları özümlenebilir bir biçimde ona yeniden geri vermesiyle tanımlanan ruhsal etkinliği. Winnicott ayrıca oyunun özgül bir etkinlik olduğunu ve çocukların yalnızca bir psikanaliste yorumlaması amacıyla malzeme taşımak için oynamadığını anımsatıyor. Çocuklar oynamak için oynarlar. Oyun, onların dünyayla ilişki içine girmelerini ve bu ilişkide, bir gerilim durumunun boşaltılmasından farklı bir haz bulmalarını sağlayan bir "gerçeklik dersi"dir. Oynamaktan keyif almak, bir dürtüyü tatmin etmek değil, oto-erotik bir sevinç, "işleyiş"in sakin ve neşeli bir hazzını,[2] dünyayla ilişkide bir güven bulmaktır. Winnicott'a, Klein'a olduğundan daha yakın Amerikalı bir psikanalist olan Margaret Mahler'in adlandırdığı "güven durumu" budur.[3] Bion için, bu güven durumu, "düşünce kapsayanları"nın yerleşmesine bağlıdır. Bebek yoksun kalma (frustrasyon) durumundayken, birbirinden farklı birçok zulmedici uyaranın istilasına uğrar ve onlardan, hareket kapasitesini kullanarak, kımıldanarak, bağırarak, kaka yaparak veya kusarak kurtulmaya çabalar. Yansıtmalı özdeşleşme aracılığıyla, rahatsızlığını anne bedenine geri atar. Çocuğun yansıtmalarını karşılayan ve kapsayan anne, onlara bir biçim ve-

[2] J. ve E. Kestemberg (1966) "Contribution à la perspective génétique en psychanalyse", *Revue française de psychanalyse*, 30, 581-713.

[3] M. Mahler (1969) *On Human symbiosis and the vicissitudes of individuation* Vol. I *Infantile psychosis*, The Hogarth Press London.

rir. Onları, kendine ve çocuğa bakımları aracılığıyla anlattığı bir öykü içinde birbirlerine bağlar. Bu şekilde kapsanan ve düzenlenen yansıtmalar, çocuğun, annenin düşlemine özdeşleşmesiyle düşünce aygıtını oluşturarak yavaş yavaş sahiplendiği düşüncelere dönüşür.[4]

Çevreleyen dünyanın keşfi ve dünyayla, onunla ilgili düşüncelerin gelişebildiği ve içsel bir öyküde düzenlenebildiği bir güven ilişkisinin yerleşmesi olan bütün bu karmaşık süreç, psikotik olma yolundaki çocukta işlemez. Psikotik çocuk oyunun keyfini tanımaz. Dış gerçeklikten vazgeçer ve düşünceleri dağınık ve parçalanmış kalır. Biliyorsunuz ki 1943'te, Leo Kanner, çocukluk şizofrenisi diye adlandırılan belirsiz kitlede, Bleuler tarafından öne sürülmüş terimi yeniden ele alarak, otist olarak değerlendirilen bir kısım çocuğu ayırmaya çalışmıştır. Ancak, Bleuler için otizm şizofreninin, şizofrenik süreçte esas mekanizma olarak kabul ettiği *spaltung* yani bölünmeye göre ikincil bir semptomuyken, Kanner için "temel eksiklik" haline gelmiştir: "duygulanımsal temasın doğuştan bozukluğu".[5] Kanner, bu doğuştan bozukluğa, erken dönem çocukluk çağı otizminin başlıca iki semptomunu dayandırır: yalıtım (isolement) ve değişmezlik (*immuabilité*). Kanner'in gözlemine göre eğer şizofrenler dış dünyadan bütünüyle kopuklarsa, otistler yalnızca insani nesnelerden kopuk olmakla birlikte cansız nesnelerle sıkı hatta bazen çok sıkı ilişki içerisindedirler. Kanner bütün yaşamı boyunca, çocukluk çağı şizofrenisinin varlığını reddetmeden, az rastlanan ve özerk bir hastalık olarak tanımlanan çocukluk otizminin özgünlüğünü savunmaya çalışmıştır. Buna paralel olarak, Margaret Mahler de çocukluk çağı şizofrenisi adlandırmasını eleştirir. Ona göre, yetişkin psikiyatrisinden gelen bu terim, gelişim çağındaki bir varlıkta gözlenen bozukluğu tanımlamak için uygun değildir. Bu nedenle "çocukluk psikozları"ndan söz etmeyi yeğler. Bu nozolojik çerçeve içinde, Kanner tarafından tanımlanmış otistik psikozların yanında sembiotik psikozları ayırt eder. Bu ayrım, bildiğiniz gibi gelişim perspektifine dayanır. Margaret Mahler'e göre, bu görüşü çok eleştirilse de, çocuk normal otistik bir durumda yaşama başlar. Bu evrede çocuk bir rahatsızlıktan kurtulmasına yarayan refleks

[4] W. Bion (1962) Learning from experience, Jason Aronson, New York.

[5] L. Kanner (1943) "Autistic disturbance of affective contact", *The Nervous Child*, N°3, 217-250.

hareketler (kaka yapma veya kusma) ile bir dış nesnenin sağladığı yatışmayı ayırt edemez. Çocuk yalnızca, *alert inactivity* yani "eylemsiz uyanma" olarak nitelendirdiği kısa anlarda bölük pörçük bir biçimde, Freud'un "kurtarıcı nesne" ("*objet secourable*") olarak adlandırdığının bilincine varır. Gitgide bu canlı nesne, onun için "duygusal işaret"e ("*balise émotionnelle*") yani bir çeşit bedensel deneyimini bütünlemeye yarayan bir sinyale dönüşür. (Bunun, Bion'un sözünü ettiği anne düşleminin işleviyle olan yakınlığını görüyorsunuz.) Bu gitgide artan kendinin bilincine varma, çocuğun kendi bedenini annesinin bedeninin bir uzantısı olarak yaşantıladığı, anneyle bir ortakyaşam (*symbiose*) yanılsaması sayesinde gerçekleşir. (Winnicott'un da savunmuş olduğu bir düşüncedir bu.) Yalnızca bu "ikili birlik" sağlamca yerleştiği takdirde, çocuk üçüncü evre olan "ayrılma- bireyselleşme"yle ("*séparation individuation*") başa çıkabilir. Bu çabucak yapılmış tanıtımdan, Margaret Mahler için otistik psikozların birinci evrede yaşadıkları saplanma ve sembiyotik psikozların da ikinci evredeki bir saplanmayla sınırlı olduğu sonucuna varılmamalı. Mahler, iki tip arasındaki ayrışmanın mutlak olmadığını ve aynı çocuğun, öne doğru adımlar olduğu kadar geriye gidişlerin de bulunduğu bütün bir gelişim süreci boyunca birinden diğerine geçebileceğini kabul ediyordu: buna göre otist bir çocuk, ikincil olarak sembiyotik bir ilişki kurabilir ve sembiyoz umutları boşa çıkınca otizme gerileyebilir. Aynı zamanda, otizmin olduğu kadar patolojik sembiyozun da normal otistik ve sembiyotik konumlardan çok farklı olduğunu kabul ediyordu. Patolojik otizm, normal bebekte var olmayan bir "zırhlanma", dış dünyanın "negatif sanrı"sı, duyumsallıktan yatırımını çekme savunma durumunu içerir. Margaret Mahler'in biyolojik olarak değerlendirdiği nedenlerden ötürü, anne nesnesiyle bir güven ve güvenlik ilişkisi kurmakta yetersiz kalarak, kendine bir çeşit rahim-dışı koruyucu ana kalıp, bir uyarıcı kalkan yaratır. Patolojik sembiyoz ise parazit olma, ötekine nüfuz etme ve öteki üzerinde tüm güçlü bir denetimin korunması boyutunu içerir ki Mélanie Klein bu durumu yansıtmalı özdeşleşme diye tanımlar. Bu olguları adlandırmak için, Margaret Mahler, Freud'un savunma düzeneklerin olarak belirttiğinden çok "yerinde tutma düzenekleri"nden söz eder. Psikotik çocuğun Benliği için, uyumsuz dürtü-

lere karşı kendini savunmaktan çok, güven ilişkisi kuramadığı bir dünya karşısında homeostazı korumak söz konusudur. Otistik psikozlar ve sembiyotik psikozlar arasındaki fark uygulama açısından şöyle açıklanabilir: bu tip çocuklarla, en azından birinci safhada, bilinçdışı çatışmaları yorumlamayı hedefleyen klasik bir psikanalitik tedavi yürütmek yerine, çocuk ve çevresi arasında olası olabilecek bir ilişki kurmak amaçlanır. Eğer otistik konum hâkimse, ilişki kurmak, çocuğu yatıştırmak, onun için var olmak söz konusudur. Eğer sembiyoz birinci plandaysa, yokluğu ifade edecek süreçleri oturtmayı deneyerek ayrılık üzerinde özellikle çalışılmalıdır.

Psikotik ve otist çocukların analitik tedavisiyle ilgilenen özellikle Klein'cı yazarlar, Winnicott ve Mahler'ın önerdiklerine de kulak asmışlardır. Frances Tustin de anne memesi ve yeni doğan çocuğun ağzı arasında başlangıçtaki süreklilik düşüncesini yeniden ele almıştır. Sütten kesilme, bebeğin ağzı ve memenin birbirinden ayrılmasını tanıması anıdır. Eğer otistik konum hâkimse, ilişki kurmak, çocuğu yatıştırmak, onun melankolik yaşantısını bırakan bir kopma, kendinden bir parça yitirme olarak yaşantılamışlardır. Bunu çocuk, onarıcı bir kendi kendini *duyumlama* (*autosensualité*) içine dalarak otistik biçim veya nesnelere saplantılı bir bağlanmayla maskelemeye ve doldurmaya çalışır.[6] Donald Meltzer ise, otistik durumları yansıtmalı özdeşleşme eksikliğiyle nitelendirir. Çocuk huzursuzluğunu annesine yansıtmada yetersiz kalır çünkü ona bir derinlik atfedemez ve ikiboyutlu bir alan gibi yapışır. Meltzer bunun karşısına psikotik durumları koyar. Bu durumlarda ise çocuk, aşırı bir yansıtmalı özdeşleşmeyle, ötekinin bedeninde onu denetlemeye çalışarak kaybolur. Burada, Mahler'in bahsettiği sembiyotik psikozlarla benzerlik vardır.[7]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda, Fransız yazarlar, Serge Lebovici, René Diatkine, Roger Mises, Jean Louis Lang ve diğerleri, bütün bu çalışmalardan etkilenmişlerdir. Onlar da, çocukluk psikozları kavramına bir düzen vermeye çalıştılar. Kanner'in tanımladığı otizmin yanında, bir tarafta nörolojik bozuklukların da önemli ölçüde eklendiği zihinsel yetersizliğin olduğu defisiter psikozları (*psychoses déficitaires*), Margaret Mahler'in tanımladığı sembiotik psikozları içe-

[6] F. Tustin (1972) *Autism and Chidhood psychosis*, Hogarth Press, London.

[7] D. Meltzer ve arkd. (1975) *Explorations in Autism*, Clunie Press Aberdeen.

ren psikotik dizarmoniler ile gizil dönemde daha geç ortaya çıkan psikozları ayırdılar. Özellikle, defisiter psikozlarda psikotik alevlenmelerin, savunmacı bir yeniden örgütlenmeye, öznenin patolojisine etkin bir katkısına tanıklık etmekte olduğunda ısrar ederler.[8] Psikotik dizarmonilerde belirleyici olan, fazlasıyla çok yönlü bir semiyoloji değil, yadsıma, yarılma, yansıtmalı özdeşleşme gibi psikotik örgütlenmeye has savunma düzeneklerinin ayrıcalıklı kullanımıdır.[9] Bu yazarlar, özellikle de özgün kurumsal deneyimleri çoğaltarak, Fransa'yı, psikotik çocukların hem bireysel hem de grup psikoterapilerinden, aygıtlı yeniden eğitimlerden (konuşma terapisi, psikomotrisite), hem de toplumsal hem de okulsal eğitiminden yararlanabilecekleri özel kuruluşlarla kuşatmaya çalıştılar.[10]

Bu kurumlar zamanla değişik biçimler almışlardır. Öncelikle psikiyatrik hastanelerin eski servislerini terapötik etkinlikli yatılı okullara çevirmek söz konusu oldu. Sonra, Serge Lebovici tarafından Paris'te kurulan ve çocuklar için ilk gündüz hastanesinden sonra, yarım günlü kurumlar öncelik kazandılar.[11] Bugün, bu yarım günlü kurumlar, okul sistemiyle birlikte eğitimsel ve terapötik bir ağa eklemleniyorlar. Ailelerin yeri, önemi gitgide daha iyi değerlendiriliyor.

Somut Bir Örnek

Otistik ve psikotik çocukların ruhsal bakımlarının yapılandırılmasını örneklemek amacıyla, (ama model olması amacıyla değil), Lyon banliyösü, Villeurbanne'da, son derece istekli olan çoğul uzmanlığı olan bir ekiple yavaş yavaş oturttuğum bir düzenden size bahsedeceğim. Daha sonra, otuz yıllık bir deneyimden yola çıkarak geliştirdiğim kuramsal birkaç öğeyi öne sürmeyi deneyeceğim. Villeurbanne yarım zamanlı terapi merkezinde şu anda, ağır gelişim bozukluğu barındıran (psikoz veya otizm) en küçüğü birkaç aylık, en büyüğü yirmi ya-

[8] R. Misès ve I. Barande (1960) "Les états déficitaires dysharmoniques graves. Étude clinique de formes précoces intriquant relation psychotique et symptomatologie de type déficitaire" *La Psychiatrie de l'enfant*. VI : 1-78.

[9] R. Misès (1968) "Problèmes nosologiques posés par les psychoses de l'enfant", *La Psychiatrie de l'enfant XI*, 492-512.

[10] R. Misès ve arkd. (1980) *La Cure en institution*. ESF. Paris.

[11] S. Lebovici (1958) "La place de l'externat en psychiatrie infantile" *Sauvegarde de l'enfance* 7/8.

şında elliye yakın çocuk, ergen ve genç yetişkin izleniyor. Her çocuk ve ailesi, kurum içinde, bireysel olarak çift nirengiden yararlanıyorlar. Başlangıçta, bir pedopsikiyatr aileyi görüyor ve bu aileyle aylık olarak düzenli görüşmeler yapmaya devam ediyor. Çocuk ise, haftada iki veya üç kez ya psikolog veya orada çalıştıkları sırada özel bir eğitim almış bir hemşire ya da uzman eğitmen olan bir terapist tarafından bireysel olarak izleniyor. Çok küçük çocuklarla ise, bu bireysel tedavi, evde, genellikle annenin bulunduğu ortamda, Margaret Mahler'in önerdiği anne-çocuk terapileri modeli doğrultusunda yapılıyor. Daha büyük çocuklarla, bireysel görüşmeler terapi merkezinde yapılıyor ve anne yalnızca bazı zamanlar katılıyor. Çocuklar büyüdükçe, görüşmeler, haftada birkaç seans olmak üzere, çizim, hamur veya küçük oyuncakların araç olarak kullanıldığı çocuk psikoterapisi biçimini alıyor. Bazı durumlarda, bilhassa krizdeki çocuklarla, kendine zarar vermenin mevcut olduğu çok yoğun kaygı döneminde, paketleme (*packing*) olarak adlandırılan nemli sarmalamalar gibi bedensel teknikler uyguluyoruz.[12] Bu uygulama çocuğun çevresinde bir çeşit grupsal zarfı temsil eden ve gevşeme durumunda olan birçok kişinin bulunmasını gerektiriyor. Böylece dili kullanabiliyorsa, dile getirmesine yardımcı olunuyor, konuşmuyorsa işaretini verdiği duyguları onun yerine ifade ediliyor. Çocuklar, üç yaşından itibaren, iki veya üç yetişkinin çevrelediği beş veya altı çocuktan oluşan gruplara katılıyorlar. Bu gruplar, belirli gün ve saatlerde, duruma göre haftada birden üç kereye kadar yapılabiliyor. Genellikle etkinliğe bağlı olarak bir ila iki saat sürüyorlar. İki çeşit etkinlik söz konusudur: - Bazı gruplar terapötik amaçlıdır. Ya bir araç kullanılıyor: toplu çizim, oynanılan bir öykü kuklalarla yapılan toplu oyunlar veya rol oyunu, bazen birlikte hazırlanan ve yenen bir yemek; ya da çocukların duygularını iletmelerinin, başkalarının duygularını anlamalarının ve bu duyguların grubun yaşantısıyla ilişkilendirilmesinin çalışıldığı söz grupları.

- Diğer gruplar ise daha eğitimseldirler: şehrin tanınması, taşıtların kullanımı, kütüphane veya müze gezilerine katılım. Burada daha çok, başka çocukların eleştirel bakışları altında, toplumda iletişim kurmak ve gitgide özerklik kazanma perspektifinde toplumsal gerçeklikle kar-

[12] P. Delion (1998) *Le packing avec les enfants autistes et psychotiques* Érès Ramonville-Saint-Agne.

şılaşmak söz konusudur. Bu grupların bazılarında, çocuklar, bedenlerinin daha iyi bilincine varmak ve ona hâkim olmayı öğrenmek için farklı sportif etkinlikler öğreniyorlar.

Çocuklar, buna koşut olarak, çocuklar özel eğitimler ve okul öncesi hazırlık için konuşma terapisti ve fizyoterapistlere emanet ediliyorlar. Çocuklar için burada söz konusu olan dili ve motor işlevlerini kullanmayı öğrenmek, buna alışmaktır.

Bununla birlikte, çocuklar hem toplumsallaşma, hem de bilişsel öğrenme amacıyla, olası olduğunca, gerektiğinde tedavi ekibi elemanları eşliğinde normal toplumsal ortamlarda bulunuyorlar. Daha küçük olanlar içinse, bu ortamlar kreşler veya çocuk yuvalarıdır. Daha sonra, anaokulu ve ilkokul oluyor. Sınırlı sayıda çocuk, normal bir okul yaşamına ya yarım gün ya tam gün uyum sağlamayı başarıyor. Genelde, az sayıda öğrencisi olan (6'dan 8'e kadar) ve konuya uygun eğitimi takip etmiş eğitmenlere emanet edilen, topluca normal eğitim kuruluşlarına uyum sağlayan ayrıca tedavi merkezleriyle sıkı bir bağ içerisinde çalışan özel sınıflardan yararlanmayı yeğlemişizdir. Şu anda, iki ana sınıfı, iki birinci sınıf, iki ortaokul sınıfı ve daha büyükler için bir meslek lisesi sınıfımız mevcuttur. Bu son sınıftan sonra, şirketlerde yapılan çeşitli stajlar, onları çalışma yaşamına başlamaya hazırlıyor.

Bütün bunlar, bireysel olarak takip edilen ailelerle kurulan bağ içerisinde işliyor. Bununla birlikte ailelerin, eğitmenler ve tedavi ekibiyle tartışma gruplarına katılma olanakları da var. Çocuğun öyküsünün bekçisi, yaşam çerçevesinin güvencesi olan ailenin, uzmanlaşmış tedaviler ayaktan yapıldığı için tedaviye sıkı bir biçimde bağlı olması gerekmektedir.[13]

Kuramsal Öğeler

Kurumsal tedavilerin hepsi ilkesel olarak, kurumdaki güncel yaşamın değişik olaylarını terapötik bir amaçla kullanır. Birincil kurumsal deneyimlerin öncelikli amacı, yeğlenen analitik psikoterapinin olası olacağı bir yaşam çerçevesi yaratmaktı. Model olarak alınan, aktarım çerçevesinde bilinçdışı çatışmaların yorumlanmasının ön planda ol-

[13] J. Hochmann (1997) *Pour soigner l'enfant autiste*. O. Jacob. Paris.

duğu klasik analizin bir türeviydi. Serge Lebovici, gündüz hastanesinde, okula ayrılan sabah ile bireysel, grupsal terapilerle psikomotor eğitimleri veya konuşma terapisine ayrılan öğleden sonrayı birbirinden ayırıyordu. Daha sonra, kurumsal yaşamın yapılandırılmasının da kendi başına terapötik bir işleve sahip olduğu anlaşıldı.

Kurumun yapısı, zamanın ve alanın düzenlenmesi, çocuğun narsisizminin üzerine dayanarak oluştuğu bir desteği temsil ederler. Bu düzenleme ve düzenleme sırasında olanların öngörülebilirliği, ölçülü ve ayarlanmış bir annesel bakım (maternage) aracılığıyla çevreyle bir güven ilişkisinin gitgide artarak kurulmasını sağlarlar. Bu güven ilişkisi psikotik çocukta hasar görmüştür. Çocuk, aynı kişileri aynı saatlerde, aynı etkinliklerde ve uyarı kalkanı olan bir atmosferde bularak, küçük beklenmedik rastlantıları kaldırabilecek kadar kendini güvende hissedebilir. Yeniliklerin her seferinde dozunu ayarlayarak sunulması, yapılanın açıkça belirtilmesi, olacakların haber verilmesi ve hemen az önce olanın bir öykü içinde yeniden ele alınması, olayları travmatik niteliklerinden en azından bir parça sıyırıyor ve çocuğun ritim veya stildeki ufak değişikliklere alışmasını sağlıyor.

Kurum, olağan olanın ve dozu ayarlanmış yeniliğin çift boyutlu niteliğiyle, yavaş yavaş geçiş nesnesi niteliğini kazanır. Kurum hem yabancılığında, yeniliğinde, hem de çocuğun beklentilerine uyumluluğunda yaratılıyor.[14] Çocuklar ve ekip her gün aynı uğraşlara, aynı malzemelerle, bir gün öncesinin yapılanlarını başka türlü yeniden oluşturmak için bozarak yeniden başlıyorlar. Kurum böylece kullanılan malzemelerin sürekliliğini bularak, yapıp bozulan bir çeşit kumdan şato gibi bir oyun ve yanılsama alanına dönüşüyor. Somut olarak söylersek, sabah bir etkinlik grubuna gelen çocuk, önceki gün yapıp bıraktığı çizimleri yeniden buluyor. Onları yeniden ele alabilir veya değiştirebilir, ama sonuç olarak, seansın çerçevesi, kâğıt, kalemler, başka çizimler için her zaman burada hazırdırlar.

Öyleyse kurumsal bir tedavinin gelişiminde, üç öğe kaçınılmazdır.

- Birinci öğe, zaman ve alan arasındaki belirgin ayırımdır. Her etkinlik, terapötik veya eğitimsel olsun, diğerlerinden kurumsal yaşam zemininde bir biçim olarak ayrılmalıdır. Böylelikle her etkinlik, diğer-

[14] D.W. Winnicott (1953) "Transitional object and transitional phenomena", *International Journal of Psychoanalysis*, XXXIV.

lerine karşıtlığıyla bir biçim alır ve diğerlerinin yokluğu zemini üzerinde gelişiyor. Okul, bakım ve tedavi merkezi olmayandır, kamusal alanlar, ailenin yeri-zamanı olmayanlardır. Ayrıca, tedavi merkezinde yemek yemek, onu aile yemeğinden ayırmak, onu aile yemeğine karşı tutmak ve dolayısıyla tedavi merkezinde, ailenin olmadığını hatırlayabilmektir. Böylece, psikotik varoluşun en önemli kargaşasından biri olan aynılaştırma, her şeyi aynı noktaya getirme başarısızlığa uğratılmış olur. Yarım zamanlı tedavilerin bu farklılaşmayı kolaylaştırma avantajı vardır. Çünkü çocuk, her zaman aynı yerde değildir, çünkü bir yerden başka bir yere gider, evinden tedavi merkezine, tedavi merkezinden okula veya tersi, yani somut olarak farklılıkları, sürekliliklerin bozulmasını deneyimler. Bu şekilde, her etkinlik bir diğerinin bitimini, bir diğeriyle ayrılığı ve bununla birlikte bir diğerinin eksikliğini de belirtir. Çocuk psikozlarının tedavisinde, somut durumların önemini vurgulamak gerekiyor. "Simgesel denklem", söz tasarımları ve şey tasarımları arasındaki eşdeğerlilik, metaforik bir yetersizlik ve sözcüklerin şeyleştirilmesiyle belirgin olan psikotik birey, ancak yavaş yavaş anlama ulaşabilir. Bu anlamı sözcüklere bağlamayı başarmadan önce şeylerde bulmalıdır. Öyleyse, somut durumları, ikincil olarak sözcüklerle ifade etmeye elverişli olacak biçimde düzenlemek gerekir. Kurumun fark yaratan karşıtlıklar serisi biçiminde yapılanması, birbirlerinden farklılaşmış durumların bir çeşit dilini oluşturur, ki bu da daha sonra sözcüklere dökülmeyi hazırlar.

- İkinci öğe ise eklemlemedir. Psikotik çocuklar, ayrılık kaygısından kaçmak için, yaşadıkları deneyimleri parçalama, birbirinden bağımsız parçalar olarak yatırım yapılan nesneler olarak yarma eğilimdedirler (Bion'un "bağlara karşı saldırı" ve "vahşi yarılma" olarak tanımladığı).[15] Böylece, kaybı hissetmekten kaçarlar. Kurumsal çalışma, yaşanan anları ve geçilen alanları durmadan birbirine bağlayarak, bir yerde başka bir yeri, bir zamanda başka bir zamanı durmadan hatırlatarak, bu eğilimle mücadele eder. Geçiş anlarına, yani bir yerden başka bir yere, bir etkinlikten başka bir etkinliğe geçişi sağlayana, özel bir dikkat gösterilmelidir. Villeurbanne deneyimimizde, okuldan tedavi merkezine gidişte ve dönüşte çocukları taşıyan şoför-

[15] W. Bion (1962) *Learning from experience*, op.cit.

ler, değişik kurumlar arasında ilişki kuran görevli rolünü oynarlar ki bu son derece önemlidir. Varoluşları ve anlattıklarıyla, birileri ve ötekiler arasındaki eklemlenmeyi somut olarak desteklerler. Değişik zaman ve mekânlar arasındaki bu ilişki kurma çalışmasını, dilde bağlaçların düzenlenmesine benzetebiliriz. Bildiğimiz gibi diğer sözcükleri birbirine bağlayan bu küçük sözcükler psikotik çocuklar tarafından kullanılan dilde eksiktirler.

- Üçüncü öğe de anlatıma dökmedir. Benim varsayımım şu: psikotik patolojinin temelinde, içsel bir öykünün eksik olması, yaşanan deneyimin simgeleştirilememesi ve eklemlenmiş bir anlatım içinde bu deneyimi oluşturan farklı olayları birbirine bağlama yetersizliği bulunmaktadır. Az önce yaptığını, çocuğa tekrar tekrar anlatarak, bu yeni olayı, geçmiş olaylara, burada geçeni başka bir yerde geçen veya geçmiş olana bağlayarak, yavaş yavaş kendi anılarını uyandırarak, bu yeniden hatırlama eylemini somut öğelerle desteklemek: nesneler, fotoğraflar, videolar, vs. kendi varoluşunu yapılandırmasına ve tasarımlarını geliştirmesine yardımcı oluyor. Bu nedenle, kurumsal yaşamın, bir anlatıma elverişli olacak şekilde düzenlenmesi önemlidir. Zaman ve alanların farklılaşması, aralarında bağ kurulması, bir öykü anlatmak için malzemelere dönüşen olayların üretilmesini kolaylaştırıyor. Birbirine sürekli ilintili durumların yan yana ve karşıtlıklı konumlanması çocuğun, somut durumlardan destek alarak, kullanabileceği şekilde yeniden betimleyeceği ve belki, anlatmayı öğreneceği bir anlatının ilk biçimini oluşturur.

Bireysel terapistin rolü, her şeyden önce, bu öyküye koyma eylemini kolaylaştırmaktır. O, çocuğun bütün diğer dinleyicileri, grup animatörleri, öğretmenleri, eğitmenleri ve ailesiyle ilişkili kurarak, ördüğü öykü parçalarını bir araya getiren ve tutarlı bir bütün haline getirendir. Bir kere daha, bilinçdışı malzemeyi yorumlamaktan çok, şu anda yaşanana, bir önceki anda yaşanmış olanı referans alarak, anlam verir. Daha çok önbilinç düzleminde çalışır. Freud, önbilincin sözcüklerin tasarımı ve şeylerin tasarımı arasındaki bağı kuran araç olduğunu söylemişti. Annenin düşlemine benzer olarak, terapistin çağrıştıran düşlemi, ekip içerisinde düzenli süpervizyon çalışmasıyla desteklenerek, çocuğun kaba yansıtmalarını, stereotipilerini, bazen

şiddetli olan eyleme geçişini, çığlıklarını veya kendine zarar vermelerini, aynı zamanda nesneleri manipülasyonu veya karalamalarını, birbiriyle eklemli olarak ifade bulan düşüncelere dönüştürüyor. Bu şekilde çocuk simgeleştirmeyi öğreniyor (çünkü bir çeşit öğrenme söz konusudur), yani bir nesneyi bir diğerini anımsamak için kullanmayı, başka bir anı hatırlatan ve tasarımlayan her yaşanan ana bir derinlik vermeyi öğrenir. Başkasılığa (*altérité*) yapılan gönderme, başka bir yerdeki yankı, kurumsal terapötik etkinliğin zeminini oluşturuyor.

Öyleyse, iki koşul tamamlanmalıdır.

- Birincisi, tedavi ekibi elemanlarının, psikozla birlikte bulunmanın tetiklediği karşı-tavırların ekip içinde sürekli ele alınması çalışmasıyla desteklenmesi. Çocukluk çağı psikozu, özellikle de otizm bulaşıcıdır. Çocukla ikili bir otizm içine kapanma eğilimini tetikler, yani bu ikiliğin dışındaki her şeyin yok sayıldığı, tedavi eden kişinin tüm güçlü bir düşleme kapıldığı, kendini çocuğu anlayabilecek ve ona yardım edebilecek tek kişi, doğru tekniğin tek sahibi olarak kurguladığı bir çeşit karşılıklı büyülenme ortaya çıkar. Ailelerle olan zorluklar ve yanlış anlamalar büyüklük düşlemleri içinde köklenirler, aynen farklı görevleri olanlar (tedavide daha uzman olanlar, eğitimde daha uzman olanlar, bireysel terapötler ve grup terapötleri) arasındaki ekip çatışmalarında olduğu gibi. Otizm alanında en azından Fransa'da güncel olan acımasız ideolojik çatışmalar, bu gerçek bulaşmayla açıklanabilir. Bazıları için yalnızca eğitim önemlidir ve gerekli olan davranışın değiştirilmesidir. Bazıları içinse asıl gerçek, ancak psikanalizdedir. Otizm gibi psikoz da, yetkinsizlik duyguları, klinik çalışmadan yatırımı çeken ekip elemanlarının yenik düştüğü suçluluk duyguları, şu meşhur *Burn out*'tur söz konusu olan, yaratabilir. Derin olarak yaşanılan bu depresif duygulanımlarla başa çıkmak için, aşırı bir etkinliğe, manik bir uyarılmaya veya yorum aşırılığına da başvurabilirler. Çoğunlukla, en azından geçmişte, bazı üstünkörü, psikanalitik varsayılan, ayrım gözetmeksizin ailelerin eylemlerini ve bilinçdışı düşlemlerini, psikozların kökeniyle ilintili olarak sorgulayan kuramlar, bu karşı aktarım güçlüklerinin talihsiz sonuçları olmuşlardır. Hem bu kuramlar, hem de onları örtme çabası içinde olmuş toplu kurumsal savunmalar da çok dikkatle incelenmelidirler. Bu kurumsal savunmalar

arasında, bütün duygusal alışverişleri gizleyen ve kurumu bir üretim şirketine dönüştüren, bünyesinde çalışanların yalnızca bütün içerikten ve anlamdan yoksun bırakılmış basit birimlere indirgenen eylemleri saymakla ilgilendiği, bütünüyle bürokratik bir işleyiş anlayışını sayabiliriz. Şu anda, Fransa'da, ekonomik zorluklar nedeniyle toplumsal harcamaları denetleme, maliyet-etkililik açısından değerlendirilme endişeleri, bu tip kurumsal savunmaları destekliyor. Bunlar, önceden etkin olan, bir diğer savunma şeklinin, ilişkilerin histerikleşmesinin devamıdır. Anarşik bir işleyiş içerisinde, yalnızca çocuğun talebine odaklanma ve talebi geri çevirmekten kaçma bahanesiyle, katartik ajitasyon ve bir arzunun ifadesiyle otomatik yansıtma birbirine karıştırılıyordu.

- İkinci koşul, tedavi çalışmalarının, bunu yapan için haz kaynağı olmasıdır. Tedavi edenlerin duyduğu haz, çalışmalarına karşı olumlu yatırımları, çocuklara gösterdikleri dinamik dikkati harekete geçirendir. Bu hazzı ileterek, çocuğun hazla işlemeyen bir ruhsal aygıta özdeşleşmesini sağlayarak tedavi edenler, çocuğun kendi ruhsal aygıtına yatırım yapmasını kolaylaştırırlar. Psikotik işleyiş, düşünceden nefretle tanımlanabilir. Çocuk, engellenmeye (*frustration*), ayrılık ve yokluğa tahammül edemediği için, simgeleştirme ve düşünce etkinliğini gerçekleştiremez ki bu etkinlik, tanımı itibariyle, düşünülen ve simgeleştirilenin yokluğunu içerir. Bir şeyi tasarımlamak, o şeyin burada olmamasını kabullenmek, bunun yasını tutabilmektir. Freud'un geçicilik duygusu üzerine yazdığı küçük yazıyı hatırlıyoruz. 1. Dünya Savaşı sırasında yazılmış olan bu yazı, genç bir arkadaşla savaştan önce yapılan gezintinin tatlı hatırasını anlatır. Hava iyi, doğa güzeldi. Arkadaşı, birden "Her şey ölümlü olduğuna ve yok olacağımıza göre, bütün bunlardan nasıl haz alabiliriz?" diye haykırıverir. Freud, şu şekilde yanıtlar: "Yaşamın hazlarının geçiciliği karşısında, üç tutum olasıdır: biri, bütün bağlılığı reddetmek olan depresif tutumdur, diğeri, kendini ölümsüz zannetmek olan sanrılı tutumdur." Freud'un yeğlediği üçüncü bir çözüm vardı: yaşamdaki şeylere değer verenin, onların geçici olma özellikleri olduğunu düşünmektir. Geçici olan, bize bir yas çalışmasını sağlayan ve bu yasla kaybın üstesinden gelmemizi

sağlayandır.[16] Oysa kayıplarla başa çıkmamızı sağlayan ruhsal uğraş, kendi içinde özel bir oto-erotik haz kaynağıdır. Bunu zihinsel oto-erotizm olarak adlandırmayı öneriyorum. Zihinsel oto-erotizm, yaşamın başında, çocuğun ilk gevezeliklerinde, ilk hareketli oyunlarında annenin düşleminin hazzına özdeşleşmesiyle oluşur. Bu düşlem, anne-bebek arasındaki ilk etkileşimli oyunlarda, gelişim psikologları sayesinde keşfettiğimiz bu ilk-konuşmada, karşılıklı taklit etmelerde, "canlılık duygulanımları"nın aktarımında iletilendir.[17] Bu oto-erotik haz, oyundan alınan hazza benzer olarak, bir kere daha söyleyelim, bir gerilimin boşaltılmasının verdiği haz değildir. Bu ölçülü, tutulmuş ve sakin bir haz, Sacha Nacht'ın "neşe" diye adlandırdığı, çocuğun "uyarılması" durumunda yok olan bir şeydir.[18] Bu yeniden hatırlamanın, simgeleştirmenin, tasarım etkinliğinin "neşe"sini duyamayan psikotik çocuk, güncel yaşamın birçok kaybına boyun eğmek durumunda kalarak, eyleme geçerek veya ürkünç imgeler fırtınasında tehdit edici kaygılarını boşaltır. Otist çocuk ise, içine kapanır ve stereotipilerini, ritüellerini dış dünyaya dayatır. Bu çocuklarla öykülerini oluşturmaktan ideal olarak gürültüsüzce haz alan tedaviciler, kurumdaki yolculukları boyunca onlara yeni bir yol keşfetmekte ve önceden tanımadıkları değerli bir duyguya, yani özleme, kaybedileni yeniden hatırlamadaki hafif mazoşik hazza ulaşmalarında yardımcı olurlar.[19]

Bana bütün bunların içinde psikanalistin yeri nedir, diye sorulacaktır. Uzun bir deneyimden sonra, şunu hiç tereddütsüz söyleyebilirim ki, dar anlamıyla psikanalitik tedavi, M. Klein tarafından önerilen (serbest çağrışım yerine geçen küçük nesnelerle oyun) değişimlerle bile, ağır çocukluk psikozları ve özellikle de çocukluk otizmiyle ilgili, ancak sınırlı bilgiler verebilir. Mélanie Klein'ın küçük Dick'le keşfettiği gibi, ağır psikoz durumundaki çocuk, otist çocuk oynamaz.[20] Bu durumda, Winnicott'un dediği gibi, ona oynamayı öğretmek gerekir ki bazen daha ileri gidilemez. Ayrıca, çocukların psikanalizi, terapist-

[16] S. Freud (1915) "On Transience" *Standard Edition*, T. XIV Hogarth Press, London, 1957.

[17] D. Stern (1985) *The interpersonal world of the Infant*, Basic Books, New York.

[18] S. Nacht (1965) "Réflexions sur les rapports de la psychanalyse et de la biologie" *Revue française de psychanalyse*; 29 (2-3) :11-15.

[19] J. Hochmann (2004) "La nostalgie de l'éphémère", *Adolescence*; XXII; 677-686.

[20] D.W. Winnicott (1971) *Playing and reality*; Basic Books, New York.

lerin belirli kişisel nitelikler sahibi olmalarını ve bir eğitim almalarını gerektirir. Ayrıca, anne babalardan da sürekli hazır bulunma ve bazen de kolaylıkla karşılanamayacak maddi kaynaklar gerektirir. Bütün bu nedenlerden ötürü, analitik tedavide takip edilen otist ve psikotik olgular sayıca az kalırlar. Laboratuar deneyleri gibi, bize çok şey öğretirler, ama ağır duygusal ve gelişimsel zorluklar içinde olan çocuk kitlesiyle çalışmak için, başka yaklaşımlara da başvurmak gerekir. Tanımladığım ve kuramsallaştırmaya çalıştığım yaklaşım bunlardan biridir. O halde psikanalistin rolü bir ekip animatörü olmaktır. O çocuktan hissettiklerimizi ve anladıklarımızı, ona söylediklerimizi ve yaptıklarımızı, bütün bunları anlayıp çocuğa aktarmak için anlattığımız kişidir. Psikanalist ne ekip üyelerinin analisti, ne de uygulamasını yöneteceği bir metodun önceden sahibidir. Belirli bir çerçevenin bekçisi olarak, ortaya çıkmaları için çerçeve olmasa bir anlamları olmayacak karşı-tutumları aydınlatır. Bir kuralın önemi, kuralın ufak ihlallerini ortaya koymaktır. Eğer her şey yapılabilirse, yaptığımız, anlamsızlığın içinde kaybolur. Ama bu demek değildir ki psikanalist ne yapılacağını ayrıntılarıyla söyleyecektir. Şu varsayımı oluşturur: karşı-tavırlar çocuk tarafından teşvik ediliyor, öyleyse çocuğun ruhsal işleyişi ile ilgili bize bir şey öğretebilirler. Psikanalist dinlerken bu karşı-tavırlarda çocuğun gelişimiyle için olumlu olanları öne çıkarmayı amaçlar. Yapılması gerekenleri kesin bir biçimde önermek yerine olanları daha sonra analiz etmeye çalışır. Bir rotayı tutturmak, olası anlamlar ve yönler göstermek için, elinin altında, bir kuramı vardır. Bu kuramı çalışma arkadaşlarına iletmeye çalışır belki kendinin de bu kuramı kullanmakta duyduğu hazla. Kuram bir dogma, fetiş nesnesi, bir etiket değildir. Elde anahtar gibi tutulacak (internet üzerinde gitgide daha çok satılanlar gibi) bir uzmanlık belgesi değildir. Çocuk psikozlarının kökenine ilişkin bir cevap vermez ve bütün olası travmatik, psikogenetik hatta organik nedenlere yer verir. Daha çok, emilen, okşanan, koklanan, manipüle edip değiştirilebilen bir oyuncak, bir geçiş nesnesidir. Bion'un dediği gibi bir "zirve"dir (verteks) ama başka bakış açılarına da yer bırakması gerekir. Antonino Ferro'nun ifade

ettiği gibi,[21] yorumları "doygunlaştırmayan", olası olan birçok başka yorumu açık kapı bırakan bir öykü kalıbıdır. Kısaca, şimdi sizi davet ettiğim tartışma için bir konuya giriştir.

[21] A. Ferro (1996) *La psychanalyse comme ouvre ouverte.* Trad. fr. Érès, Ramonville Saint-Agne. 2000.

68 mayısının fransa'daki açılımı duvarların yıkılması ve anlamın sorgulanması

DOMINIQUE J. ARNOUX**
ÇEVİREN: CEYLİN ÖZCAN

"Yürüyüşe karşı yalnız hareketsiz duranlar, işte unutulmaz Taşlar ki hiçbir yürüyüş emri ne dokunabilir, ne sarsabilir. Onlar kalırlar."
Victor Segalen, "Stèles", 1973

"Kitle ruhu, tinin muhteşem yaratılarını olanaklı kılabilir; öncelikle dilin kendisi, sonra türküler, folklor ve daha birçokları bunun kanıtıdır. Tesadüfen bir araya gelmeye itilmiş insan yığınlarından, ruhsal anlamda bir kitle oluşması için gerekli koşul, bu bireylerin ortak bir şeyinin olması, bir nesne uğruna ortak bir çıkarının, bir durumda benzer şekildeki duyguların yöneliminin ve belirli derecede, karşılıklı birbirlerini etkileme kapasitesinin olmasıdır."
Sigmund Freud, "Kitle Ruhu ve Benlik Analizi" 1921

"Bu gülümsemenin simgesidir, özgürlüğün kafiyesini hazla buluşturan." Daniel Cohn- Bendit, Forget 68, 2008

"Birçok araştırmacı yaklaşık 15 yıldır Nanterre ile Quartier Latin arasında olup bitenlerin önemini yadsımadan, başka bir dramatürjiyi savunuyorlar. Özellikle de şunu hatırlatıyorlar: baş aktörler yalnızca üniversite öğrencileri değildi. Eylemler, öncelikle Paris'te ortaya çıkmakla birlikte, sonrasında taşraya yayılmıştı. Ancak dönemin başkal-

* 9-10 Mayıs 2008 tarihlerinde İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından Galatasaray Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesiyle ortaklaşa düzenlenen Gençlik Üzerine Tartışmalar-9 etkinliğinde sunulan konuşmanın metnidir.

** Psikiyatr-psikanalist Paris Psikanaliz Kurumu üyesi, Claparède (Paris) Enstitüsü başhekimi.

dırıcı yönelimlerinin karşılaştırmalı araştırması Fransız "Mayıs"ının farklılığını anlamayı sağlayacaktır." Thomas Wieder, "En Uzun Ayın Yeni Öyküsü", 2008

Fransa'da 1968 Mayısı: Dışavurumlar, Temeller ve Sonuçlar

Herkesin hem fikir olduğu, kitle ruhunun yaratıları olası kıldığıdır. 68 Mayısında, olaylar başlar başlamaz, Paris'te sonrasında tüm ülkede, en göze çarpan olgu, hiç şüphesiz, aynı kuşağa mensup ayaklanmış öğrencilerden daha sonra işçiler ve çiftçilerden oluşan kitledeki her bir bireyde ortaya çıkan sevincin artışıydı. Sevinçli arsızlık, bir anda sokakta, bir kuşağın karşısına çıkıyordu. Neden? Bu olayı, onun bazı temellerini ve Fransa'daki yaratıcı dehasını inceleyeceğiz. İktidardaki kuşak, savaş sonrasında ulusal yeniden yapılanma ve halkların kendilerini yönetme hakkına saygı ilkesine göre sömürgeleştirmenin durdurulmasıyla meşguldü. Buna karşın, hükmetme ve de karanlık, ağır geçmişinin yer yer saklı tutulmasıyla katılaşmıştı. Bu geçmiş henüz tarih tarafından ele alınmamıştı. Ancak daha sonraki yıllarda Fransa'da 1940 - 1944 arasında yaşanmış olan düşmanla işbirliğinin ve ölüm kamplarına sürgünlerin yarattığı "*Acı ve Merhamet*"e değinilecekti.[1] O güne kadar bu konu bir tabuydu ve Doğu/Batı arasındaki dengenin bedeliydi, sivil barışın da. 1968 Mayıs ayı boyunca, pankartlarda ve hatta duvarlarda, şu şiirsel ifadeler görülüyordu:

"Söz hakkı duvarlarındır.
Kaldırım taşları altında, kumsal var.
Hayal gücü iktidarı ele geçirdi.
Yasaklamak, yasaktır.
Düş gerçekliktir.
Delilik gündemdedir.
Medya! Sakın kanma.
Hafif maaşlar, ağır tanklar.
Eski çarkları kıralım.

[1] Marcel Ophuls'un 1969 tarihli filmi: Le chagrin et le pitié. Fransa'da 1940 ve 1945 arasında yaşanan savaş, bozgun, Nazi işgali, kurtuluş ve direnişçilerin zaferinin ele alındığı dokümanter unsurlardan oluşan film.

Düzen devam ediyor.
Polis her akşam saat 20.00'de size sesleniyor.
Dikkat, radyo yalan söylüyor!
Azıcık boyun eğme çok fazla teslimiyete yol açar.
Gerçekçi ol, olanaksızı iste.
Mutluluğun satın alınıyor. Çal onu!
Koş yoldaş! Eski dünya arkanda kaldı.
Tüketim toplumuna son!
Hepimiz sakıncalıyız."

Bunlar sonrasında neden olduğunu keşfedeceğimiz şu slogana dönüşecektir:

"Hepimiz Alman Yahudileriyiz."

Bu kuşak için söz konusu olan, bütün dünyada cereyan eden bir başkaldırıdır ama bir devrim değildir, her ne kadar Fransa'da ayaklanma genel greve sebep olmuşsa da. Eğer bu hareketi bir devrim gibi değerlendirseydik, o zaman bazen kendini tanımladığı gibi bir "temel devrim" olurdu.

Üniversite öğrencisi Jan Palach, Prag'da Wenceslas meydanında, Amerikan tankları karşısında direnen Vietnamlı Budist rahipler gibi, Rus tankları karşısında kendini yaktığında, 1969 Ocak'ında Janis Joplin şarkısında "*Bütün kıtalarda, eski düzene karşı gençliğin başkaldırısı hayal kırıklığına gömüldü. Bu yılın baharının filizlerinin çiçek açması için yıllar geçmesi gerekecek.*" diyecekti.

Dönem, Amerika'da Asya'daki savaşa karşı yapılan mitinglerin, siyah hareketin radikalleşmesinin, sonra Almanya'daki, Büyük-Britanya, İspanya, Japonya ve Meksika'daki başkaldırıların dönemiydi. Şiddet her yerdeydi ve mayıs ayını belirleyen cinayetlerle de ortaya çıkıyordu: Martin Luther King (Nisan 68) ve Robert Kennedy (Haziran 68) cinayetleri. Bunlar yüklü anlam taşıyan bir başka kaybı anımsatıyorlardı, 1967'deki Che Guevera cinayetini.

15 Mart 1968'de, P. Vianson Ponté, *Le Monde* gazetesinde şöyle yazıyordu: "Fransa sıkılıyor."

Aynı yılın 22 Mart'ında, ilk öğrenci eylemi, Nanterre'de baş gösterdi ve bir lider ortaya çıktı. Lider 22 yaşındaki sosyoloji öğrencisi Daniel Cohn-Bendit idi.

Bir önceki yıl, aynı öğrenciler, Jean Genet'nin "Paravanalar" oyununu savunmak için bir özgürlükçü eylem gerçekleştirmişlerdi. Tiyatro, oyunu bir skandal olarak gören ve yasaklamak isteyen "Batı" adlı aşırı sağcı bir hareket tarafından tehdit ediliyordu. 22 Mart 68 günü, öğrenciler bu defa Vietnam Savaşı'na karşı ve cinsel özgürlük için eylem yapıyordu. Savaş hazza karşı. Haz savaşa karşı.

22 Mart 68'de, efsaneye ya da söylentiye göre, her şey Nanterre Üniversitesi'nde, erkeklerin kızlarım yatakhanelerine girmelerinin yasaklanmasıyla başlamıştır. Bu olayın doğru olup olmadığını söylemek güç ancak, o dönemi ve egemen burjuva sınıfının baskıcı ahlakını bütünüyle yansıttığı ortadadır.

Cezayir Savaşı'nı kaybetmiş (1962) olan Fransa'da - ki hâlâ sömürge zihniyetinden kurtulamamıştı- merkezi ve otoriter bir burjuva iktidarı belirgindi. Bir yüzyıldan kısa sürede, üç kuşak hem Almanya'yla olan 1870 Savaşı'nı, hem de 1914-1918 ve 1939-1944 savaşlarını yaşamıştı. Son dünya savaşını yaşamış ve ülkeyi yeniden oluşturmakta iktidardaki kuşağın özelliğini körlük olarak nitelendirebiliriz. Ötekinden nefret, zihniyetlerin merkezindeydi. Aynı zamanda, adları birbirleriyle karıştırıyordu örneğin, Afrika sömürge ordu birlikleri, Fas'taki berber bir kabilenin adını almıştı: Chleuh'ler (1891), veya Chleu'ler ya da Schleu'ler. Ad, önce yerlilerden oluşan sömürge birliklerininidi, sonra 1914'te ülkedeki birliklerin adı oldu. Daha sonrasında da Fransızca konuşmayanlar birliğine (1936), yani 1939'da komşu sınırında konumlanmışlara ve nihayet Almanca'ya verildi.

1968'deki iktidar, bu tarihte bile hâlâ, yalnızca direnenlerden oluşan bir Fransa olduğu resmi tezine inandırmaya çalışıyordu ama Fransa Devletinin karanlık zamanlarını iyi gizleyemiyordu; oysa Fransa devlet polisi tarafından Yahudilerin ölüm kamplarına sürülmesine varacak kadar işgalci Nazilerle işbirliği yapan tek Avrupa devletiydi. Fransız Devleti, Nazi Almanya'sına karşı askeri yenilgi sonrasında ortaya çıkan diktatör bir rejim olmuştu. Nazilerin zaferi, 1919'daki on-

ları küçük düşüren Versailles antlaşmasına karşı nefret dolu bir rövanş olarak görülüyordu.

1940'ın Temmuzunda iktidardaki Fransız Devleti diktatör bir devlet olup, 3. cumhuriyet'in yerine geçmiş ve 1944'e kadar sürmüştür.

1958'den başlayarak benzeri olmayan bir modernleşme ve sömürgeleştirmeden çıkışı sağlamış olan Gaulizm[2] görüşü bilinçleri zehirliyordu. Yeni bir anayasa yapan ve referandumla onaylanmış 5. cumhuriyeti oluşturan Gaulizm, devleti, medyayı, özellikle de radyo ve televizyonu elinde tutuyordu. Medya halka sunabilecek olanın onayını alabilmek için önce bakanlığa başvuruyordu. Bu şekilde, hiçbir şey ilerleyemezdi. Toplum kapalı ama üretken ve gelenekseldi.

Bilinçler, Cezayir Savaşı süresince herkesi kuşatmış olan uyuşukluktan uyanmaya başlıyordu. Bu durum resmi basına şu şekilde yansıyordu: "Cezayir olayları veya Kuzey Afrika'daki operasyonlar". Söz konusu olan, savaşın hatta ordu tarafından uygulanan işkencenin yadsınması biçiminde oraya çıkan bir bilgi çarpıtmaydı. Bu da, belgeleri duymak veya okumak isteyenlerin elden ele geçirdiği bitmeyen tanıklıklara rağmen oluyordu. René Alleg'in Geceyarısı Yayınevi'nden (Les éd. du Minuit) çıkan kitabı *Soru* (La question), komünist bir öğretmen olan ve FLN'i[3] destekleyen yazarın gördüğü işkencelerin bir anlatısıydı. Bu kitap, işgalciye dönüşmüş bir ordunun, babaları 1914-1918 ve 1939-1945 savaşları boyunca yanında yer almasına rağmen Afrikalı oğullarına karşı nankör, ölümcül ve hükmeden olmuş bir ulusun ordusunun korkunç yüzünü ortaya çıkarıyordu.

Bir olguya daha dikkati çekmek gerekir: Daniel Cohn Bendit'nin yakın zamandaki bir tanıklığına göre, 1968'deki 6 öğrenciden 5i, çocukluklarında maruz kaldıkları kötü muameleleri anlatıyorlardı. Anımsayalım, 1953'de dünya tıp literatüründe, Silverman sendromunun tanımı yayımlanmıştı. Bu tanımlama çocukların maruz kaldığı kötü tutumların yadsınmasını zorlaştırıyor ve dolayısıyla da tartışılmaz biçimde akıllara gelen ve ideolojik bir ikon olan "aile" tabusuyla mücadele

[2] Gaulizm: Fransa'yı müttefiklerle birlikte Nazi işgalinden kurtaran General de Gaulle'un geliştirdiği politik görüş. (ç.n.)

[3] FLN Front de libération national: Ulusal özgürlük cephesi. Cezayir'in bağımsızlığı için savaşan örgüt. (ç.n.)

etmeyi zorunlu kılıyordu. Bu sendromun, doktorlar ve kamu sağlığı otoriteleri tarafından kabul edilmesi için 15 yıl geçmesi gerekti.

Dahası 50'li, 60'lı yıllarda şiddet nesnesi olan yalnızca çocuklar değildi. Kadın da yasal olarak kocasının emrindeydi. Ailenin tüm güçlü reisi, babaydı. Kadın doğum kontrol konusunda yeni özgürleşmişti (1967) ancak kürtaj konusunda henüz özgür değildi. Yasak olması yüzünden yaşanılan birçok ölüme rağmen kürtaj hâlâ bir cinayet sayılıyordu. Bu değişim için Simone Veil'i (1975) beklemek gerekiyordu.[4]

İkinci Dünya Savaşı denilen 39/45 savaşı, çarpışanları ve utanmazca programlanmış ölüm sanayinin bütün kurbanlarını yere sermişken, bugün şunu fark ediyoruz: bu savaş ve öncekiler, hayatta kalanlara ve onların çocuklarına yadsınamaz bir kötülük yapmıştır. Çocuklar, kuşaktan kuşaklar boyunca travmatize olmuş ebeveynlerindeki, ***saldırgana özdeşleşmelere*** maruz kalmak ya da meydan okumak durumunda kalmışlardır. Konuşmama (mutisme) durumunda psikozun ortaya çıkması için üç kuşak gerektiğini ifade eden ve Shoah'nın[5] sonraki kuşaklardaki ruhsal etkilerini araştıran ancak birkaç cılız ses yükselebiliyordu. Ama kim bunları duyuyordu ki? Ailelerin özel yaşamında ve köleleşmiş topluluklarda devlet adına dayak ve işkence uygulanıyordu. Tekrar edilen, sıradanlaştırılan, hatta kabul edilen bu saldırıların kökenini hiç sorguladık mı? Kazananlar için, nazizme karşı kazanılan ***zaferden*** insanlığa dair çıkarılacak dersler neredeydi?

Bu nedenle, daha önce duyulmamış bu çığlık önce barikatlarda sonra sokaklarda duyulmaya başlandı: ***C.R.S. = S.S.***,[6] sloganı direnişin büyük komutanı Gaulle'ün yüzüne vuruldu. Bu aslında ona değil, daha çok devlete, yönetici sınıfa, koruyucu olmaktan uzak babalara yönelikti. Bu bir şiir değildi. Aynı duyarlılık binlerce kişiyi şu sloganla sokağa dökmüştü: "*Hepimiz Alman Yahudileriyiz.*" Burada amaç, Almanya'da oturan, polisin ve Fransız gümrük görevlilerinin

[4] Simone Veil. Auschwitz ölüm kampından kurtulmuş Fransız kadın politikacı ve hukukçusu. Fransa'da 1974- 1978 tarihlerinde sağlık bakanı olarak hükümette görev almış ve kürtajın yasallaşmasını sağlamıştır. (ç.n.)

[5] Shoah. Yok olma, ortadan kalkma anlamına gelen İbranice sözcük. İkinci Dünya savaşında Nazilerce 5 milyondan fazla Yahudi'nin öldürülmesini tanımlamak için kullanılır. (ç.n.)

[6] CRS Fransız polisinde Çevik Kuvvet. Burada Nazi polis SS ile olan benzerliğine gönderme yapılıyor. (ç.n.)

Fransa sınırından geçmesine izin vermediği ve böylece kötünün dışarı atıldığının düşünüldüğü, "Kızıl Danny"yi yeniden hareketin merkezine almaktı.

68, düzeni ve diktatörlüğü birbirine karıştırarak, vahşetin yarattığı şaşkınlığa karşı bilinçlerde bir çeşit gedik açıyordu. Savaşçılar kuşağı tarafından yapılandırılmış sistem, onu izleyen kuşağın reddetmesiyle karşılaşıyordu. 45-50li yılların baby-boom kuşağı önce protestolarında pek ciddiye alınmamıştı. Başkaldırı, dönemin başbakanı Georges Pompidou tarafından "Maskaralık" olarak tanımlanıyordu. Ama başkaldıran gençlerin hedefi, devlet başkanı, Fransa'nın 1944'teki kurtarıcısı, babaların kuşağının kahramanı, simgesel figür General De Gaulle'dü. Otoritesi, o ana kadar düşünülemeyecek bir biçimde tersine çevrilerek, saldırgan Nazi'nin küstahlığıyla özdeşleşmişti. Böylece, saldırıya uğrayan-saldırgan arasındaki özdeşleşme kavramını yakınlaşıyoruz. Göndericiye iade!

Dünya genelinde, Vietnam Savaşı'na karşı güncel olan protestolar da aynı döneme denk geliyordu. Joan Baez et Arlo Guthrie, bu bilincin Amerika'daki öncüleriydi. *Protest*in eski geleneği, kurallara uymayı reddetme ki bu ahlaka aykırı olarak değerlendiriliyordu, küllerinden yeniden doğmuştu. Vietnam Savaşı'na karşı yürütülen mücadele, kültürel bir bölünmenin derin göstergesiydi ve Amerikan toplumunu değiştirmek, dünyayı değiştirmek isteyen herkesin bir araya geliş çığlığıydı.

Dolayısıyla, Odéon'dan Sorbonne'a, Quartier Latin'[7]den tüm ülke geneline kadar kazanılmış alan, devletle karşı karşıya gelinen kısıtlı alandan daha genişti. Dengesini yitiren, bütün bir toplumun, tüm kuşağın zihinsel evreniydi. Herkes "özerklik" istiyordu. Özerklik kudurmuşlar olarak adlandırılanların temel sözcüğüydü. Bundan, feminizm, çocuk hakları, "Dostuma dokunma" gibi ırkçılık karşıtı hareketler, kürtaj ve doğum kontrolünün serbest bırakılması hareketi, sonra kürtajı serbest bırakan kanun, Grenelle antlaşmaları yani sendikal demokrasinin örgütlenmesi, çok kültürlülük, ekoloji, hümanist örgütler, kendi kendini yönetme doğacaktı. Bazıları, 68 hareketinin, devrimci mitin son bulması anlamına geldiğini ve sözün serbest bırakılmasıyla, ardından gelen özgürlük hareketlerinin tümünün yolunu

[7] Nanterre, Sorbonne, Odeon, Quartier Latin. Paris'te mahalle ve bölgele adlarıdır. (ç.n.)

açtığını düşündüler. Bazılarıysa, 68 hareketini, yetmişlerin "çıplak düşler" hareketine ve yalnızca cinsel özgürlük ve onun yadsınamayacak ve bazen şok edici aşırılıklarına indirgedi. 68 hareketi tabii ki buna indirgenmemeliydi.

Herkes, farklılıkları kabullenerek, düşündüğü gibi yaşamak ister. 68, kişisel yaşamın, cinselliğin, özgürlüğün, kadın erkek arasında eşitliğin arayışıdır. Söz almak ve tartışmak istenmiştir. Herkes herkesle konuşmak istemiştir. 68'in anlamadığı şey ise karar alanının demokratik alan olduğu ve öyle kalması gerektiğidir. Erken seçimlerle hükümetin gücü yeniden ele almasına karşı öne sürülen şu slogan buna örnektir:

"*Seçimler, aptal tuzağı*"

Başkaldırının politik sınırını açıklayan bu slogan, yine de birkaç yıl sonra reşit olmanın18 yaşına getirilmesi kararını engelleyememişti. Bu da 68'in kazançlarından biriydi. Bu körlüğe rağmen, 68 özgürleşmesiyle demokratik alan, evrensel bir çerçeve olarak doğdu. Komünist totaliterliğin son bulması, bireyin kendisine dayatılan ideolojik, politik veya dinsel çerçeveyi artık kabullenmemesi ve özgürleşmesi demekti. Modern düzenin sorusu artık, özgürlük, bireysel özerklik ve kolektif sorumluluk arasındaki dengeydi.

68 açılımıyla, yeni bir kavrayış yerleşti. Bu başka türlü düşünmenin yolunu açabilecek miydi? Hayal gücü[8] iktidarı ele geçir(mek)iyor (istiyor). Bir gençlik için... Bir gençlik ki, gelecek en büyük kaygısıdır.

Ergenlik: Yeni Doğan Tutkuların Fısıltısıyla İlan Edilen Fırtınalı Devrim

Toplumların tam da merkezinde böylesine değişimci olmuş bu devrimin, ergenliğin kendi kimlik krizi alanında eşdeğerliliği var mıdır? İşte bu toplantıyı düzenleyenlerin bana sorduğu soru buydu.

Psikanaliz ve antropoloji sayesinde öğrendiklerimizi bir kere daha anımsayalım. Erinlik (puberté) her birimizin bedenini ve özne olarak konumunu derinlemesine değiştirir. Genital cinselliğe erişme, birey tarafından ruhsal olarak işlenmelidir. Birey, bunun narsisistik olduğu kadar ilişkisel sonuçlarını da hisseder. Her toplum, gençlerin cinselli-

[8] Arzu haline gelen hayal gücü yarattığı yoklukta hiç bir şeyin yokluğunu değil, bir şeyin gelecek olanın, yokluğunu gösteriyordu.

ğe erişmelerini önemsemeli ve bunun yerlerini önceden hazırlamalıdır. Yerleri, yetişkinlerin yerleridir. "Gençlere yer verin!" sözünü duyuyoruz, bir olguyu anlamanın güçlüğünün de altını çizerek: her birinin olgunluğa erişmesinde, bir başkasının ölümü söz konusu olur. Sonuç olarak, üreme kapasitesine erişme, hiyerarşik bağlılığın korunmasına uyum sağlamaktan dışlamaya kadar varan toplumsal yanıtlar doğuruyor.

Bu antropolojik saptama, daha XVIII. yy da Buffon ve Rousseau tarafından yapılmış olan, ergenin psikolojisiyle erinlik arasındaki bağın gözlemlenmesiyle doğrulanır. Bunlar, bu dönemi 3 ile 5 yaş arasında ilk olarak ortaya çıkan olgunlaşmamış ama genital ve ödipal çatışmaların yeniden canlanması olarak değerlendiren psikanaliz tarafından da vurgulanmıştır. Ergenlikteki gerginlikler, erinlik ve ergenlik dönemlerindeki karmaşayı göz önüne alırsak hem içte, hem de dıştadır.

Birçok toplum, bu olguya, onu hem cinsel yönleriyle hem çocukluğa dair olan bağların kaybı yönleriyle ele alarak, ritüeller ve törenlerle eşlik etmeye çalışmıştır. Kastrasyon kaygısı, bilinçdışı olan ensestüel ve baba cinayetine dair ödipal yaşantının yeniden canlanması nedeniyle, tasarımlaşma ve simgeleşme beklentisi içine girer. Bazı toplumlar, bu tasarımlama sürecini erişkin gruplarının kabullendiği yerli yerinde kavramlarla (örneğin biseksüellik) bezenmiş mitolojilerini sunarak yardımcı olurlar.

Psikanaliz, ruhsallığın soy ağacıyla ilgili olarak bize çok şey öğretir. Ruhsallık ve ruhsal düzlemler, bedensel deneyim ve öznelliklerarası (intersubjectif) deneyimlere yaslanır. Bu soy ağacı çift belirleyenlidir: öznelliklerarası olan, diğer insanların duygularına verdikleri çarpıtılmış ifadeleri düzeltme, anlamlandırma ve yorumlama aygıtına gönderme yapar. Bir de içruhsallık (intrapsychique) vardır ve bu Freud'un ikinci ruhsal aygıt yerleştirmesinin (topique) belirttiği gibi, kalıtsal bir Alt-benlik, Alt-benlikten türeyen bir Benlik, Oedipus karmaşasının mirasçısı bir Üst-benlik, yani ebeveynlerin Üst-benliğinden oluşur.

Psikanalizin öznesi, *bir mirasın ve* aldığı mirasta oluşturduğu *aralığın, farklılığın öznesidir.* Sahip olabilmek için, özne bu mirası kazanmalıdır. Öznelleşme (subjectivation) deneyimi budur.

Freud'u okuyarak, narsisizmin önceki kuşağa dayandığını ve böylelikle özne ve özneler arası olan arasında bir bağ kurduğunu anlıyoruz. Burada, "ebeveynlerin gerçekleştiremedikleri arzularının düşlerinin"[9] dil öncesi çocuğun (infans) beşiğine, tıpkı masallardaki iyi veya kötü periler gibi eğildiklerini söyleyebiliriz.

İletimin (transmission), Benliğin sonsuz tüm güçlülüğüne yapılandırıcı bir sınır olarak düşünülebilmesi için, benliğin kendini narsisistik bir yara olmaktan ya da doğmuş olmak dehşetinden farklı bir biçimde tasarımlayabilmesi gereklidir.

Şikâyeti yakınları tarafından dile getirilen ergeni, bu anlayışla donatılmış olarak nasıl karşılamalıyız?

Anne babası onun hakkında böyle konuşur, onu böyle görüyorlar. Ama neden söz ediyorlar? Kimi konuşuyorlar? Ergen ve semptomu ailenin soy ağacında kendine nasıl yer buluyor? Şimdi üzerinde duracağım sorular bunlar olacak. Bu alandaki iki uygulama bana çok şey öğretmiştir: çocuğun ve ergenin ebeveynleriyle birlikte alındığı görüşmeler ve psikanalitik aile psikoterapisi. Bu iki klinik uygulamada saptadıklarım öznenin iç ruhsal alanında bilinçdışına özgü işleyişe bağlı olarak belirlendiği kadar, öznelliklerarasılıkla ilişkisi ve aile, gruplar, kurumlar, kitleler gibi bütünlüklere tabi olması nedeniyle ruhsallığa şart koşulan ruhsal çalışmanın zorluğu ile de belirlendiğidir.

Elbette bilinçdışı antlaşmalar ve sözleşmeler söz konusudur. Nevrotik, sınır durumlar ve psikotik örgütlenmelerin incelenmesi bunu gösterir. Gömü oluşumu (encryptage) süreci, Üstbenlik oluşumu, Benlik ideali işlevleri, bu öznelliklerarası belirlenmeyi izler.

İnsan olmanın koşulu, varoluş olarak, öznelliklerarası bir nitelik taşır. *Doğmam için bir kişiden fazlası, bir cinsiyetten fazlası gerekti.* Onlardan, öykülerinin, düşlemlerinin ve söylemlerinin örgüsü içinde bastırmalarının, vazgeçişlerinin mirasını aldım. Dolayısıyla ortaya çıkışımdan önce var olmaya başladım.

Şimdi bunlar üzerinde biraz düşünelim. Grup beni, bakımlar ve yatırımlardan oluşan bir anakalıp içinde kavradı ve destekledi. Beni tanındığım ve çağırıldığım işaretlerle donattı, korunma ve saldırma olanakları sundu, gerçekleştirmek için yollar çizdi, sınırları belirtti,

[9] Bu deyişi Freud'un 1914 tarihli "Narsisizme giriş" yazısında bulabiliriz: Çocuğun narsisizmi anne babanın gerçekleşmemiş düşlerine yaslanır.

yasaklar dile getirdi. Gruba ait olan ruhsal eylemler, tasarımların bastırılmasını, duygulanımların (affect) baskılanmasını, dürtüsel vazgeçişi destekledi veya serbest bıraktı. Böylelikle arzunun, arzunun sözcülerinin, yasağın ve tümünün tasarımlarının eşliğinde konuşan ve konuşulan özne oldum.

Buna öznede farklı biçimlerde miras olarak elde ettiği birçok öznelliklerarası ruhsal alanın bir arada bulunabileceğini de eklemeliyiz. Bu farklı şekiller bastırmanın birbirine uyumlu ya da uyumsuz şekilde zorlamasıyla yaslanma, özdeşleşme, bedenselleştirmedir ve bu da bize, ilgilendiğimiz konunun göze almamız gereken karmaşıklığını gösterir.

Öncelikle şunu söyleyebilirim ki, bu bakış açısıyla bakıldığında, bir çocuk veya ergenle karşılaşmanın yerini, *aynı anda konuşan öznelerden oluşan bir grupla* karşılaşma alır. İletim hatası, yani hükümsüz kılma (forclusion), gömü (encryptage) ret, şikayete yönelik dikkatin toplandığı nokta olmalıdır. Bu durumda analiz, semptomların, savunma düzeneklerinin, nesne ilişkilerinin örgütlenmesinin, gösterenlerin (signifiants), fosilleşen kalıntıların iletilme şekillerinin üzerinde yoğunlaşır. İletimin, bir kusur, bir eksiklik etrafında oluştuğu görüşü, modern araştırmacılar tarafından kanıtlanmıştır. İletim (transmission) dilde ortaya çıkmayandan, kayıt ve tasarım yokluğundan veya gömü (encryptage) şeklinde durandan yola çıkarak gerçekleşir. Duygulanımın, tuhaf nesne veya işlenmemiş bir gösterenin iletim biçimlerinde, simgeselin kırılması olarak saptadığımız işte budur. Biraz önce söylenene şu da eklenmelidir: sıklıkla, bu özgül malzemeyi içeren tedaviler sırasında, öznelliklerarası bilinçdışı anlaşmanın varlığı nedeniyle, tasarımı, düşlem oyununu, hazzı ve düşünce çalışmasını olanaksız kılan bir yasak ertelenmesi olgusu olduğunu fark ederiz.

Georges Olgusu: Kavranamayan Ayrılma

Georges, kriz içinde bulunan tüm ergenleri acilen kabul etmek için oluşturduğumuz bir kurumda görüldü. Talep, ergenin kendisinden, ebeveynlerinden, öğretmenlerinden, alarm veren bir durum nedeniyle başvuran herhangi birinden gelebilir. Randevular, altı görüşmeyle sınırlandırılmış ve görüşmeler genellikle pedopsikiyatr ve psi-

kanalist olan bir doktorla ve sosyal hizmet uzmanından oluşan bir çift tarafından yapılır. Ben hep aynı şekilde çalışırım, yani asla yalnızca ergenle görüşmem, her zaman birlikte yaşadığı kimler varsa onları da görüşmeye alırım: baba, anne, üvey-baba, üvey-anne, tek ebeveyn, vs. bu her olgunun özgün durumuna göre değişir. Bu görüşmelerin amacı, biçimi veya nedeni ne olursa olsun, krize, konuşarak gelişmesi fırsatını vermek ve bir anlam bulması için zaman tanımaktır. Sonrasında da keşfedilen problemi ve sonra sık sık gürültücü olan ve tekrarlanan ama ne özne ne de çevresi için tatmin edici bir cevap olmayan semptomu ele almak için bir araya gelme olanakları üzerine bir gerekçe bulmaktır. Ergeni ele alırken, onu olduğu kadar, "sözcü"lerini de duymak önemlidir. Yani sanki, bu yaşa özgü dürtüsel akımların değişimi karşısında, onun bakış açısını tamamlamak adına, hem nehri (ergen) hem de nehir yatağını (ebeveynler) ele almak gerekir. Uzun vadede, bu uygulama çok yararlı olmuştur.

Georges 16 yaşında, başta çok sessiz ve tüm yüzünü kaplayan uzun saçları olan bir gençti. Annesi ve üvey-babası tarafından konsültasyona getirildi. Bu iki yetişkin, alarm verici bir durum karşısında harekete geçmişlerdi. Ve bu durum, gitgide kötüye gidiyordu. Georges, liseye devam etmiyor, hiçbir dersi takip etmiyor, bütün zamanını bilgisayarının başında bütünüyle içine daldığı bir oyunu gece gündüz oynayarak geçiriyordu. Bu da bütün toplumsal ilişkilerini, ailesiyle olanlar dâhil, olanaksız kılıyordu. Bu durum karşısında ailesi, bütünüyle çaresiz kalmıştı. Durumun tanımlandığı şekliyle ben de kendi içimde, olayın, karşılaşan ama birbirinden itinayla kaçan bu iki kuşak arasında bir uzlaşmaya denk geldiğini düşündüm. Çünkü kimse ne otorite ne de sağduyu kullanıyor, yalnızca yaşam koruyuculuğu yapıyordu. Buna daha sonra anlayacak ve şaşıracaktım.

Şimdilik, bu üç kişinin nasıl da bir örümcek ağına takıldığını ve bunun da çocuğun okul yaşamını ve sonrasında da entelektüel geleceğini nasıl da başarısızlıkla tehdit ettiğini dinliyordum. En ince ayrıntısına kadar görünür olanı karşılamaya yönelik olan bu teknik, bir arada yaşayan bu iki kuşağın, duygularını en canlı şekilde ifade etmesini sağlıyordu. Yavaş yavaş, paylaşılanın, bir özneye çağrı olduğunu fark ettim. Bu çağrı tabii ki bilinçdışıydı ama yoğun biçimde

ödipal olan grupsal enerjinin karşısında son derece işlevseldi ve grup bunun hâlâ farkına varmıyor ya da dolaylı olarak ve sık sık engellenmiş bir biçimde ele alıyordu. Bu krizin sahnelenmesindeki oluşumlar hangi hedefleri güdüyor veya her birini çatışmada nereye konumluyordu? Uyarımlarla dolup taşan bu durumda, öfke veya umutsuzluğun ötesinde, kendini yetersiz kalarak ifade etmeye çalışan, asla yok olmayan işte buydu. Söz konusu güçleri ve ortadaki çatışmayı kavramak için, metaforların açığa çıkmasını, grubun ve genellikle de gönülsüz aktörler olan her bir öznenin biricik öyküsüyle örülenleri, duygulanımsal açılımları ve tasarımlanmayı bekleyen duygulanım öncülerini adım adım ve ayrıntılı bir şekilde izlemek gerekiyordu. Grup aynı zamanda, haftada bir olmak üzere, epistemofilik merakı ve kavrayıcılığı ayakta tutarak, bu tip çalışma için gerekli olan üçüncülük işlevine de sahiptir. Burada, daha ayrıntılı açıklama için yeterli zamanım yok. Bu yüzden süreç içerisinde zamanla ortaya çıkan göze çarpan olayları ve bunlardan çıkarılan sonuçları ifade etmekle yetineceğim.

1. Georges, küçükken babasını şiddet içeren bir ölüm sonucu kaybetmişti. Annesi, Georges erişkin yaşına geldikçe, aynı travmanın yineleneceğinden korkuyor olabilirdi.

2. Kimse, Georges'a her gece odasında bilgisayar kullanmasını yasaklamıyordu. Sanki bu aygıt, yaşamın baskıcı bir örgütleyicisine dönüşmüştü.

3. Anne babası bilgisayarın yerini değiştirmeyi düşünürken, ailesi, bizi de şaşırtarak, kendi odalarını bilgisayarın konulacağı yer olarak önermişlerdi. Böylelikle bu yeni düzenlemeyle, anne-üvey baba çifti olarak kendilerini Georges'a özellikle de gece ulaşmak isterse bir taciz nesnesi olarak sunmuş oluyorlardı.

4. G. iki ayda uyku ritmini düzene sokmuştu. Bu da, okul yönetimiyle yeni bir eğitim hedefi belirlemesini ve okul hayatına yeniden dönmesini sağlamıştı.

5. Ben'de, G.'nin artık büyüyebileceğini, geleceğini düşünebileceğini ve böylelikle bir gün evden gitmek üzere kendisini hazırlayabileceğini ona söyledim.

6. Annesinin gösterdiği onay karşısında, G. bu saptamadan şaşkına dönmüştü. Bağırarak odayı terk etti, ihanete uğramıştı.

7. Son seansta, G., büyümesinin hedeflerinden birinin belirginleşmesi üzerinde durarak, çok depresif olduğunu ve bilgisayar ve oyun aracılığıyla durmadan bir hayaleti besleyerek, bu depresyonu sakladığını ve içinde bulunduğunu hissettiği çıkmazı dile getirdi. Onu ilaç alması için bir doktora ve bir psikoterapiste yönlendirdim. G. Hemen her ikisini de kabul etti ve saçları arasından yüzünü ve canlı gözlerini gördüm.

8. G.'nin annesi son olarak, eşiyle olan ilişkisi için yardım talep etti.

Burada Piera Aulagnier'nin düşüncesini[10] paylaştığımı burada belirtmek isterim: "*Ruhsal yaşam, özgün canlı organizma olma özelliğini, kendi kendine tasarımlamak koşuluyla, sahiptir. Bu önbilgi (postulat), kökensel sürecin (processus originaire) işleyişine boyun eğer. Ruhsal yaşamın korunması için, ruhsalın gerekliliklerine saygı duyan bir ruhsal ortam şarttır. Bu önbilgi birincil sürece özgüdür. Değişimci güç, dünyayla karşılaşabilmeyi sağlayacak olanın merkezindedir. İkincil süreç, kendiliğin anlaşılabilir bir nedenselliğe dayanan bir kendilik bilgisini söze döküşü öngörür.*"

Claparède Enstitüsü'nde grup ve aile üzerine inceleme seminerleri çerçevesinde, her Salı tartıştığımız, yeterli dikkati sunduğumuz tedaviler sırasında, ya konsültasyonlarda, ya da bütün aile bireylerinin bir psikanalist çiftle bir araya geldiği aile psikoterapilerinde ortaya çıkan bu işlenmemiş nesnelerin olası dönüşümleri konusudur. Bu nesneler ki, önceden de dile getirdiğimiz gibi, şeyler gibidirler: kistleşmiş, hareketsiz veya içselleştirilmiş olarak ailenin farklı bireyleri arasındaki iletişim bağlarına saldırı şeklinde kendini ifade ederler ve analistler grubuna bu şekliyle aktarılırlar. Aktarım biçimi, yansıtmalı özdeşleşme veya yapışkan özdeşleşme (identification adhesive) düzeneklerinden yararlanır.

Araştırma grubu, psikanaliz çalışmalarıyla karşı karşıya olan klinisyenlere göre özel bir işleve sahiptir. Her birey için, dönüşümün çıkmazlarının fark edilmesini sağlama işlevidir bu. Bu da iş ilişkilerinin bir çeşit canlılık ve karşılıklı bir güven içinde olması sayesinde mümkündür. Her şey, sanki çalışma grubunun ortak bir uzlaşma temeli üzerinde oluşan öznelliklerarasılığın, ruhsal aygıta özgü çağrı-

[10] Piera Aulagnier, La violence de l'interprétation, Paris, PUF, 1975.

şımsallık kapasitesi söz konusu olduğunda, klinik grupların merkezindeki öznelliklerarasılığı yeniden hareketlendirmesini sağlamaktaymış gibi geçmektedir.

Paylaşımlarımızda bir kavram, uyarı kalkanı kavramı, sık sık ele alınmaktadır. Bu kavram, bir tür Benlik tanımının üzerinde temellenmektedir: bu sınır varlıktır bu. Freud, "*Bilimsel bir psikoloji taslağı*"nda Benliği büyük bir özenle tanımlar. Freud burada, tıbbi modelden aldığı bu tanımlamayı *Düşler bilimi*'nden sonra da bütün yapıtı boyunca değiştirir ve zenginleştirir. Burada iletim, sanki bakteriyolojiktir ve bir düzenleme sürecinin merkezindeki bu bireyler arası kavrayışa göre, temas engeli ve uyarı kalkanı kavramlarını zorunlu kılar. Bunlar, bir filtre işlevini ve dışarısı ile içerisi arasında bir eklemleme işlevini betimleyen kavramlardır. Buradaki düşünce şudur: uyarı nedeniyle ruhsal yaşamın öznelliklerarası ve iç ruhsallık alanlarında olası bir bütünlük kaybı söz konusudur. İletilenler duygulanımların öncülleri delilik ilişkilerini açıklayan durumlardır, örneğin kitlenin kontrolden çıkmasındaki geçici delilik gibi. Burada düşünce bağları ve içerisi ve dışarısı arasındaki özdeşleşme için dönüşüm (duygulanım ve tasarım arsındaki bağ) ve aracılık bozukluğu vardır.

Freud, daha sonra şunu savunur: "ruhsal süreklilik, ruhsal eğilimlerin mirasıyla, bir parça güvencededir. Bu eğilimler, etkili olmak için, bireysel yaşamın bazı olayları tarafından uyarılmaya gereksinim duyarlar."

Bu kavrayış, yeni doğan bebeğin, çevreyle öznelliklerarası etkileşimini güncelleyen potansiyel yapılar ve işleyişlerle dünyaya geldiği şeklindeki çağdaş düşünceye bir açılım sağlar. Bu, çağdaş sıralı oluş (epijenez) kavramıdır.

Bugün gözlemlediğimiz kadarıyla, ergen grubu öngörülen bir ritüel ya da tören olmadığından başıboş içsel düzensizliği kendisi ele almaktadır: etiketlerden uyuşturuculara kadar. Ruhsal gizil dönemin (latans) yerini tutacak veya toplumda gizil dönemin getirilerini örgütleyen ya da topluma uyum sağlamasını ve erişkin gruplara açılımını sağlayabilecek planlanmış bir tutum olmadığında, en sık karşılaşılanın birçok şekilde görülebilecek olan bağımlılık olduğunu fark ediyoruz.

Sami Olgusu: Geri Dönen Baba

Sami, bana psikiyatr olan annesi tarafından, arkadaşlarıyla alkol aldığı bir akşam yaşadığı manik bir atak sonrasında getirildi. 15 yaşında, parlak bir öğrenciydi. Bu atak, sakin bir gökyüzündeki, anlık bir fırtına gibi ortaya çıkmıştı. Annesi, Sami'nin, annesinin deyimiyle bir anlık delirdiği bu atağı aşırı bir rahatlıkla karşılaması nedeniyle çok endişeliydi. Bu olay, hastaneye yatış ve bir ilaç tedavisini gerektirmiş, ama Sami kısa bir süre sonra, çabuk iyileşen durumu karşısında tedaviyi bırakmıştı. Buna karşın, bu olay ve hastaneye yatışından beri, Sami ders çalışmak ve arkadaşlarıyla ilişkiler konusunda isteksizdi. Üzgün ve kuruntulu düşüncelere dalmıştı. Bütün sevincini, kaygısızlığını ve çalışma isteğini yitirmişti. Sami bana, kendinde bir yabancılık duygusunun belirdiğini anlattığında, bu hemen dikkatimi çekti. Bu duygu, ona hep eşlik ediyordu ve şimdi ona utanç veren ve anlamlandıramadığı bu şey karşısında mücadele veriyordu. Sanki babası tarafından terk edilmiş gibi hissediyordu. Bu duygu, annesi tarafından hemen yadsındı o burada bir gerileme görüyordu. Ama bu durum bana temel otantik bir yıkım gibi göründü. Sami'nin annesi, babasından söz etti.

Bu adamı -yıllar önce ondan ayrılmıştı- uzak ülkelerde çok çalışan ve çok para gönderen parlak bir entelektüel, ama oğlunun yanında somut olarak varolamayan ve hiçbir sözünü tutamayan biri olarak anlatıyordu. Ayrıca baba, annenin mesleğinin oğluna karşı eğitimci tutumu üzerindeki etkileri ve onunla ilgili kaygılarından dolayı onu çok eleştiriyordu. Konuşulanların amacının, babanın dışarıda tutulacağı bir tedaviye beni hazırlamak olduğunu hissettim. Tedavi kurumlarında buna ne çok sıklıkla rastlarız çocuk veya ergeni özne olarak değerlendirmek isteyen tedaviciler olarak. Bu durum ne çok kabullenilmiştir, ama öznenin statüsü açısından ne kadar da önemlidir. Kesin bir tavırla şunu belirttim: Sami'nin durumu ciddiydi. Sami'yle anne babasının da bulunduğu bir karşılaşma ve üçünün de yapılacak tedaviyle ilgili ortak uzlaşması olmadan, ne bir sorgulamaya ne de bir tedaviye başlayacaktım.

1. Dört kişilik birinci görüşme gösterdi ki Sami'nin babası oğlunun sorunlarının ciddiyeti hakkında son derece bilinçsizdi.

2. Oğlu iyileşinceye kadar çalışmayı bırakarak, kendini tamamıyla oğluna adamayı önerdi. Eğer oğlu isterse, bu seçimi yapacak yeterli parası bulunmaktaydı.

3. Sami, duygulandı ama reddetti çünkü babasıyla tatil yapma olanaklarına sahip olma rahatlığından yararlanmayı yeğliyordu.

4. Anne ve baba, geçmişte kendileri için çok önemli olmuş bir konunun, yani ailelerden birinde var olan ağır bir akıl hastalığı mirasının altını çizdiler. Bu sayede, olası hayaletler ve mirasları yeniden gözden geçirdik. Bu bakış açısı, erken ayrılıklarının ve meslek seçimlerinin nedenlerini anlamamızı sağladı.

5. Sami tüm bunları bilmiyordu. Kendisinin de bir akıl hastası olup olmadığını sordu.

6. Sami bir ilaç tedavisi ve psikoterapiyi kabul etti.

7. Okula istekle devam etmeye başladı ve yeniden bulduğu neşesi, bir geleceğe sahip olma arzusunu dile getiriyordu.

8. Ailesi ve o, önceden yapmadıkları bir şeyi yapmaya, üçü birlikte görüşmeye başladılar.

Birinci toplumsallaşma alanı, ailenin alanıdır. Bu alan sayesinde, çocuğun ve ailesinin dünyasına fazla yabancı olan dışsal kavramlar nedeniyle oluşabilecek bir dışlama riski olmadan, çocuk için, genişlemiş bir yaratıcı gerçeklik örülebilir. Bu uzun soluklu çalışmanın tümü, psikanalize yapılan gönderme içinde yürütüldü. İlkel kaygılar ve kapasitelerin engellenmesi nedeniyle ansızın ortaya çıkan savunmaları veya düşünce engellerini kendi üzerinde incelemek, psikanalistin izlediği yolun temelindedir. Yakınlığın veya ruhsal anlamda temasın yerleşmesini kolaylaştırabileni ya da güç kılabileni yaşamak esas olandır, çünkü bu, uyum sağlama ve simgeleştirme için gerekli koşuldur.

Şimdi, birkaç yıldır ciddiyetle yürütülen bireysel psikanalitik tedaviye yaptığı yatırıma karşın anoreksik ve intihar tutumlarının son bulmadığı bir genç kız olgusu sunacağım. Ona aile psikoterapisi için beni görmesini öneren bir pratisyen doktordu. Bu girişim, babasının kendi analistinin bu yeni çalışmanın önemini sormasını ve onun verdiği onayla da desteklenmişti.

Aile psikoterapisi dört yıl sürdü. Aile grubunun hepsi ve genç kız için de bir başarı oldu. Haftada bir görülen grup, ikisi de analizden geçmiş anne baba, ağabey, kız kardeş ve genç hastamdan oluşuyordu. Anne baba, bu çalışmada açıklananları, anne ve baba bireysel analizlerinde ortaya çıkmayan ama burada ortaya çıkarak her birini yabancılaşmadan kurtaran öğeler olarak kabullendiler. Bu da dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır.

Söz konusu olan, hem anne ile baba arasındaki ilişkiyi, hem ebeveyn oluş tarzlarını koşullandıran çifte bilinçdışı bir sözleşmeydi:

Baba tarafında; bu sözleşme dedenin kardeşleri arasında bir çocuğun terk edilmesinin hayalet varlığının izini taşımaktaydı. Ayrıca çocuk, çocukları taciz eden ve katil bir adam tarafından tehdit de edilmişti. Babada bu anı, tam bir kâbus gibi bir anda ortaya çıktı ve grup onu bu sırada destekledi. Üç kuşağın her biri, kendilerine göre farklı bir biçimde, bu tip bir tekrarlanan durumu deneyimlemişti. Anlaşıldı ki, asla doymayan bu hayaletin varlığı, aile yaşamını bedeli yüksek karşı-yatırımlara zorluyor ve tetikte duran çocukların yoksunluklarını, hepsini güncelleyerek açıklıyordu. Anlamını tanımlayamadıkları bir gölge üzerlerinde dolaşıyor, şefkatli, sevgi dolu ve ilgili bir ortama rağmen, varlığını mantıksız davranışlarla kendini belli ediyordu.

Anne tarafındaysa, sözleşmeye kadınsıya dair olanı yatırım nesnelerinin dışkılaştırılmasına (fécalisation) mahkûm etme gerekliliği damgasını vuruyordu. Bunun nedeni, anne dünyaya geldiği sırada büyükannenin depresyona girmiş olmasıydı. Bu dönem boyunca, üzerindeki tuhaf narsistik yankı nedeniyle annenin babasının bir karşı-yatırımı söz konusuydu, bu ortaya çıktı. Bu karşı-yatırım, yinelenen ve ritüelleşen bir biçimde özgül bir grupsal ekonomiyi sürekli kılmıştı. Sonrasında ailenin bütün çocukları acı çekmiş ve bu diğer kuşaklara iletilmişti. Bunu, savunmacı davranışlarla maskelenmiş ensestüel bir iklimde bir çocuğun zorunlu kurban edilmesini içeren bilinçdışı kolektif düşlem izliyordu. Genç hasta, böylece, ele alınan nedenler yüzünden, kendini bu ikili bilinçdışı sözleşmenin kavşağında bulmuştu. Bu sözleşmeler hem ortaya çıkışlarını hem de dehşet verici gerçekleşmelerini içeatma (incorporation) ile ortaya koyuyorlar, bunu

anlaşılmaz eyleme geçişlerin felaketinden sonra aile seanslarının havasını hemen işgal eden bir tekinsizlik içinde yapıyorlardı.

Psikanaliz Uğraşı

Psikanaliz uğraşın, üvey akrabası olan ergen görüşmelerinde uygulananı üzerinde düşünmek için, değişim ve tekniğin derinleştirilmesi üzerinde durulmalıdır. Psikanalitik alanla birlikte analistin zihinsel işleyişi de onunla genişledi. Eğer analist, hastanın aktarımıyla doğrudan temastaysa, analiz ve çerçeve üzerine kendi aktarımını fark etmesiyle onun da ötesine geçer. P. Heimann (1951) tarafından üzerinde durulan karşı-aktarım kavramı, D.W. Winnicott, M. Neyraut, A. Green, L. De Urtubey, J.L. Donnet ve R. Rousillon'un çalışmalarıyla genişlemiştir. Bu bağlamda analist, hastasının malzemesine yaklaşımda iletişim biçimlerine duyarlı hale gelir.

A. Green "*Analist, simgeleştirme ve yokluk" yazısında şöyle yazar: "Çağdaş analitik alan iki uç arasında salınır. Bir uçta, toplumsal "normallik", ki bu Joyce Mac Dougall'a, antianalizan adı altında heyecan verici bir klinik tanımı yapma fırsatını vermiştir... Diğer uçta, biçimsel gerilemeye ve nesne bağımlılığına eğilim göstermek gibi ortak özelliğe sahip durumlar... Burada nesnenin mevcudiyeti ve yardımı kaçınılmazdır.*"

Analistin uğraşı yalnızca nevrozdaki gibi arzu sorunsalını kapsamakla kalmaz, düşüncenin kendi oluşumunu da içerir. Örneğin, W. Bion'un çalışmaları, bu bakış açısını ele alır. Analist nesne olarak kendi işlevini ve süreci değerlendirme yetisine sahip olmalıdır. Böylece, oluşturulamayan yokluk, yani düşünce yokluğu sorunu, nesne ilişkileri için bir veri oluşturur. Yokmuş, sessiz gibi olan, yani varolan çerçeveye, bir öz hatta bir kaza olarak çerçeve sunulur. Böylelikle, hassas bir sınır olan çerçevede biçimi olmayana (informe) bir biçim katar. Bu, çerçeve içinde osmotik paylaşımlar gerçekleşir ve bağ kurma etkinliğinin mümkün olduğu potansiyel alan oluşturur. Her şey sanki psikanalistler analize ve aynı zamanda yasını tutmuş oldukları en temel figürlere aktarım içinde karanlığı ve geçişleri dikkatle incelemişler gibi gerçekleşir.

Burada Freud ve Lou Andréas Salomé arasındaki diyalog aklıma geliyor. Freud 1916 yılında ona şöyle yazar:

"Biliyorum ki yazdığım zaman, bütünün tutarlılığını, uyumu, soylu düşünceleri, simgesel öğeler dediğiniz her şeyi reddederek, herhangi bir karanlık noktaya bütün ışığı yoğunlaştırmak için görüşümü yüzeysel bir biçimde sınırlandırıyorum. Çünkü deneyimim bana şunu gösterdi; tüm kendini beğenmişlik ve bu çeşit beklentiler, bilmek için aradığımızı bazen çarpıtma ve güzel kılma tehlikesine yol açarlar." Ve ekler: "Sizi her zaman izleyemem, çünkü karanlığa alışmış gözlerim, ne fazla parlak ışığı ne de fazlasıyla geniş görüş açısını büyük olasılıkla kaldıramaz."

Aynı zamanda, 1937'deki Biten analiz, bitmeyen analiz'de yazdığını düşünüyorum: "Aslında, geçişler ve aracı evreler, birbirinden zıt ve netlikle ayrılmış durumlardan daha sıktır."

Freud, daha önce W. Fliess'e şunu yazmıştı:

"*Bizim krallığımız, arada kalandır.*" Ve "Düşlerin yorumu"nda şunu doğrular:

"*İçsel algımızın nesnesi olabilecek her şey sanaldır.*"

Bugün, yalnızca hakikat sözcüğüne değil, derinlik sözcüğüne de öncelik tanıyorum ki derinlik, bence içsel göreceliğe ve akla, en iyi tanıklık edendir - doğal şeyler arasındaki ilişkileri netleştirendir-. Bu içsel görecelik ve akıl, karşılıklı olarak en derindekini, yer altı akıntısını anlama deneyiminden kaynaklanır. Ah! Şu güzel Mayıs ayı!

ergenlik, başkaldırı ve değişimler*

DIDIER DRIEU**
ÇEVİREN: ZEREN OKÇUOĞLU

İletimin (transmission) ortaya koyduklarıyla bağlantılı olarak ve Goethe'nin Faust'unun sözünü yeniden ele alarak başkaldırının ergenlik süreçlerinin bir parçası olduğunu söyleyebiliriz. Yine de, ergenlikteki değişimler kırk yıl öncesinde olduğu gibi aynı şekilde "bağlamlanmış" (contextualisés) olarak bulunmaz. Eğer 1968'de, katılaştırılmış bir ataerkil toplumda baba figüründen, eskimiş bir otoriteden kurtulmak söz konusuysa, daha sonra bahsedeceğim gibi Fransa'nın banliyölerindeki güncel başkaldırılar bana daha çok boşluk çağına, düş kırıklığı yaratan bir dünyaya karşı babasal göndermeleri yeniden bulma arzusuna bağlı gibi geliyor.

Ergenlikte öznelleşme koşulları üzerinde sonuçları olacak olan antropolojik temelimizin değişimlerine hızlı bir şekilde yeniden değinmek istiyorum. Kültürümüzdeki değişimlerin, ergenlik uğraşını erinlik (puberté), ergenlik, genç erişkinin özdeşimsel özümlemesi gibi zor zamanlarında değişik şekilde yönlendirdiğini düşünüyorum. Bana öyle geliyor ki her öznel kendine mal etme (cinselleşmiş beden, bireysel bir düşünce, yeni sınırlar ve yeni düşünceleri) çabasına denk gelen öznelliklerarası bir dinamik (mahremiyetin yeniden yapılanması, nesilselde kendini doğurmak (auto-engendrement) ve düş kırıklığıyla yüzleşmek) vardır. Postmodern çağımızda bu bağlantıların çoğu zaman sıkıntıda olduğunu veya kısıtlı bir bağlamda harekete geçtiklerini düşünüyoruz.

* 9-10 Mayıs 2008 tarihlerinde İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından Galatasaray Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesiyle ortaklaşa düzenlenen Gençlik Üzerine Tartışmalar-9 etkinliğinde sunulan konuşmanın metnidir.

** Psikolog-psikoterapist, Caen (Fransa) Üniversitesi öğretim üyesi.

Antropolojik Çalkantılar

68 Mayıs'ının olayları, özellikle kırkıncı yıldönümü dolayısıyla çeşitli tartışmaların konusu olmaktadır, çünkü Fransa'da ve birçok batı ülkesinde savaş sonrası pozitivizm, ataerkil ve endüstriyel dünyanın mirasıyla simgesel bir kopuşun sinyalini oluşturur gibi görünmektedirler. 1968'de öğrenciler her zaman sanıldığı gibi otoriteye karşı değil, ama daha çok üniversitede, ailelerde, kadınların karşısında, vb... hüküm süren bir otorite biçimine karşı ayaklandılar. 68 hareketinin bir başka parolası da herkesi bir tüketici olmak işleyişine indirgemeye başlayarak gelişen tüketim toplumunun eleştirisidir. Otoriterliğin ortaya konuluşunda kurumlardan yana önemli değişiklikler gerçekleştirilmiş olsa da (psikiyatri hastanesinde, üniversitede duvarların ortadan kaldırılması, kadınların özgürleşmesi), tüketici vatandaşın sorunu olduğu gibi kalmıştır. İletim bağlarımızı düzenleyen simgesel meta-çerçeveleri ortadan kaldıran yeni öznelliksizleştirme (désubjectivation) biçimleri yaratılmıştır. Benim ait olduğum kuşak koruyucu göndermelerle ve babalar dünyasının yasaklarının korkusuyla büyüdü (bu üstbenliksel dünyanın çerçevesini ailenin babası, öğretmen ve bazen de papaz oluşturuyordu). Bu durum, inisiyatif almakta belli bir engellenme yaşamak, yaşamına sahip çıkmak, ama aynı zamanda da varlığını kanıtlayacağın projelerde var olacağın zaman ise hiç olmazsa bir kararsızlık demekti. "Ne yapabileceğini daha sonra göreceksin" yani zamansallığın yerine bugün; "yeteneklerini kanıtlamayı bildiğin ölçüde istediğini yapabilirsin" geçmiştir. Toplumsal yaşamda sınıf savaşları varoluşsal, narsisistik kırılganlığımızı gerginleştirecek biçimde yer savaşları tarafından devrilmiştir.

Bu köklü değişimlerin ergenlerin dünyasını şeyleştirmeye ittiği görülmektedir; bazı meslektaşlara göre toplumumuz "ergen merkezli" hale gelmektedir. (Huerre, 1997; Anatrella, 1988).

Böylece toplumsal tasarımlarımızda ergenliği sınırsız bir zamana yerleştirerek bir gençlikçiliğe gönderme yapıyoruz, böylece onları kimi kez genç kahramanlarımız kimi kez günah keçileri yaparak iletimdeki sıkıntıların potansiyel sorumlusu olarak görüyoruz. Acaba lisedeki gençler onlarla örneğin bağımlılıkla ilgili riskler gibi ergenliğe geçiş konusu konuşulduğunda ne diyorlar? 68'in genç yetişkinlerinin tersi-

ne, ergenler bugün daha fazla yardım talep ediyorlar. Boşluk çağı karşısında tedirgin olarak ve liselerde uyuşturucu trafiği yerleşirken sınırları yeniden güçlendirmemizi bize salık vermektedirler. Aynı şekilde, öğrencilerimiz profesyonel yaşamın belirsizliği karşısında, diploma teslimin törenlerinin yeniden yapılmaya başlanması için bizi teşvik ediyorlar. Bu örnekler, dünyamızda simge değeri alamayan geçiş törenlerini yeniden oluşturmanın gerekliliğini değil, ama simgesel olarak daha "belirli" bir dünyanın yeniden oluşturulması gerektiğini gösteriyorlar, Böylece zamansallık ve sınır değişim ve bağış-karşı bağış (don/ contre don) tarafından belirlenen kuşaklararası ilişkilerde simgeleşebilir (Mauss, 1925).

Aile evreninde, Roma hukukundan miras kalmış bir model olan ataerkil aile, yerini bazen birkaç bireye indirgenmiş, daha demokratik ve aynı zamanda da daha belirsiz (örn. yeniden oluşmuş ailelerin, boşanmış ailelerin çocuklarının öyküleri) olan çekirdek aileye bırakarak neredeyse kaybolmuştur. Bağlar ve genelde iletim, zamanın gerekliliklerine uyan daha esnek anlaşmalarla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, hücre ailenin bir soy işlevine sahip olmaktan çok, kimlikleri ve kendi normlarını üretimi işlevi vardır. Demokratikleşme ve birbirini izleyen sözleşme benzerlerinin oluşumu ailevi yaşamı giderek daha fazla düzenlemeye çalışmaktadır. Yine de, bu yeni düzenleme biçimleri örneğin anne babalar arasında bir eşitliği var saymakta ancak bu her zaman olmamaktadır, hele anne babalar toplumsal şiddetle baş etmek zorunda kaldıklarında kendileri köklerinden kopmuşlarsa veya travmatik bir mirası taşıyorlarsa.

Bu yüzden toplumsal gerilimleri ailenin tam ortasında, bazen ebeveynlerin kendi aralarındaki bağımlılık davranışlarında ve özgürlük istekleri ve tutarlılıkları arasındaki zıtlıklarda görebiliriz. Ailenin içinde yer alan iletim modelimiz hepimiz için daha çok bir kendini gerçekleştirme biçimi arayışına, farklılaşmanın olumlanmasına doğru yönelmektedir. Yine de, bazı açılardan toplumumuz, hiyerarşik ve ataerkil bir mantığa dayanmaktadır. (örn. kurumlar ve bir tür otoriteye yeniden dönüş eğilimi). Seçkinler Fransa'nın banliyölerindeki ergenlerin sorunları karşısında örneğin anne babaların sorumsuzluklarından veya hareketsizliklerinden söz etmektedirler ancak bazı mahalle-

lerde ebeveynler ya da bazen tek ebeveyn kendi başına çözemediği eşitsizlikleri ve gerilimleri acımasızca yaşamaktadır.

Ergenlerin karşısında, eğitimin proje kavramına hatta sınırların aleyhine olan ideallere dayanması durumu ailedeki bağları derin şekilde sarsmaktadır. Ergenlik döneminin ebeveynler için olduğu kadar gençler için de, endişe nesnesine dönüşmesi normaldir, çünkü erinsel değişimler, projeler ve olgunlaşma konusunda çok fazla belirsizlik vardır, ama ortam çok değişken olduğu için endişe daha fazla şiddetlenmiş bulunmaktadır.

Ergenlik ve Aynada Ortaya Koydukları

Fizyolojik, bedensel değişimler ve dürtüsel düzenlenmenin değişimleri ergenliğin temelidir ve bize dürtüsel şokun son derece güçlü olabileceğini F. Kafka'nın öyküsü Metamorfoz'daki genç kahraman Gregor'un imgede kopukluk olarak yaşadığı travma metaforunu anımsatır. Yaşanılan bu değişimlerin aynı anda olması, ensestsel ve ebeveynleri öldürme düşlemlerinin yeniden canlanması ve oraliteye, analiteye gerileme genç ergenin geçici olarak çevrenin, ailesinin ve yaşıtlarının tepkilerine çok bağımlı hale gelmesine yol açar.

Birçok olgu, genç ergenin travmatik kırılganlık yaşantısını ve sonuç olarak da kopukluğun ve devamsızlığın şiddetini güçlendirerek daha da dengesizleşmesine yol açabilir.

Böylece, küçük kızı erkenden bir Lolita, erkeği de gelecekteki "Zidane" gibi gösteren pazarlama görüntüleri ortaya çıkmaktadır. Yapay bir şekilde ön ergen kavramı oluşturularak büyükler gibi olmaya itilen bu çocuklar gizil dönemlerini (latanslarını) kısa devre yapma ve onları aşan yansıtmalarla kaştı karşıya olma tehlikesini yaşamaktadırlar. Bu öne alma, bazen aileler tarafından da bilinçsizce sürdürülmekte ve bu çocukların ruhsal yaşamlarını büyütmelerine zaman verilmemekte ve latans uğraşısının dengesizleşmesine yol açılmaktadır (Marty, 1999). Bu zorlamalar çocuklarda çoğu zaman davranış bozukluklarına yol açarak eksikliğin, yokluğun ve varoluş inşasının öğrenilmesinin yerine fallik beklentileri (sahip olmak modası) sürdürür. (Zanello, Drieu, 2008). Onları bağımlılık yaşantılarına ve yetişkin dünyasıyla aynalı bir işleyişe kalıcı şekilde yerleştirmeye zorlayarak,

çocukluğun narsisistik, regresif otoerotizminden kurtulma potansiyellerini yıpratırlar.

Çoğu kez bu çocuklara, travmatik bir soy bağlamında yaralanmış olan ebeveynsel bir narsisizm nedeniyle, kurtarıcı bir görev verilmiştir (Guyotat, 2005; Drieu, 2004). Böylece ayna oyunları, düşselarası yankılanışlar, ebeveynsel karşı-erinlik, kuşaklar arasında bir farklılaşmamışlığın oluşmasına katkıda bulunarak ebeveynler ile çocuklar arasındaki karşılıklı etkileşimi etkiler ve ergenlik çağındaki gerilimin tırmanışını besler.

Bu bağlamda, cinsellik deneyimini özümlemek zor olacaktır. Kendilerini kız ya da erkek olarak yeniden oluşturabilmek için narsisistik devamlılığı bir ölçüde korurken çocukluk yatırımlarından uzaklaştırmaları gerekir. Bu da, ebeveynlerle olan gerçeklik ve bütünleyicilik ilişkileriyle, aynı cinsten yaşıtlarıyla olan ilişkilerinde karşılaştıklarıyla ve nihayet aşk deneyimiyle gerçekleşir. Bu hedefler ergenin kırılganlık deneyimleri, kendine güvensizlik, kararsızlık ve ergenlikte kadınsı deneyiminin metaforu karşısında kendini güvencede hissetmesini sağlarlar. Erkek çocuk için kazanma arzularına şefkati ekleyebilme, genç kız için ise kendi derinliğini, kendindeki kadınsıyı deneyimlemesi söz konusu olacaktır. Ebeveynlerle tartışmalar, yaşıtlarla mesajlaşmalar bunların hepsi ergenliğin başındaki zorlu deneyimleri uzaklaştırma, arındırma çabasının sonuçlarıdır. Yine de, cinselliğin bütünleşmesi ancak çocuksu geçmiş çok önemli bir müdahale, bir zorlama, bir narsisistik baştan çıkarma, bir narsistik travmanın ağırlığı ve bir "travmatik soy karmaşası "nın ağırlığı altında ezilmiyorsa olasıdır (Drieu, 2003). Ayrıca, aynı cinsten ebeveynle olan bağın bütünleşebilmiş olması ve ruhsal yapılanmanın zor zamanlarında yenilenmiş olarak bulunması gerekir. (İlk ayrılma bireyselleşme süreci, Ödip, ergenlik)

Ailevi değişimler ve kuşaklararası farklılaşmama, genelde ergenin ve ebeveynlerin başka şekilde bağlar bulmaları, daha yansız özel alanlar düşünmeleri gerektiğinde kendilerini yalıtılmış ve yoksun hissetmelerine yol açar. Banyonun meşgul edilmesi ve okul çıkışında unutulan randevular konusundaki çekişmeleri, ergen tarafından sonu " kapıların vurulmasına"na varan dışarı çıkışma pazarlıklarını, ebeveyn kendi narsisistik kırılganlığı ve terk etme düşlemleri nedeniyle

kendini çaresiz hissettiğinde kendini şiddetle geri çekmesini ya da otoriter tavırları düşünüyorum. Ergenlik değişimleri ailevi olaylarla, kayıplarla, boşanmayla gizli bir anlaşmaya girdiğinde ve ebeveynlerdeki orta yaş kriziyle yankılandığında yalıtılmışlığın daha büyük olması tehlikesi ortaya çıkar. O nedenle, ergen için onlardan daha olgun destekler bulma çabasının tam ortasındayken, ebeveynlerini idealize etmemek oldukça zordur. Genç ergen, değişimlerin şiddetinden ve çevresinin yankılarından iyi ya da kötü korunmak için, kendini feda etme sorunsalıyla karşı karşıya kalır. Anoreksik genç kızdaki cinselleşmiş bedenin yadsınması gibi davranışlar, okulu asmalar, engellenmeye gerilemeler ve genç erkeğin bağımlılık sorunları çoğu zaman bu yaşantının canlanmasına karşılık gelir. Kendilerini cinselliğe atmayı, "her şeyi hemen" isteyerek ergenliğe sıkışıp kalmayı kışkırtan sınırsız deneyimleri, çoklu bağımlılıkları, bazı marjinal gruplarda görülen şiddeti yeğleyebilirler.

Biz'in ve Ben'in Alanı ve Kendi Kendini Doğurma

Erinlikteki bağların çözülmesinden sonra, ruhsal yapının yeniden oluşumu ebeveynlerle hatta özellikle idealize edilmiş ebeveyn imgeleriyle hesaplaşmakla, ama aynı zamanda da akranlarla olan karşılaşmalarda gerçekleşir. Kendini yaratmaya, kendini doğurmaya (auto engendrement) yol açan bir evrende kuşaklar oluşturmak söz konusudur. Genellikle ergenlikte harekete geçen bu süreç neyi göstermektedir?

Kendini doğurma (auto-engendrement) beşinci temel düşlem olarak ortaya çıkar. E. Bizouard, ruhsal olarak doğmamış öznenin "bağları ve nesneleri yok ederek", kurulmuş düzene karşı baş kaldırarak yaratmaya, farklılaşmaya çalıştığını bize söyler (Bizouard, 1995). Bu düşlem, "nesneyle ondan farklılaşamayacak kadar kaynaşımsal bir tüm güçlülük " yaşayan, nesneyle paylaşımda kendinin ortak yaratıcısı olamayan hastalarla olan çalışmalarda ortaya çıktı (Mc Dougall, 1995: 11). Burada söz konusu olan kendi kendini, ilk insan olan ve istediği biçime giren Portee imgesine benzer bir biçimde sürekli olarak ve özerk bir biçimde oluşturmaktır. Bireysel çalışmaların dışında bu düşlem, D. Anzieu tarafından gruplar çerçevesinde ve J.-B Chapelier tarafından da ergenlerle psikodramada da saptanmıştır (An-

zieu, 1975; Chapelier, 2000). Burada grupsal terapötik sürecin işleyişinde, bir şekilde terapiste (ya da terapistlere) karşı bir karşı grup oluşturarak kargaşa içinde çalışmaya koyulan ergenler söz konusudur. Ergenler, bu kişinin kışkırttığı birincil sahnenin düşlemlerine ve gruplaşmanın harekete geçirdiği ettiği gerilemeye tepki verirler. Grup bağlamında, birincil sahne ve **oedipe** karmaşaya dayanan ailesel düzenden dayanak almalarının olanaksızlığı içerisinde olduklarını gösterirler. O nedenle, akranlık ve cinsiyet farklılığından yola çıkan bir gruplaşmayı yeniden düzenlemeye çalışırlar (önce çiftin işleyişi, sonra benzerin ve son olarak da karşı cinsle) Ancak terapistlerin depresifliklerinin ağırlığını ve sağ kalabilmelerini deneyimledikten sonra kuşak farklılıklarının sonuçlarını yeniden değerlendirebilirler.

Ergenlik işleyişinde bu kendi kendini doğurma düzeneklerine ergenin kendi düşünce biçimini sahiplenmesi gerektiğinde de rastlıyoruz. Aile içi grupsallığa çok dahil yatırımlarını dönüştürebilmek için, çünkü bunlar kalıtımın narsistik yatırımların yükünü taşımaktadır, toplumsal gruptan veya yaşıtlardan kendini farklı kılmak zorunlu hale gelir. Yatırımların seçimi kendi kuşağının beklentileriyle daha uyum içinde olan yeni özdeşimleri düzenler (Kestemberg, 1963). Orta öğrenimin sonundaki gençlerde görülen ani ilgi ve yatırım değişimleri bu şekilde anlaşılabilir. Duygusal, ikili, homo-erotik ve heteroseksüel ilişkiler bir şekilde daha kuşaksal idealler ve ikincil bir ailesel hücreye yatırım yapma olasılığını ortaya çıkarır.

Ancak, iki olumsuz olasılık vardır. Ergen, kendisini doğrulayıp farklılaşamaz, çünkü özümsenmemiş temel bir travma karşısında çocuksu bir duruma yapışık kalmaktadır. Böylece, aşırı koruyucu bir aile ortamında anoreksik sorunlar ya da önemli bir depresif engellenme yaşayabilir. Bugün bu durumlara, intihar girişimleri ve yeme davranışındaki bozukluklarla kendini gösteren ergen başvurularında rastlıyoruz. Tersine, daha geleneksel ailelerde, narsisistik ve travmatik bir soy biçiminin kalıtımından dolayı kendini ifade etme karmaşık olabiliyor. Daha önce neredeyse psikotik davranışları olan ergenlerle karşılaştım. Bunlar Türkiye'de sıklıkla görebileceklerinize benzer bir şekilde, modernlik ve gelenek arasında pusulasını şaşırmış bir aile ortamı karşısında soyzinciri ilişkilerini kavramakta güçlük çeken ergen-

lerdi (Parman, 2007). Bu durumlarda, ergen kendini dile getiremez, çünkü aşırı bir edingenlik içine ve aynı zamanda olasılıkla bir "soysal travmatik karmaşa"ya bağlı olarak aşırı bir aile grupsallığının içine hapsolmuştur (Drieu, Genvresse, 2003; Drieu, 2004).

Bununla birlikte, bazen enseste yaklaşan bu farklılaşamama marjinalleşerek antitoplumsala dönüşen akran gruplarına bağımlılığa doğru olumsuz bir gelişim gösterebilir. Akran grubu genci olumsuz bir kendi kendini doğurma (auto engendrement) işleyişine iterek, kaynaşımsal eskilin yasını tutmanın olanaksızlığına, ergenliğin gerileyici düzeneklerinden kurtulmayı beceremeye karşı bir panzehir haline gelir. Quebecli meslektaşlar, sokak eğitimcileri tarafından yapılan gözlemler, antitoplumsal grupların ve çoklu bağımlılıkların etkisiyle gittikçe daha da hızlı bir şekilde marjinalleşen başıboş gençlerin varlığını ortaya koymaktadır (Hamel, 2007). 90'lardan beri kent politikası alanında çalışan sosyolog J. Bordet, bu saptamaları doğrulamaktadır (Bordet, 1998). Bu çeteler, özdeşim tehditlerine karşı bir sığınak ve dışlanma tehlikesine karşı bir savunma olarak banliyölerdeki sitelerin sınırlarında küçük bir yaşamda kalma topluluğu gibi her zaman var olmuştur. Ancak, Paris bölgesinden iki dünya savaşı arasında ortaya çıkan Apache'ların tersine burada çete geçici bir kapsayan zarf oluşturmaktan çıkmakta, kendi içine kapanmakta, çıkış giderek ulaşılmaz olmakta ve şehirde "kendi arasında kapanmanın" bir ada üssüne dönüşmektedir.

Yeni Sınırların Deneyimlenmesi ve Düş Kırıklığı Bağlamında Yeni İdeallerin Arayışı

Kendi kendini sabote etme düzeneklerine girdiklerinde, nesneye bağlılıklarından kurtulamayan bu gençler "bağımlılıkla çözüm" aramaya ve ergenliğin sonunda olumsuz sarmallara hapsolma tehlikesi geçirirler (Jeammet, Corcos, 2001; Marty, 2002). Düş kırıklığı ya da depresiflik sorunu kendine yeni sınırlar çizmek ve yatırımların gerçekliğiyle daha uygunluk gösteren projeleri kendine mal etmek gerektiğinde ortaya çıkar. Dünyanın yeniden büyülemesini destekleyen kültürel nesnelerin yokluğu karşısında, genç yetişkinlerimiz "bitmeyen ergenliğe" hatta "travmasever işleyişlere" (riskli davranışlar, travmatik gereksinim) ve içsel dünyalarını ve ideallerini yeniden elden geçir-

medeki zorluklara sürüklenebilirler (Guillaumin, 2001; Drieu, op.cit). J. Guillaumin, bu olumsuz stratejilerin aynı zamanda, onun "ergenlikte kalanlar" (post adolesans) olarak adlandırdığı bu dönemin hayal kırıklıklarına karşı bir savaşın, ayrılık uğraşının bir kısmını oluşturduğunu bize göstermektedir. (Ibid). Çağımızın, gençlerin profesyonel, duygusal, özdeşimsel gelecekleri üzerine kararsız kaldıkları süreyi büyük ölçüde uzatarak, yasın özümseme ve içselleştirme süreçleri üzerinde giderek büyüyen bir gücü vardır. Başka kültürler ve eski ataerkil topluklarımız toplu ritüel uygulamalarla bunları hallederdi. Guillaumin'e göre, sınırları olmayan, bireyselcilikle belirlenmiş ve kültürel nesnelerin desteklemediği bir dünyada, bu "ergenlikte kalanların" "eskinin harika nesnelerini kaybetmenin yasıyla sarsılmış ruhlarını yeniden büyülemek için hiç bir tutarlı ve ortak yolları olmayacaktır" (Ibid, s.128). O halde uzun bir gizil döneme girmeleri ("ikincil latans") ve nesnelere karşısında birçok strateji kullanmaları gerekecektir. Ayrıca, yatırımlarını bölecek, diğer kuşaklarla ilişkilerini aygıtsallaştıracak (Tanguy filminde erişkin çocuğun ebeveynleriyle olan ilişkisi), yaşam seçeneklerini durmadan erteleyecek, arkadaşlık ve aşk ilişkilerinde uzun zaman dengesiz kalacaklardır. Ya da ebeveynler ya da onların yerine geçenlerle ilişkilerini aniden koparıp "travmasever davranışlar" da geliştirebilirler ve akranlarıyla farklılaşmamış kabilesel bir düzende yaşayabilirler (Ibid; Green, 1993; Marty, op.cit.). Bu işleyişlerin bazı ilişkisel sapkınlık biçimlerini düşündürseler de patolojik hiç bir yanları yoktur. Amaçları her şeyden önce kimlikseldir ve ergeni "yıkılma korkusundan" korumaya yarayan fetiş nesnelere indirgenmiş yitirilmiş nesnelerin, özellikle ebeveynlerin, gizlice yaşamda kalabilmelerine bağlıdırlar (Winnicott, 1963).

Ergenlikte kalma döneminin varlığı konusunda Jean Guillaumin'in bakış açısını izlemesek de günümüzde ergenlik sonunun çok daha zorlu olduğu hipotezini öne sürebiliriz. Kuşaklararasında yenilenmiş anlaşmaların aleyhine olan ve yaralayıcı bağların ulaşmasına yol açan aykırı bir çevre yüzünden, ergenliğin bitimi miras olarak alınan şiddettin varlığından dolayı güçlü bir düş kırıklığının da hüküm sürdüğü kırılganlığı yeniden canlandırma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Son zamanlarda yapılan bir anket, Fransa'da 18-25 yaşlar arasındakilerin

sorunlarının arttığını göstermektedir; ülkem çok genel bir kötümserlikle ve gerilemeyle damgalanmıştır. O nedenle her altı gençten biri, yalnızca coşkulu cumartesi akşamları değil ama çoğu kez haftada üç kereden daha fazla yapılan birtakım vahşi kutlamaların, "partilerin", sahici dibe vurmaların bağımlısı olmaktaydı. Yine aynı ankete göre, bugün bu gençler toplumsal bölünmeleri aşabilmektedirler. Zengin gençler ise ünlü okullardaki sıra kavgaları ve kuşaklararası bağların zayıflığıyla damgalanmış maddi zenginlikteki bir dünyada yalnızlıklarını unutmak için bir tür doping arayışına girmektedirler. Diğer uçta, toplumsal olarak en eğreti olanlar, yani banliyö çocukları başarısızlık döngüleri ve utanç karşısında var olmaya çalışmak için riskin merdivenine tutunmakta ve çoğu zaman şiddetin uygulayıcıları olmaktadırlar.

Her ne olursa olsun, yatırımsızlık ve kendi kendine duyumsallık (auto-sensorialite) yaratmanın tırmanmasına yol açan bir imgesel karşısında büyülenmeyle karşılaşıyoruz. Bağımlılıkla çözümleme ikinci gizil dönemim farklılaşma uğraşının aleyhine gelişerek anne babanın idealsizleştirilmesini ve henüz hâlâ çok megalomanyak olan projelerinin olgunlaşmasını engelleyerek üstün gelebilir. Bu kendinden geçme (extase) davranışları ölüme meydan okumak ve bağları ve ayrılığı simgeleştirmeye yarayan kültürel nesnelerin yetersizliğine karşı koymak için etkin bir şekilde aranmaktadır. (Le Breton, 1991). Eğer bu gençlerin en kırılgan olanları bedenlerinin acısında sınırın deneyimini yaşamayı arıyorlarsa, (kendini sakinleştirici davranışlar) uyarılmaların yoğunluğu ve öznenin ikincilleştirme potansiyelleri arasındaki denge bozulduğunda, içe almanın şiddeti ve risk daha büyük olur. Böylece, kendi kendini duyumsama ve uyarılma arayışı, aynı zamanda depresif potansiyeli de güçlendirerek zihinselleştirilmiş davranışlarına üstün gelebilir.

Bana öyle geliyor ki, yoğunluğun kural çiğnemenin heyecanı üzerine galip geldiği sınırla bu uç deneyim gençlerin aylaklığıyla artmakta ve 2005 Sonbaharındaki banliyö başkaldırıcılarının umutsuzluğunda ve hatta 2006 da yeni çalışma yasasına karşı çıkan gençlerde artarak görülmektedir.

Bugünkü İsyanlar

Mahalle etkinlikleştiricilerinin (animateur) formasyonuyla ilgili bir

kuruluşun oluşumunda görev almış olduğumdan 2005 Ekiminin sonunda Clichy Sous Bois'da[1] iki gencin kazara ölümünün neden olduğu ayaklanmalardan sonra oluşturulan bir çalışma grubu ve Paris banliyösünün bazı semtlerinde çalışan toplumsal aracılar tarafından arandım. Durumun gösterdiği gibi bu karışıklıklara karışan gençlerin isyanlarda ortaya koyduğu travmatik kırılganlık birikiminin genel olarak farkındaydım. Bu gençlerden bazıları çete liderleri tarafından el altından kışkırtılsalar da, diğer bazıları bir öğrenim sistemine veya çıraklık eğitimine iyice uyum sağlamış gibi gözükseler de, çoğu suça bağlı utancın neden olduğu umutsuzluk yaşantılarını sırtarlında ağır bir yük olarak taşıyorlardı. Kendilerini polislerin sık sık yaptıkları kontrollerden ve köklerinden kopmuş olmaktan dolayı aşağılanmış hissediyorlardı. Bu göçsel travmanın ve bir travmatik mirasın (travmatik soyzinciri) sonucuydu. Bu çalışmalar sırasında, babaları için, bu "tanınmayan askerler" için, intikam diye bağırarak CRS[2] ve polisi tedirgin eden "yeni harkiler" diye adlandırılan küçük bir genç grubu için aracı rol oynamak zorunda kalmış iki etkinlikleştirici tarafından anlatılanlar beni özellikle etkiledi (Drieu, 2007).

Harkiler, kökenlerinde 1956 ile 1962 arasında Cezayir savaşında Fransız ordusuna yardımcı olmak için belirli durumlarda çoğu zaman taraf tutmak zorunda kalmış genç Cezayirlilerdir. Fransız devleti tarafından her hangi bir hazırlık olmadan, Evian[3] anlaşmasından hemen sonra apar topar Fransa'ya getirilmişler ve önce yıllar boyunca transit kamplarının güvenilmezliğini yaşayarak sonra da özellikle otomobil fabrikalarının lojmanlarına ve banliyönün işçi mahallerine yerleştirilmişlerdi. 1954'ten beri Fransız kamuoyunun büyük bölümü onları Nazi işbirlikçileriyle özdeşleştirmektedir. Cezayir asıllı göçmenler için, harkilerin çocukları; Fransızlara satılmış babaları nedeniyle vatan hainlerinin oğullarıydılar. Lanetlenmiş insanın durumu ortak düşlemde öylesine köklenmiştir ki, harkilerin özgün kimliklerinin temellerinden birini oluşturur. Bu konudaki sessizlik harkiyi çifte utanç duygusunu deneyimlemeye iter: verdiği sözün (engagement) bıraktığı ize bağlı

[1] Paris'in kuzeyinde özellikle Arap ve Afrikalı göçmenlerin oturdukları banliyö semti (çevirenin notu).

[2] Fransız çevik kuvvet polisi (ç.n.)

[3] Evian anlaşmasıyla Cezair'in bağımsızlığı Fransa tarafından tanınmıştır (ç.n.).

utanç ve onu üstüne alamamanın utancı. Birçok nedenden dolayı bu babaların bir bölümü susmayı, diğerleri ise alkole ve aile içi şiddete sığınmayı tercih etmişlerdir. Burada ilişkilerle ilgili olanın ötesinde, kimlik oluşumunun ta kendisi için bir sorunsal söz konusudur.

O halde harkilerin çocukları ağır bir sessizlikle belirgin bir geçmişi tartışılmalı bir kimliğin mirasçısı olarak taşımaktadırlar. Kimi zaman saygı duyulan, kimi zaman nefret edilen, kimi zaman ise yadsınan tarihsel bir bağlamın tekrar ortaya çıkışıyla karşı karşıyadırlar. Göçmenlerin tersine harkiler, aidiyetlerinin temellerini, birbirini tamamlayan özdeş iki nirengi noktasının, kökenlerinin ülkesi ve onları ağırlayan ülke, bir arada yaşaması üzerine meşru olarak dayandıramadılar ve zaten dayandıramazlar. Bana anlatılan olaylar arasında özellikle Cezair savaşına gönderme yaparak gerçekleştirdikleri suçlar ve bir polis arabasının yakılması nedeniyle tutuklanan üç genci düşündüm. Hepsi harkilerin çocukları ya torunları olan bu üç genç suçlandıkları olayları yadsımadılar ama polislerin ve yargıçların karşısında başka bir öykünün kahramanlarıymış gibi çıktılar. Aralarından 15 ve 17 yaşlarında olan ikisi, harkilerin torunlarıydılar, büyükbabalarının dışlanmışlığı ve babalarının alkolizmi, işsizliği ve toplumsal güçsüzlüğü ile damgalanmış olan iki kardeştiler. Bir hayli Fransızca olan adların taşıyıcıları olarak, bir tarihsel görev ve bir uyum kaygısı arasında bocalamış gibi gözükmekteydiler. Ayaklanmalardan çok önce, eskiden büyükbabalarının yaşamış olduğu komando ortamını yoğun şekilde anımsatan geçiş deneyimlerini eyleme geçirip tehlikeye atılırken, kendilerine Cezayirli kökenlerini daha fazla anımsatan başka adlar verilmişlerdi. 27 yaşında, kendisi harki oğlu olan çetenin üçüncü genci, Fransızlaşmış üvey erkek kardeşlerinin tersine bir ilk evliliğin meyvesi olarak Magrepli bir adın taşıyıcısıydı.

Burada, içinde oldukları kimliksel ve kültürel belirsizlik, babalarının soyundan gelen yabancılaştırıcı özdeşimleri ve travmatik şiddetin yükünü sürekli bir şekilde yeniden canlandırır gibi gözükmektedir. Bu ayaklanmalara katılan tüm gençlerde çoğu zaman görüldüğü gibi davranışları düş kırıklığına karşı savaş biçiminin kanıtı olmaktadır:

otoriteye karşı meydan okuma, ordalik oyunlar.[4] Bununla birlikte, bu davranışlar kalıtsal olan travmatik şiddetin ve bazı içselleştirilenlerin etkisiyle ayaklanmalara karışmış diğer birçok gençte şiddetli şekilde bulunurlar. (Abraham, Torok, 1978). Böylece, babalarının ve büyükbabalarının Cezayir batağındaki karmaşık ilişkilerine gönderme yaparlar. Bu zor durumun iki kardeş kafadarı ve Mustafa hâkim karşısında yaptıklarını açıklayamazken ve babalarının yaşadıkları adaletsizlikten dem vururken, polis kuvvetlerini FLN[5] ile, banliyöyü Cezair dağları ile, ve komşu çeteleri terörist kardeşlerle karıştırmışlardı.

Başka bir bağlamda, 2006'daki yeni çalışma yasasına (CPE) karşı olan öğrenci gösterileri vardır. Bu bir başkaldırı ya da 1968'deki gibi bir isyan değildir. Ama burada söz konusu olan daha çok düş kırıklığı yaratan, iğretiliğin hüküm sürdüğü, yaygınlaşmış bir bireyselliğin en güçlünün yasası ve genel kural olarak var olduğu bir dünyada yerini bulmak çabasıdır. Klinik psikoloji alanında araştırmacı bir öğretim üyesiyim ve bizim kuşağımızın tersine, öğrenciler genelde toplumsal yükselmeye inanamıyorlar ama daha çok diplomalarının sağlam olmamasından ve önü kapalı bir gelecekten endişe duyuyorlar ve ben bu endişeye karşı duyarlıyım.

Böylece, bugün ergen tartışmaları artık sonu olmayan kuşak çatışması üzerinden değil, ama daha çok ebeveynler olmadıkları zaman ya da bazı yaşam zorluklarının şiddeti karşısında geride kalmış olduklarında ortaya çıkan kuşaklar arası boşluk üzerinden şekil alırlar. Birçok başkaldıran ergen için, parola artık onu devirmek için otoriteyle boğaz boğaza gelmek değil, ama onun sağlamlığını görmeye çalışmaktır ve ergen yaşantılarından yola çıkarak elmaya kurt düştüğünün farkındadırlar. Düş kırıklığı yaratan, bireyselleşmiş, giderek niteliksizleşen bir dünyada herkes kendi sorumluluğuna gönderilmekte ve bir üst makamda kolaylıkla kızamamaktadır. Bundan yola çıkarak ergenlerin belirli bir otoriteye dönüşü istediklerine dair bir düşüncemiz olabilir mi? Bağımlılık davranışlarıyla daha çok ebeveynsel nesnelerin sağlamlığını ve çoğu zaman çelişmeli, hatta çatışmalı olan eği-

[4] Ordalie: Ortaçağda başka kanıt bulunamadığı zaman birinin suçlu olup olmadığın anlamak için kaynar suya eş batırma, kızgın demiri tutma gibi bir takım denemelere verilen ad (ç.n.).

[5] FLN: Cezayir bağımsızlık cephesi (ç.n.).

timsel, kültürel göndermelerin güvenirliliğini deniyor gibi gözükmektedirler. Söz konusu olan farklılaşmışlık için olası temelleri farklılaşmamışlığın biçimlerinin çok olduğu durumlarda bulmaktır, ki bunlara ailelerle yapılan çalışmalarda, ebeveynler, eğitimciler ve ergenler arasındaki aynasal rol oyunları kafa karışıklığına ve genelleşmiş bir tür depresifliğin hakim olmasına yol açtığı durumlarda rastlıyoruz.

Kaynakça

Anatrella T., *Interminables adolescences - les 12/30 ans*, Cerf/Cujas, Ethique et société, 1988.

Anzieu D.(1975), Le groupe et l'inconscient - L'imaginaire groupal, Paris, Dunod, 2ème éd., 1982.

Bizouard E., Le cinquième fantasme Auto-engendrement et impulsion créatrice, Paris, PUF, Le Fil Rouge, 1995.

Chapelier J.-B.(dir.), *Le lien groupal à l'adolescence*, Paris, Dunod, 2000.

Drieu D., Genvresse P., Anorexie mentale et troubles du fonctionnement familial, *L'Evolution Psychiatrique*, vol. 68, n° 2, 2003: 249-259.

Drieu D., Les empreintes traumatiques en jeu dans les tentatives de suicide à l'adolescence, Perspectives Psychiatriques, 43, 2, 2004:130-136.

Drieu D., Automutilations, traumatophilie et enjeux transgénérationnels à l'adolescence, *Adolescence*, 22, 2, 2004: 311-323.

Green A., Le travail du négatif, Paris, Ed. du Minuit, 1993.

Guillaumin J., *Adolescence et désenchantement*, Bordeaux, L'esprit du temps, Coll. Perspectives psychanalytiques, 2001.

Huerre P. (1997) *L'adolescence n'existe pas*, rééd., Odile Jacob, 2003.

Kestemberg E., L'identité et l'identification chez les adolescents, problèmes théoriques et techniques, *Psychiatrie de l'enfant*, 1962, 5-2, V: 441-522.

Le Breton D. (1991) *Passions du risque*, Paris, Métailié, Coll. Traversées, 4ème éd., 2000.

Marty F., La latence dans l'adolescence avec A. Green, *Adolescence*, Paris, GREUPP, 1999, 17, 1: 101-110 .

Marty F., (sous la direction de) *Le jeune délinquant*, Paris, Payot, 2002.

Mauss M. (1925) Essai sur le don, *Sociologie et Anthropologie*, Paris, PUF, 1968.

Parman, T., "Du grand-père au petit-fils: l'histoire de famille turque" CILA 2007-2008 konferansları çerçevesinde 10 Ocak 2007'de Georges Heuyer Kliniği'nde yapılan konuşma (basılmamış metin).

Zanello F., Drieu D., Au-delà des états limites et de quelques autres principes - Le Border line dans la clinique des enfants et des adolescents, *Evolution Psychiatrique*, soumis 2008.

Winnicott D.-W. (1963), La crainte de l'effondrement, La crainte de l'effondrement et autres situations cliniques, tr. fr., Paris, Gallimard, NRF, 2000.

summaries

Transference and its Dynamics / Raşit Tükel

Transference is Freud's term, comes from the very beginning of psychoanalysis, and is a core and essential concept. As with many of Freud's theoretical discoveries, his elaborations of the concept of transference were attempts to understand the causes of neurosis. Transference in its widest sense is regarded as a universal phenomenon in interpersonal relationships. In its restricted sense, transference implies a specific relationship of patient to psychoanalyst, especially as revealed in the so-called transference neurosis. This paper presents some considerations on the dynamics of transference and the part it plays in the psychoanalytic process.

Evolution of The Concept of Counter Transference Ayça Gürdal Küey

As it is classically defined, psychoanalysis explains counter-transference as the sum of the unconscious reactions of the psychoanalyst to the patient and to the transferences of him / her. However, this definition has been evolved parallel to the development of the psychoanalytical tradition. Although, previously it was considered as a problematic area, later it was seen as a therapeutic tool. The evolution of the concept of counter transference in the context of the function of the analyst at the psychoanalytic session will be reviewed in this article.

The Space for Two People / Vehbi Keser

"The space for two people" is an analysis room as concrete in the analytical process. Everything is staged and "materialized" in this room during the all process. It's a space in which only words can be circulated. And this is a necessity. Action is forbidden in the analysis room for both the tongue is able to becoming free and as ethical surely. This space for two people is also transference's hard space at the same time. Analysand will want to repeat his past and live staging instead of remembering and knowing in this space in which transference awakes. Counter-transference's significance shows itself at that point. In this article first transference that the important component of this space for two people was searched and then tried to investigate three analytical concepts those are supposed therapeutic effect's guarantor. These concepts are "neutrality", "abstinence" and "therapeutic alliance".

Does the mirror reflect the time? The counter transference and the time / Talat Parman

Counter-transference is defined as analyst's feelings or reactions toward a patient's transference. Sigmund Freud considered that the analyst should reflect like a mirror. But the counter transference has its effects and the analyst, as a mirror has to reflect not the actual time but the present. The author in reference to French psychoanalysts such as André Green, François Duparc and Paul Denis, evokes that the present, inscribed in time, and defined by the particular links that bind it to the past and to the future, should be distinguished from the actual moment, isolated in the passing of time. But temporality and counter-transference are linked together and the analyst's essential aim is to facilitate the introjection of human temporality in three phases, -past, present and future-, by the patient. Thus the patient can reconstruct a new acceptable history for himself or herself.

I Transfer There for I am / Özge Erşen Soysal

In the first section of this article we try to explain the processes of transference from Lacanien point of view. Transference is possible for the subject of the language, for the subject who speaks. The subject being unaware of what he has been telling describes neurotic transference. In the next section we interrogate the type of bond between the therapist and the patient from the questions of subjective time and space. How does this bonding occur? Does the subject develop a bond by attachment or by fusion? In the last section the practice of the inter-cultural therapy sessions with an interpreter leads us to interesting and unusual questions regarding transference.

Negative Transferences and Hate in the Transference Thierry Bokanowski

If negative transferences are not analyzed, -they are not interpreted in transference-, then they become factors of stagnation or negative therapeutic reactions, that would compromise and lead to the failure of the analytical treatment. We can distinguish two types of negative transference: Negative transference that corresponds to the expression of aggressive, hostile and violent feelings. These can acquire a connotation of hate in some moments. They are related to the ambivalence (positive feelings of love/negative feelings of hate) of the subject in relation to his or her objects. A negativating transference that predominates the primary relation to the

object. It appears most of the time, in moments where the analytical process leads to fragile zones of narcissistic nature. The negativating motions are essentially related to Agieren (act) and to repetition compulsion. This modality of negativity is related to destructivity as the expression of death drive.

Institutional Treatment of Psychotic Children Jacques Hochmann

The concept of infantile psychosis has introduced a deep change in the treatment of children suffering of severe developmental disorders. The paper draws a history of the concept including the clinical description of infantile autism by Leo Kanner and of symbiotic psychosis by Margaret Mahler. It shows how from the seminal work of Melanie Klein, Winnicott and Bion, French psychiatry has developed new types of part-time institutions inspired by a psychoanalytical frame of reference. The author describes as an example his own experience in Villeurbanne, near Lyon, and the theory which lays behind this experience. He insists on the narrative of the everyday life and of the interaction between the children and their care providers as an important therapeutic tool.

The Emancipation of May 68 in France: The Opening of a Breach and the Question of the Sense / Dominique J. Arnoux

We examine the event of the revolt of May, 68 in France, some of its foundations and his creative genius in France. It is about a global revolt, by no means about a revolution. In France the revolt results in a general strike. If we had to consider this movement as a revolution, it would be as "the essential revolution". The logic of the Gaullism - Which had allowed since 1958 an unprecedented modernization of France Imprisoned the consciousnesses. The Gaullism dominated the state, the media, in particular the radio and the television. 68, by mixing order and dictatorship, so became a breach in the consciousnesses against the wall of the sideration come from the atrocity of the wars. The system structured by the generation of the warriors met the refusal of the following generation.

It is the mental universe of the whole generation and the whole society that seesaw. Each wants the "autonomy". He will go out of it: the feminism, the right of the children, the antiracist movements, the movement of liberation for the abortion and the contraception which settles down in the underground then the law releasing the abortion, the agreements of Grenelle that is the organization of the labour-union

democracy, the "multi- culturally", the ecology, the humanitarian organizations, the self-management. This revolt which was if transformative in the heart of societies it has its equivalent in the subject on the occasion of its own identical crisis which realizes its adolescence?

The subject of the psychoanalysis is subject of an inheritance and a distance which it introduces into what it receives. To possess him, the subject owes win this inheritance. It is it the experiment of the "subjectivation". The first space of the sociability is the family space. It is from him that can weave a creative reality widened for the child and of the teenager without risking to create an exclusion because of outside concepts too foreign to the universe of the child and his family.

The whole long-term job is led in a reference to the psychoanalysis. Study on itself the arisen of the defenses or the work of undermining of the thought which appears because of the fears Primitive fears or obstacles of capacities is in the heart of the step of the psychoanalyst. Live what could hamper and facilitate the establishment of the nearness or the contact in the psychic sense of the term is essential because this one is the condition for the integration and the symbolization.

Adolescence, Revolts and Variations / Didier Drieu

If the stakes of transmission are essential in during adolescence, the changes take place in an other surrounding that compare to 1968. 40 years ago, it has concerned to free oneself about from the paternal figure in (a patriarchal society inflexible and declining an inflexible and patriarchal society declining, an obsolete autoritarism. Today, the revolts like those of suburbs in France seem us more determined by the desire to find guide marks in front of the void, in front of disenchantment.

We desire to come back swiftly about those alterations of our anthropological base which aren't insignificant about with the conditions of subjectivation in during adolescence. The changes in our culture seem us to orientate differently the adolescence's work. In fact, he seems to us that in for each motion of subjective appropriation at the during puberty, at the during adolescence, among young adult correspond an intersubjective reply, links often in suspense or much more uncertain in the context of our post modernity.

haberler - duyurular

Uluslararası Psikanaliz Birliğinin Türkiye'deki ilk etkinliği COWAP'ın 10. kuruluş Yıldönümü dolayısıyla gerçekleştirildi

Uluslararası Psikanaliz Birliği Kadınlar ve Psikanaliz Komitesinin (COWAP) onuncu yılını kutlamak üzere, Türk Psikanaliz Çalışma Grubu ile birlikte Bilgi Üniversitesi, Santralistanbul'da 24-26 Ekim 2008'de "Annelik Üzerine" başlıklı bir etkinlik düzenlendi. Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin Türkiye'de düzenlediği bu ilk etkinlikte analistler, analist adayları, profesyoneller ve öğrenciler tarafından yoğun bir ilgi topladı. Avrupa ve ABD'den çeşitli psikanalitik kurumuna mensup psikanalistler klinik atölyelerde sunucu, tartışmacı ve başkan olarak yer aldılar ve Türkiye'den katılımcılarla klinik bir diyaloga girebildiler. Bazı klinik atölyelerde ise Türk Çalışma Grubu'ndan analist adayları olgu sunarak etkin bir rol oynadılar. Böylelikle konuk analistler Türkiye'deki genç analistleri tanımak fırsatını elde ettiler.

24 Ekim Cuma günü Sylvie Faure "Kadındaki çocuk arzusu sadece penise hasedin ikamesinden mi ibarettir?" başlıklı bir konferans verdi. Tartışmacı Jordi Sala'ydı. Sylvie Faure'a göre, Freud 1925'de yazdığı "Cinsiyetlerarasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları" adlı metninden başlayarak, kadınlık kuramında epistemolojik bir kırılma yaratmıştır. Oysa 1925'den önce, Freud küçük kızın babayla olan ilişkisindeki kadınsılığı vurgulamaktaydı. Sylvie Faure kısırlığa ilişkin sorunlar yaşayan hastaların ruhsal işleyişiyle, 1925'den sonra Freudcu kuramdaki "kadın" versiyonu arasında bir benzerlik saptar. Her ikisinde egemen olan inkar mekanizmasıdır. Her iki tür kadın annelerine çok fazla bağlıdır ve baba ruhsal yaşamlarında etkili değildir. Kısırlık sorunu yaşayan hastalar, annedeki erotik yönlerle ve onun kadınsılığıyla özdeşleşemezler ve anneye bağımlı olmamak için bir çocuk isterler. Ama bilinçdışı saldırganlıklarına ilişkin şiddetli yansıtmalar, gebeliği imkânsız kılar.

Jordi Sala'ya göre ise, her kadının benlik idealinin doğurmaya ve cinsel doyuma ilişkin olmasıyla, kısırlık sorunu yaşayanlar için bu deneyimin travmatik olması kaçınılmazdır. Bu yüzden tahammül edilemez bu boşluğu, simgesel olarak penisin ikamesi olabilecek bir nesneyle doldurmaya çalışırlar. Jordi Sala "zihinsel kısırlık" düşüncesiyle, bu tartışmaya ilginç bir boyut kattı. Bu durumda kadın kendi yaratıcılığına dair bir inanç taşımaz ve de başarısızdır. Kısırlık sorunu olmayan kadınlarda ise; penis erkeksi bir özellik taşıdığı için her şeyin üstünde arzu edilen bir nesne olarak değil de, çiftin birleşmesinin somut bir ifadesi olduğu için haset kaynağı haline gele-

bilir. Melanie Klein, Ernest Jones, Joan Rivière, Janine Chasseguet-Smirgel gibi analistler Freud'un penise haset terimini sorgulayarak, çiftin erotik bağını ve aşkı vurgulamışlardır.

25 Ekim Cumartesi günü Anat Palgi "Psikanalizde Bir Özne Olarak Anne Sorunsalı" adlı bir konferans sundu. Freudcu kuramda ve genel olarak psikanalitik kuramda annenin bir nesne olarak kurgulandığı için öznelliğinin inkar edildiğini ileri sürer. Anne çocuğu dışında amaçları olan bir özne olarak göz önünde bulundurulmaz. Hayat veren anneye olan evrensel borç; yoğun bir şekilde inkar, bastırma ve yarılma mekanizmalarına yol açar. Tutan, destekleyen annenin önemini vurgulayan Winnicott bile, annenin bilinçdışını önemsememiştir. Anat Palgi, Jessica Benjamin'in "karşılıklı tanıma" (mutual recognition) kavramına önem verir. Anneyle çocuk arasındaki karşılıklı tanıma, ruhsal yaşama öznelliklerarası bir boyut katar. Benjamin'in yapıtı; anneliği toplumsal cinsiyet açısından yeniden kavramlaştırmak isteyen Chodorow, Bernard, Benedek, Kestenberg, Langer, Chasseguet-Smirgel, Irigaray, Cixous, Kristeva gibi analistlerin kolektif çabalarının bir ürünüdür.

Anat Palgi'ye yanıt oluşturan Jacqueline Godfrind'in metninde ise "özne" sorunu sorgulanmıştır. Bu terim fenomenolojik ve ruhbilimsel anlamlar taşıyabildiği ölçüde risklidir. Godfrind özne yerine, anneliğe özgü psikanalitik nitelikler düşüncesini tercih eder. Bu nitelikleri de belirleyen; hem narsisistik hem de nesne ilişkileri açısından varolan dengeyi alt üst eden temel bir krizdir. Yeni kimliği oluşturmak bir özümleme sürecini gerektirir. Anneliğe özgü bilinçdışı mekanizmalar ve fantezileri inceleyerek, bu dönemde kadınlara özgü psikanalitik nitelikleri saptamak mümkündür. Annenin öznelliğine başka bir yaklaşma şekli de onun kadınsılığını, yani erotik yatırımlarını, çocuksu cinselliğini incelemektir. Bu da annelikle kadınsılık arasındaki bağları incelemeyi gerektirir. Etkinlik boyunca yer alan diğer tartışmalarda da Freudcu metapsikolojiye özne kavramının katmanın gerekliliği üzerinde duruldu. Çünkü özne kavramı psikanalitik kuramın dışında bırakılmıştır. Annenin bir özne olarak ele alınması; anneliğe ilişkin olanla kadınsılığa ilişkin olanın ayrışması anlamına gelir. Kadınsılık onun erotik yaşamını içerir.

Yoğun katılımın olduğu etkinlik 26 Ekim Pazar günü yapılan ve tüm konuşmalarla atölye çalışmalarının değerlendirildiği bir oturumla son buldu.

ELDA ABREVAYA

ISBN 978-605-5809-07-2
9 786055 809072

ISBN: 975-6947-36-5 [TK.No.]
ISBN: 978-605-5809-07-2 [17. Cilt]